

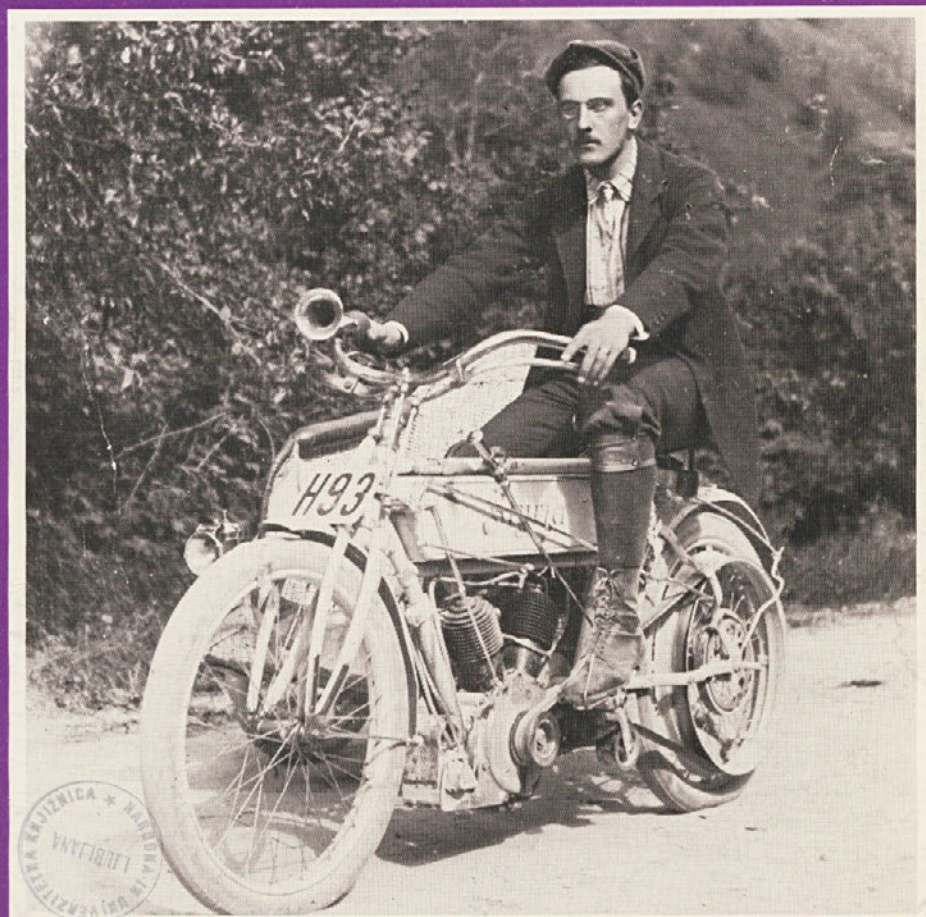
GLASNIK

Slovenskega etnološkega društva

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

YU ISSN 0351-2908

LETNIK 27 | 1987
ŠTEVILKI 1 do 2
STRANI od 1 do 96
LJUBLJANA 1988

KAZALO 1 | 2 /letnik 27/ 1987

- 1 POGOVOR S PROF. SALVATOROM VENOSIJEM | *Naško Križnar*
9 ETNOLOG PROF. DR. VILKO NOVAK | *Anka Novak*
17 IZ DELAVNICE FRANCA PETERNELJA | *Ivana Bizjak-Leskovec*
33 KITAJSKA SKUPNOST V LIVERPOOLU | *Irena Zagajšek*
42 POTAPLJANJE V ČAS NOB | *Tatjana Dolžan*
47 ZNANJE O VREMENU V GORIŠKIH BRDIH | *Katja Kogej*
51 PROSTOR V ETNOGRAFSKEM FILMU | *Naško Križnar*
55 S FILMOM V REALNOST | *Stojan Pelko*
- OCENE
- 60 Peter Fister, UMETNOST STAVBARSTVA NA SLOVENSKEM | *Milan Natek*
66 Niko Kuret, SLOVENSKA KOLEDNIŠKA DRAMATIKA | *Jurij Fikfak*
67 Karel Krajcar, SLOVENSKE PRAVLJICE IZ PORABJA | *Monika Kropelj*
- POLEMIKA
- 69 KAJ NAM PONUJA GLASNIK SED? | *Jože Rehberger*
71 GLASNIK JE DOBIL, KAR JE ZASLUŽIL | *Naško Križnar*
- 73 LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1986
84 SLOVENSKE ETNOLOŠKE USTANOVE IN ETNOLOGI II
88 KRONIKA SED od 1. januarja do 30. junija 1987
90 BULLETIN: *Peter Fister: THE ART OF BUILDING IN SLOVENIA* | *New book*
SLOVENE ETHNOLOGICAL INSTITUTIONS AND ETHNOLOGISTS II.

POGOVOR

S PROF. SALVATOROM VENOSIJEM

VODJEM PODRUŽNICE SLOVENSKEGA RAZISKOVALNEGA
INŠTITUTA

V Ovčji vasi / Valbruna / v Kanalski dolini

Smo pri višarski cerkvi. Dolga leta si bil tukaj upravnik. Bi nam povedal svojo zgodbo; zakaj si začel na Višarjih, kako dolgo si bil tu?

Tu sem bil osem let. Pomagal sem gospodu Černetu. Ostal je brez personala in tedaj smo mu obljubili, da mu bomo vsi pomagali. Osebnostno sem to obljubo izpolnil tako, da sem tukaj pomagal, dokler je bil on živ.

Ne rečem, da je bilo lahko delo. Upravljati je bilo treba štiri hiše in v celoti skrbeti tudi za cerkev. V tistih letih je prihajalo na Višarje veliko slovenskih romarjev, turistov, gornikov, tako da smo včasih imeli pod žičnico 35—40 avtobusov iz vseh slovenskih predelov, iz matične Slovenije, s Koroške, s Primorske, z obeh strani meje.

Moram reči, da sem takrat pravzaprav spoznal, kaj so Višarje pomenile za naš narod. Bile so stična točka, kamor so Slovenci prihajali z vseh strani, tudi zdomci iz Amerike, Avstralije, Argentine, od povsod, kjer je bival slovenski živelj. Stari so mi pripovedovali, da nekoč ni bilo Slovenca, ki ne bi bil prišel na Višarje. Te so bile kot slovenska Meka, kamor se je moral Slovenec podati enkrat na leto. V tistih letih sem spoznal, da so Višarje izredno zakoreninjene v zavesti slovenskega človeka. Trajalo bi več generacij, da bi ljudje pozabili na Višarje, in jih ne bi več imeli za svoje. Vesel sem, da so zdaj prav slovenski frančiškani prevzeli upravljanje tega kraja, kar je zagotovilo in porok, da bodo našemu jeziku dali tisto mesto, ki mu na Višarjih pripada, za kar smo se mi vseskozi borili.

Dobro, kaj pa se je medtem tu na Višarjah spremenilo? Rekel si, da so bile prej Višarje kot nekakšna Meka za slovenske rojake tu in onstran meje. Ali se je to zdaj kaj spremenilo? Kateri dogodki so vplivali na to in kakšna je zdaj situacija?

Predrugáčilo se je, ko je prišla vmes meja, in dobro veš, kako je z mejo. Enkrat je odprta, drugič je zaprta in je tako težje priti sem. Kljub temu ljudje hodijo. Prej so bile Višarje glavna slovenska božja pot. Zdaj so zaradi meje glavni del prevzele Brezje, ampak Višarje še vedno slovijo kot narodni simbol, steber odpora.

Kako si pa ti osebno doživljal Višarje? Osem let si bil tukaj.

Tu je bila zame velika šola, saj sem pravzaprav spoznal ljudi, njihovo mentaliteto. V marsičem sem videl človeško revščino, tisto notranjo revščino, in zdaj drugače gledam na ljudi kot prej. Sem prihajajo ljudje, ki jih težijo najrazličnejši problemi in jih tukaj

skušajo rešiti. Mnogi pa pridejo iz narodnega ponosa ali zaradi tradicije. Kdor je prišel sem gor, četudi ni prišel na božjo pot, je povedal, da je prišel, ker so hodili njegovi starši in stari starši, itd. To je zakoreninjena stvar.

Čeprav je bilo težko, sem bil zelo rad tu. Vendar dveh odgovornih služb človek pri najboljši volji ne more opravljati. Pa tudi nimam več 30 let, da bi tekal okoli.

Si tudi že kot otrok hodil sem? Se spominjaš, kako je bilo takrat na Višarjah?

Spomnim se, da sem prišel prvič gor med vojno, ko so bili še Nemci tukaj. Višarski kor so spremenili v plesišče — plesali so na koru. Potem sem bil tukaj spet leta 1947, ko so Višarje spet odprli in ko so bili tukaj Judje, ki so vsem svetnikom posekali glave. Tega se še dobro spominjam, ker smo potem otroci okrog pobirali te svetnike in jih doma spet lepili skupaj.

Od leta 1948 pa do leta 1959 sem kot otrok vsako poletje pomagal tu. Potem je bil od 1959 do 1974 premor, nato sem bil tukaj vse do leta 1983, dokler je bilo pač odprto, dokler je obratovala žičnica. Potem je bila cerkev v popravilu.

Sem pa tu doživel vse potrese tudi tistega najhujšega, 15. septembra, ko je bilo kot na kakšni ladji; vse je šlo takole... To je bilo leta 1976.

Tukaj si prenehal z delom, ko si dobil službo na SLORI-ju?

Ne, pričel sem učiti v Trstu, v Nabrežini, in potem naj bi nekdo tukaj načrtno prevzel delo. Tuhtali smo, kako, in prišli na misel, da bi ustanovili sedež SLORI-ja. Domenili smo se, naj bi bili na Višarjah, dokler se stvari ne bi uredile. Hvala bogu se je vse uredilo in mi zdaj delo na raziskovalnem inštitutu zelo prija.

V treh letih sem se vživel, marikoga sem spoznal, marsikaj sem se naučil, malo z izkušnjami, ki sem jih imel s tukajšnjimi ljudmi, malo z ljudmi iz doline; tako pač zdaj skušamo zbirati dokumente, pričevanja in občasno izdajati glasilo, da bodo ljudje vedeli, kakšni sta bili njihova zgodovina in preteklost. Danes se ponekod zanika, da je obstajalo nekaj, za kar so se predniki borili, za jezik, za tradicijo...

Kar ljudje čutijo v sebi je tudi del narodnosti. Oni rečejo, da je to »po domače«, da je »naše«, in če to daš na pravo mesto, vidiš, da je le ostala neka identiteta.

Prava redkost je raziskovalni inštitut na podeželju. Zato se najbrž delo tu razlikuje od tistega v Trstu in najbrž ima SLORI kako drugo funkcijo?

Seveda je delo tukaj precej drugačno. Paziti moramo, da so stvari usklajene z glavnim delom, ki ga opravljajo v Trstu, in z lokalnimi potrebami v Kanalski dolini. Zato sem tu. Če bi bil na inštitutu v Trstu, bi bilo tudi moje delo usmerjeno v skupni cilj, ki ga ima inštitut. Od štirih sedežev imata dva (Trst, Gorica) skupno delo, medtem ko imata sedeža v Čedadu in v Kanalski dolini (v Ovčji vasi)

v prvi vrsti krajevno funkcijo; delata za kraj, v katerega sta postavljena.

V širšem smislu smo vsi ena enota, ampak naša prva stvar je delo na terenu.

Ko smo imeli raziskovalni tabor, se je lepo videlo, kako koristen je material, ki ga imamo na sedežu v Kanalski dolini. Ni dosti, odskočna deska za delo je pa le.

Seveda nam je veliko koristil ta material. Če ga ne bi bilo, najbrž tudi ne bi imeli osnovne podlage za raziskovalni tabor.

Ja, mislim, da bi bilo težje. Mentorji so vsi dobro podkovani in so tudi sami prišli s svojim materialom, ki ga bomo lahko uporabili. Kljub temu pa mislim, da je triletno delo tukaj le koristilo.

Si se mogoče kaj bal, kako bo, če pridemo sem, če pride toliko raziskovalcev, 50 ljudi naenkrat? Si predvideval, kako bodo to Žabničani sprejeli?

Žrl sem se. Nisem vedel, kako bo vse to potekalo. Taka stvar lahko izpade zelo lepo, lahko pa je tudi polomija. Izredno sem vesel, da je izpadlo tako; mladi hodijo okrog in nimajo več tistih težav pri intervjuvanju, kot so jih imeli prve dni. Prve dni so se ljudje nekako upirali... Naši ljudje so že taki, da neradi govorijo. Vsakokrat, ko so dali kakšno javno izjavo, so po navadi vedno osebno plačali. To se je dogajalo že od konca prve svetovne vojne dalje. Zato so bolj previdni in neradi govorijo. Kar čudil sem se, s kakšno sproščenostjo so zdaj govorili o tistem najtežjem zgodovinskem trenutku, ko so bile opcije. O tem nikoli niso radi govorili, in tisti, ki so to doživljali, bi najraje videli, da se ne bi nikoli več govorilo o tem. Ali pa raziskovanje narečja: bil sem vesel, da je tako dobro šlo.

Važno je, da širša slovenska skupnost izve (če še ne ve), da tudi na drugem koncu, v teh skritih dolinah (ki so bile pred kratkim že odpisane) ni še vse izumrlo. Enako velja za Rezijo in Beneško Slovenijo.

Res je zanimivo. Tudi sami smo bili presenečeni, da so se ljudje tako odprli. Večkrat smo prišli v hiše in so rekli: »Tukaj najbrž ne boste nič zvedeli, tukaj smo bolj zaprti, leta 1918 smo prišli pod Italijo. Potem so bile opcije. Ne spadamo nikamor.« Dobili smo tudi občutek, da vlada resignativno vzdušje, da ljudje sprejemajo situacijo takšno, kakršna je. Zdaj bi me zanimalo, če situacijo tudi ti tako ocenjuješ ali se mi samo tako zdi?

Mislim, da se ljudje čutijo, kako bi rekel, brez domovine, v čemer je prava tragika. Nikjer ne čutijo domovine. Italija je tukaj, ker je pač tukaj, in ubogati moramo; prej so bili tu Nemci in smo tudi morali ubogati, s Slovenijo nikoli ni bilo veliko stikov. Naš človek ni bil nikoli gospodar na svoji zemlji. Vedno je moral ubogati. S tega vidika je treba razumeti vse boleče izjave. Gotovo bo v intervjujih zabeleženo: občutek biti brez domovine, občutek, da te nihče noče. Poglejte, koliko smo se morali tisti, ki smo se postavili v prve vrste, v okviru manjšine boriti, da smo prišli do delčka tistega, kar nam

pripada. Kako težko je celo slovenska manjšina v Italiji v celoti sprejela dejstvo, da so gori na tromeji še ljudje, ki »tolčejo« slovensko in jih je treba vključiti in poslušati. Res imaš občutek, da si bil dolgo časa odrinjen in izrinjen.

Ti sam si pa le obdržal zavest. Večina ljudi tukaj se ima bolj za Kanalcane ali Ukljane ali Žabničane, ne za Slovence, torej svojo identiteto vežejo pretežno na majhen prostor...

Saj drugega prostora tudi nikoli niso imeli.

Ja, to je zanimivo, ampak kako si ti prišel do te zavesti, da se imaš za Slovenca; kako te gledajo ljudje, saj si tu neke vrste posebnjež?

Saj sem vendar hodil osem let v Gorico v šolo! Imel sem popolnoma slovensko šolo. Potem sem več let učil v Trstu. Če sem jaz potreboval toliko časa, da sem se dokopal do tega spoznanja, ko sem imel pravzaprav vse možnosti, kako naj se dokoplje do tega preprost človek, ki ni nikoli imel slovenske šole. Razen tistih, ki so imeli utrakvistično šolo pod Avstrijo, pa še tista je bila uvod v potujčevanje. Jaz te stvari razumem. Ko ti ljudje to povejo, ne lažejo, ampak se iskreno izpovejo.

To smo tudi mi čutili.

Osebnostno nisi doživljal utrakvistične šole — ta je bila inštrument za ponemčevanje?

Sem pa doživljal nemško in italijansko šolo. Bil sem v nemškem otroškem vrtcu. Še zdaj znam peti nemške otroške pesmi. Zato smo tudi mi veliko pozornost posvečali petju, ko smo začeli s slovenskim poukom. Kar se otrok nauči, ga spremlja vse življenje.

Torej, najprej sem bil v nemškem otroškem vrtcu, osnovna šola je bila delno nemška, potem pa italijanska. Tam med sabo nismo smeli govoriti v svojem narečju, sicer so nas kaznovali, izključevali itd. In potem, ko smo prišli v šolo v Gorico, kar naenkrat tak preobrat. Ista državna šola, pa si lahko pisal slovensko, čeprav nisi znal. Potem sem se prvič učil sklanjati. To se mi je pri slovenski slovnici zdelo najhuje. Rekel sem si: tega se ne bom nikoli naučil. Tako daleč je šlo, da sem prvo leto ušel domov. Drugo leto sem se vrnil, naredil sprejemni izpit in potem v Gorici dokončal osem let gimnazije. Univerza je bila italijansko-slovenska.

Ko sem poučeval v Nabrežini in prišel v stik z otroki, je bil zame spet velik šok, saj nisem mogel razumeti, kako se lahko otroci med sabo pogovarjajo slovensko.

Tudi na Koroškem imamo podobno situacijo. Pri meni je bilo enako. Edina v razredu sem govorila nemško in te dobro razumem. Imela sem dosti psihičnih konfliktov in malo je ljudi, na katere se lahko obrneš, da te razumejo. Je bilo tako tudi pri tebi?

Bilo je pa tudi tole: ko sem prišel domov (ljudje so vedeli, da sem hodil v slovenske šole) so rekli, ja, kaj ti bo pa koristilo, saj slovensko vendarle že znaš. Nauči se italijansko in tisto obvladaš, pa nemško se nauči, »svovenjo« itak že znaš.

Nekaj podobnega sem opazil v Istri, pri Italijanih. Veliko jih pošilja otroke v hrvaško šolo, pravijo: saj italijansko že znamo. Manjšinski jezik je pač problem in biti manjšinec je tudi problematično. Če bi se moral še enkrat roditi, če bi mogel o tem odločiti, se ne bi rad rodil kot manjšinec, ker si ves čas v konfliktni situaciji, na bojni nogi. Vseskozi se moraš braniti, vseskozi moraš prepričevati. Saj končno si kot kakšen misionar. Nimaš počitka ne v soboto ne v nedeljo in ne med tednom.

Kakšna je po tvojem mnenju vloga znanosti v taki težki situaciji? Delno si to že omenil, ampak vseeno me še zanima to vprašanje. Vi se bolj kot druge znanosti borite za avtonomnost. Podružnica Slorija v Žabnicah, čeprav je znanstvena ustanova, je v stalnem stiku z neko politiko, z nekimi silami, ki hočejo stvari drugače prikazovati. Kakšna je potem vloga znanstvenika, intelektualca v taki družbi, predvsem s stališča podružnice Slorija v Kanalski dolini?

To je tako, da imaš nalogo osvetljevati, spravljati resnico na dan, pomagati ljudem, da se dokopljejo do nje. Ampak jaz vedno trdim, da potujčevanje ni prišlo kar čez noč, da asimilacija ni prišla od včeraj do danes, ampak je to trajalo 100 let, tako tudi mi ne moremo spremeniti situacije v nekaj letih. To je dolg proces. Znanstvena ustanova ima vlogo prispevati k temu, da pride do ponovne osveščenosti.

Že, ampak s tem prihajate v večji konflikt kot npr. znanosti na drugih območjih, ki so enonacionalna. Prihajate v večji konflikt z okolico?

Res, ampak resnica in dokazovanje si le utirata pot. Kajti kar koli izdaš, kakršen koli časopis, kakršno koli poročilo — to se med ljudmi razširi. In potem ljudje doma, kjer so sami in kjer niso izpostavljeni nekemu pritisku, le drugače razmišljajo.

Ko smo gledali tisti film, ki je bil posnet pred 10 leti za ljubljansko TV, so mnogi rekli, da je preveč pesimističen, po mojem mnenju pa je bil še zelo optimističen, ker je bilo stanje takrat v resnici še dosti slabše. Danes smo na boljšem. V letošnjem raziskovalnem taboru ni prišlo do kakega šikaniranja s strani oblasti ali do poizvedovanja. Kdor je imel hrbtenico in povedal, kar je mislil, ga nihče ni klical na zagovor in ga tudi ne bo. To je glavno vprašanje oziroma cilj: da se ljudje otresejo strahu, prastrahu. Jaz sem ga tudi imel in sem se ga težko otresel. Tu pa tam še pride do šoka, je pač tako, da smo se rodili v takih krajih.

Kako pa je z domačini, se kaj obračajo na SLORI?

Bolj počasi. Počasi se razve kaj imamo, počasi se že obračajo po razne nasvete, po dokumente. Menim, da nobene stvari ni treba vsiljevati. Bolje je, da sami zvedo kaj imamo, in ko bodo kaj potrebovali, bodo že vedeli kam priti.

To pomeni, da moraš bolj ti sam hoditi od hiše do hiše?

Ja, vendar ne da bi kaj vsiljeval, ker sicer lahko pride do nasprotne reakcije.

Spominjam se, da sta z gospodom Garjupom naredila neko anketo v vseh treh vaseh: v Ukvah, Žabnicah in v Ovčji vasi. Tu sta nujno prišla v stik z ljudmi, se pravi, da sta imela zelo dobre možnosti za spoznavanje ljudi in kontakt z njimi. Kako je bilo s tem? Je bila anketa dobro sprejeta, sta imela kakšne težave?

Ljudje so mislili, da je anketa v okviru nekega preverjanja. Tako smo jo tudi zastavili: koliko jezikov nekdo zna, s čim se ukvarja, kakšne so gospodarske razmere itd. Zato so tudi sproščeno odgovarjali. Vendar moramo razumeti, da je velikanska razlika med našim tedanjim delom in med sedanjim raziskovalnim taborom. Tedaj smo delali v okviru in pod okriljem župnije. Župniki so oznanili, češ da bomo spraševali, da bomo videli, kakšno je stanje v okviru župnije, in tako nismo imeli težav. Če bi pred 10 leti delali tako anketo z raziskovalnim taborom, kot je tale, bi bili propadli. Danes pa je župnija zelo odmaknjena. Ni več akter; akterji so mladi. Ljudje ne odgovarjajo več župniji, ampak odgovarjajo mladim raziskovalcem, kar je velikanska, velikanska razlika in korak naprej, čeprav se zdi, da ne.

Ljudje so pripovedovali, da je bila slovenščina zvezana s cerkvijo. V cerkvi se je slovensko prepevalo, slovensko so molili in tudi družabno življenje je bilo zelo povezano s cerkvijo. Kako je s tem zdaj? Situacija se je malo spremenila, ampak kljub temu opažam, da ima cerkev relativno zelo pomembno vlogo. Mladi so zelo verni in so pripravljeni sodelovati v cerkvi, čeprav ne sodelujejo tako, kot bi morali. Ali nastajajo določeni konflikti? Spreminja se socialna struktura, ljudje imajo druge interese, predvsem mladi.

Kot sem že povedal: prej ni bilo druge možnosti kot pod okriljem cerkve. Danes se mladi sami organizirajo v svojih društvih, starejši v svojih. Cerkev ima pri tem še vedno velik vpliv in pomen, ker je edino v cerkvi slovenščina še enakovredna italijanščini in nemščini. Glede tega smo v videmski škofiji daleč pred Benečani. Pri nas je normalno, da tudi Italijani sprejemajo v cerkvi slovensko mašo ter pridigo in napise; tega Benečija nima.

Kako pa so tu organizirani Slovenci?

Zdaj so se malo razcepili, odcepili, ampak ne v nekem sovražnem odnosu do cerkvenih struktur. Cerkev spet dobiva tisto mesto, ki ji pripada. Ima svoj krog vernikov, medtem ko kultura prehaja bolj v laične roke, kar je tudi prav.

Imamo društvo Planinka, ki je najstarejše — ustanovljeno leta 1971 — leta 1978 je nastalo društvo Lepi vrh, ki še deluje. Potem je bila ustanovljena mladinska skupina Ojstrnik, zadnja tri leta pa deluje Slovenski klub itd. Vidi se, da manjšina le živi, da ji kulturno življenje ni tuje. Vsak hoče prispevati svoje in vsaka skupina hoče biti v tem okviru samostojna. To se mi zdi povsem normalno.

Kako pa stiki čez mejo, npr. s koroškimi Slovenci ali pa s Slovenijo?

Precej stikov imamo s Koroško, ker oko še vedno gleda čez mejo, proti Celovcu. Saj smo bili vedno povezani, a zgodovina nas je pač postavila na to stran, tako da smo upravno vezani na Trst in Gorico.

Seveda je velika razlika v mentaliteti, ki jo oni tudi skušajo razumeti in nam pomagati. A če le moremo, uidemo čez, v Celovec, tam smo bolj doma. Ni treba dosti razlagati, se že razumemo.

Tudi osebno čutiš tako?

Tudi. Nobene pripombe nimamo glede Trsta in Gorice. Ko pridemo tja, smo dobro sprejeti. Tudi v vseh odborih in strukturah smo, ampak je razlika, ko govoriš o naših problemih s Koroščem ali po govoriš s Primorcem. Korošec te razume bolj s srcem.

Mogoče. Tudi sama sem to doživela, ko sem se pogovarjala z ljudmi. Velikokrat so rekli: »Ja, to je pa moja Korošica.« Ljudje so se rajši pogovarjali z menoj, ki sem prišla s Koroške, kot mogoče z nekom, ki je prišel iz Trsta. Čeprav tega nisem mogla prav razumeti, predvsem ne s strani mladine.

Ko smo bili s Teodorjem Domejem v Lipanji vasi, je takoj stekel prisrčen pogovor s preprostimi ljudmi. Informatorji se niso posebno trudili z razlagami, saj so vedeli, da on že razume.

Kako pa ljudje čutijo republiko Slovenijo oziroma Kranjsko?

Ne vem, kako bi rekel. V Sloveniji imamo dobre stike z oblastjo, ampak velika škoda je bila povzročena, ko so zaprli mejo. Tega ljudje niso mogli razumeti. Razlika je tudi v izražanju. Ko se morajo naši pogovarjati z ljudmi iz Slovenije, jih je sram svoje jezikovne revščine in neradi govorijo. Pa ne iz negostoljubja, ampak iz sramu, da se ne znajo izraziti.

Zdaj ni več tako hudo kot nekoč. Toda če bi bila vrata v Slovenijo bolj odprta, bolj človeška, da bi človek že na meji začutil, da je prišel v Slovenijo... Večkrat že na meji začutim, da sem tujec. Če govorim slovensko, sem »oplel«. Pa tudi ko prideš čez, je bolj tako... kako naj se izrazim, je malo kritično...

Imaš ta občutek?

Imam. Tudi ko prideš v lokal, nimaš s slovenščino kaj početi. Tako je, ne vem, lahko da sem krivičen. Ampak smo le vsi Slovenci v nekem čudnem položaju, ko smo vsepovsod ogroženi.

Ste se že obrnili kdaj na Slovenijo? Kako ta podpira Slovence v Kanalski dolini?

Glede podpiranja se najraje obračamo na Trst in Celovec.

In kakšno obliko ima to podpiranje?

Kar potrebujemo: če rabimo za kulturo, se raje obračamo na zamejce, hitreje gre. Zdaj mi postavljate kočljiva vprašanja. Nerad govorim o tem. Že v Cankarjevem domu sem večkrat kaj povedal o teh stvareh.

Ampak nisi edini, nisi izjema. Tu veliko ljudi tako misli. Mogoče je to zgodovinsko pogojeno. Mogoče napačno slutim, da se ljudje nekoliko bojijo sistema?

Sistem ne igra tolikšne vloge. Kaj jaz vem. Stvar je v tem, da čutiš, da si tujec, ko prideš čez. Ko prideš do oblasti, je vse v redu. Sprejet si kot enak — skupni kulturni prostor itd. Ko pa v praksi prideš kamorkoli, čutiš da si tujec: na meji, v gostilni, na avtocesti, v hotelih. Če boš govoril slovensko, da bi si oddahnil, saj si v domovini in lahko svobodno govoriš, se to obrne; govoriti moraš v tujem jeziku, če hočeš, da te bodo sprejeli kot normalnega človeka. Torej, to ni kritika, ni obsodba, je spoznanje, nekaj, kar sem večkrat doživel in se tega naučil.

Misliš, da bi bilo drugače, če bi se Slovenija malo bolj zanimala tudi za Kanalsko dolino?

Vse je zaman, če je vrh na tvoji strani, ko pa potem baza vse drugače reagira. Bazo bi morali vzgojiti v zdravem narodnem čutu. Tega pa ni.

Recimo, ko sem delal na Višarjah in smo imeli slovenske razglednice, ki smo jih nudili ljudem; marsikdaj sem ugotovil, da jim je bilo skoraj žal, da smo jim ponudili razglednice s slovenskim napisom, in so raje jemali italijanske. Ne večina, ampak videl sem, da je določen del raje vzel razglednico z italijanskim napisom. Imeli smo tudi slovenske značke, pa je marsikdo raje segel po italijanski. Saj pravim, ne večina, ampak že tisti manjšinjski del je zaskrbljujoč. Mi bi temu rekli »menefregizem« v narodnostnem vprašanju, da je nekomu čisto vseeno... Ampak ne bi rad več govoril o tem.

Ja, razumem te. Kljub temu, da si kritičen do narodnostnega vprašanja v Kanalski dolini, si za narodnost storil relativno veliko. Zelo pomembno vlogo igraš tukaj. Na odpor naletiš tako pri domačem prebivalstvu kot drugje, in razumem, da imaš včasih občutek, da nisi dobro sprejet, da te premalo razumejo. Zato se bolj povezuješ s Koroško.

Ali bi lahko definirali razlike, ki so med Slovenci v Italiji in Slovenci na Koroškem?

Tukaj smo bili vedno brez pravic. Pri Italijanah in pri ostalem delu manjšine. Za vsako stvar smo se morali boriti. To te spremlja na celi poti. Ko pa smo pokukali na Koroško, smo bili deležni več razumevanja, kar bom vedno poudarjal. Če bi bil kot manjšinec odvisen od Koroške, bi imel še lažjo dušo, kot jo imam.

Pogovor je prepisan z videokasete, posnete dne 3. septembra 1986, v okviru Mladinskega raziskovalnega tabora Žabnice 1986. Spraševala je *Marija Jurič*.

Besedilo je za objavo pripravil *Naško Križnar*.

ETNOLOG PROF. DR. VILKO NOVAK

ANKA NOVAK

Slovenec, Prekmurec, slavist, etnolog in na splošno humanistično široko razgledan svetovljan — vse to je združeno v osebnosti dr. Vilka Novaka, upokojenega profesorja etnologije na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Nemir njegovega ustvarjalnega duha si je že od študentskih let naprej utiral poti na različna področja raziskovanj. Literarna zgodovina, jezikoslovje, etnologija so stalnice v njegovem delovanju in znanstvenem zanimanju, le da je v različnih obdobjih odmerjal več svojih moči zdaj tej zdaj drugi smeri. Nalog, ki si jih je naložil, se je vselej loteval z občutljivostjo človeka, širino svoje izobrazbe, ki jo še posebej zaznamuje dobro poznavanje tujih jezikov, s prodornostjo, doslednostjo in natančnostjo znanstvenika. Ko v Vilku Novaku naglašamo Prekmurca, imamo v mislih predvsem njegovo zavezanost in dolg, ki ga je čutil v sebi, dolg v odkrivanju specifične zgodovinske, jezikovne, kulturnozgodovinske in etnološke podobe rodnega Prekmurja, stoletja odrezanega od kulturnih gibal, ki so krojila razvoj v osrednjih slovenskih pokrajinah. Zazrtost v pojasnjevanje slovenske zgodovinske, jezikovne in kulturne identitete Prekmurja na stičišču treh kultur odseva iz celotnega publicističnega dela mladega Vilka Novaka. V svoji Bibliografiji o Slovenski krajini, objavljeni v zborniku *Slovenska krajina* (1935), ki ga je tudi sam uredil (dve leti po diplomi na slavistiki), je svoje obsežno, a razdrobljeno publicistično delo, vezano na ta prostor, predstavil v naslednjih razdelkih: Pregledi, Pokrajina in Ljudstvo, Zgodovina, Slovstvena zgodovina in biografsko gradivo, Jezikoslovje, Narodopisje in Rabski Slovenci. Najpomembnejše je v tem obdobju njegovo literarnozgodovinsko delovanje. Že naslednje leto je izdal v knjižni obliki svoj prvi *Izbor prekmurske književnosti*, ki je V. Novaka zaznamoval kot človeka in je ostal tudi kasneje, ko se je njegovo zanimanje in delovanje prevesilo v etnologijo, stanovita sestavina njegovih iskanj. Ko je leta 1976 — štirideset let po prvi izdaji — v razširjeni in izpopolnjeni obliki izšel njegov drugi *Izbor prekmurskega slovstva*, je svoj odnos do njega izrazil tudi v uvodnem posvetilu: »To svoje delo... v spoštovanju in hvaležnosti posvečam vsem, o katerih v njem govorim, ob katerih sem se pred šestdesetimi leti učil slovensko brati in čutiti, o katerih sem pol stoletja zbiral gradivo in skoraj toliko let skušal povedati nekaj novega — kljub vsem težkim razmeram in drugačnemu poklicnemu delu.« Občutljivost literarnega esteta in jezikoslovca za lepoto in prisotnost slovenske besede — govorjene in pisane — je prav gotovo ena izmed značilnosti Vilka Novaka. Kaj ni zakoreninjena v njegovem otroštvu, zaznamovanem z omejeno rabo maternega jezika, ki so ga madžarski oblastniki zaničljivo

imenovali jezik Vendov? Prvi razredi njegove šole v Bogojini segajo namreč v čas stopnjevanega pritiska madžarizacije v Prekmurju.

»Osnovna značilnost njegovega značaja je bila čustvenost in z njo vezana odkritost. Iz obeh je izvirala njegova dobrot, njegov pošten odnos do ljudi, njegova delovna vnema in vztrajnost. Izredna delavnost je bila vsem vidna lastnost njegovega življenja.«¹ S temi besedami je Vilko novak predstavil človeško podobo svojega rojaka, vzornika in učitelja Avgusta Pavla. Zdi se, da bi ta ocena lahko veljala tudi za njega samega. Kot prostrana rodovitna prekmurska pokrajina, kjer se na obzorju brez prehodov stikata zorana zemlja in nebo — zdaj grozeče viharno, drugič spet polno sončne pripeke — se vseda v zavest človeška podoba prof. Vilka Novaka, upokojenega univerzitetnega učitelja na etnološki stolici univerze v Ljubljani.

Rodil se je v obrtniško-kmeči hiši v Beltincih v Prekmurju 28. aprila 1909. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti in v Ljubljani, kjer je leta 1928 maturiral. Vpisal se je na slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomiral leta 1933. Pot srednješolskega profesorja ga je najprej pripeljala v Maribor (1933—37), nato v Mursko Soboto in od tam v Kranj (1938—41), nato spet v Mursko Soboto, od koder so ga prestavili v Sento (1942—45), kjer je bil po osvoboditvi šef odseka za prosveto za okraj Senta in ravnatelj gimnazije. Po svoboditvi se je vrnil v Mursko Soboto, od marca do oktobra 1946 je spet poučeval na gimnaziji v Kranju in nato na gospodarski srednji šoli v Ljubljani (1946—1948). Ko je bila leta 1940 ustanovljena na Filozofski fakulteti v Ljubljani stolica za etnologijo, se je odločil za študij tega predmeta in je — s prekinitvijo študija v času vojne — diplomiral iz etnologije leta 1946. Dve leti kasneje je postal doktor etnologije in leta 1948 se začne tudi njegova pot univerzitetnega učitelja. Tedaj je postal asistent za etnologijo, leta 1951 je dobil mesto samostojnega honorarnega predavatelja na Odelku za geografijo. Na docentsko mesto je čakal do leta 1951, ko je bil prvič izvoljen, a ne potrjen, do leta 1955. Deset let kasneje (1965) je bil imenovan za izrednega, leta 1972 pa za rednega profesorja etnologije na Filozofski fakulteti univerze v Ljubljani, kjer je ostal vse do svoje upokojitve leta 1975; od leta 1957 je bil predstojnik seminarja, kasneje Oddelka za etnologijo.

Vsestransko zanimanje za zgodovinsko in kulturno podobo Prekmurja je že v študentskih letih privedlo Vilka Novaka tudi na etnološko področje.² Ob razgledovanju v literaturi se je seznanjal z dotedanjim etnološkim delom. Neposredne pobude je dobival ob delu svojega rojaka, slavista in etnologa A. Pavla. Že leta 1928 je prevedel iz madžarščine njegova *Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev* (Etnolog 4, 1931, 125—145), v samostojni knjižici je predstavil zbiralca prekmurskega ljudskega izročila, rojaka Štefana Kūharja (1932). Članek *Dijaštvu Slovenske krajine* (Novine, 1931, št. 28) ni le vabilo dijakom k zbiranju snovnih dokazov ljudske kulture za muzej Slovenske krajine; vsebuje tudi sestavine programa za tako delo. *Božič v Slovenski krajini* (Slovenec, 1931, št. 292) je njegov prvi prispevek, s katerim je segel na področje običajev, ki mu je v prvem obdobju svojega etnološkega dela tudi sicer odmerjal več zanimanja.

Ženitovanjski običaji v Slovenski krajini (Mladika, 1935, 65—67), *Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini* (ČZN 31, 1936, 34—37), *Zgodo-*

vina in narodopisje v prekmurski publicistiki (ČZN 32, 1937, 246 do 274), *Apotropejske prvine v slovenskih ženitovanjskih običajih* (Etnolog 14, 1942, 89—95), *Ovčarstvo pod Stolom in v Planici* (Etnolog 15, 1943, 89—95), *Pridelovanje lanu v Slovenski krajini* (Etnolog 17, 1945, 21—42) — to so poglavitvi Novakovi prispevki iz prvega obdobja njegovega etnološkega dela. Ko sam kritično ocenjuje stanje v slovenski etnologiji v obdobju med obema vojnama, pravi, da je bilo »raziskovanje prepuščeno naključni strokovni razgledanosti ljubiteljev. Na veliko škodo napredka smo pogrešali strokovnega usmerjanja in načrtnega, poglobljenega ter organiziranega dela — vse to bi nam mogla nuditi med obema vojnama Etnografski muzej in univerza.«³ V. Novak si je sam iskal teoretične in metodološke opore za svoje delo s študijem literature, v času svojega službovanja v Mariboru pa je navezal tudi osebne stike s tedanjim predstojnikom stolice za etnologijo v Zagrebu, prof. dr. Milovanom Gavazzijem, ki ga je kasneje imenoval »svojega pobudnika in svetovalca.«⁴ To prvo obdobje Novakovega etnološkega delovanja je označil F. Kotnik: »Novak si je z bibliografijo in študijem zgradil temelj za znanstveno delo.«⁵ Po drugi vojni se je prof. Vilko Novak ves zapisal etnologiji in z njegovim imenovanjem za asistenta na stolici za etnologijo (1948) mu je etnološko delo postalo tudi poklic.

S svojim inavguralnim delom *Ljudska prehrana v Prekmurju* (Ljubljana 1947) je vidneje zaznamoval usmeritev svojega zanimanja na področju materialne kulture. S tem delom je postal najboljši strokovnjak za to področje ljudske kulture v Jugoslaviji (B. Bratanič)⁶ in je kasneje ob veliki akciji slovenskih etnologov v zvezi s pripravo vprašalnic za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja prispeval svoj delež s teoretičnim, metodološkim in praktičnim vodilom za raziskovanje ljudske prehrane pri nas: *Prehrana* (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Vprašalnice 5, 1976, 1—23). Razen materialne kulture Prekmurja, ki ga je predstavil še v drugih svojih prispevkih, med katerimi omenimo *Lončarstvo v Prekmurju* (SE 3-4, 1951, 111—130), *Kmečko vinogradništvo v Prekmurju* (Zbornik etnografskega muzeja v Beogradu, 1953, 70—76), ga je spet vabila k etnološkemu delu Gorenjska (*Doneski o tkalstvu in suknarstvu med Begunjami in Žirovnico* SE 6-7, 1954, 117—119); predvsem še življenje in kultura Gorenjcev, ki jim je dala posebno vsebino živinoreja kot najpomembnejša oblika njihovega gospodarskega prizadevanja. *Odkup in ureditev pašnih služnostnih pravic v Bohinju* (Slovenija), Zbornik Filozofske fakultete II, Ljubljana, 1955, 257—315 je njegova obsežna študija, zgrajena zlasti na zgodovinskih virih.

Ljudsko stavbarstvo v naši etnografiji (SE V, 1952, 14—18) je razprava, v kateri kritično ocenjuje dosedanje delo na tem področju in daje hkrati smernice za bodoče delo. Skupaj z Borisom Orlom, tedanjim direktorjem Slovenskega etnografskega muzeja, sta se lotevala problematike varstva etnoloških spomenikov in iskala izhod tudi v slovenskem muzeju na prostem.

Ko razmišlja o slovenskem muzeju na prostem, »... kjer bi varstveni in z njimi zvezani problemi prišli najmočneje do veljave«, naglaša: »Ljubljana ima bolj ko kako drugo mesto izredne naravne prednosti za postavitev takega muzeja« (n. d., str. 16). Tako je razmišljal Vilko Novak pred štiriintridesetimi leti! Pregledno za vso Slovenijo — je

pisal še o drugih sestavinah gmotne kulture: *Ljudski lov na Slovenskem v luči narodopisja* (Lovec 35, 1952, 444—450), *Vprašanje nabilnosti pri Slovencih* (SE 10, 1957, 19—28). Na področju ljudske materialne kulture in življenja so vendarle najpomembnejše poglobljene raziskave slovenske živinoreje in mlekarstva. Plod tega dela so bile študije, s katerimi je sodeloval na mednarodnih strokovnih posvetovanjih in jih objavljaval v pomembnih tujih strokovnih publikacijah: *Die Stellung des Alpwesens in Slovenien zwischen dem germanischen und romanischen Raume* (Volkskunde im Ostalpenraum, Graz 1961, 123—134), *Übersicht über Viehhaltungsformen und Alpwesen in Slovenien* (Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa, Budapest 1961, 647—662), *Über die Milchwirtschaft bei den Völkern Jugoslaviens* (Viehwirtschaft und Hirtenkultur, Budapest 1969, 574—602), *Pastirska kultura — vez med narodi srednje Evrope* (referat na Incontri culturali mitteleuropei v Gorici leta 1969). Njegovo delo v slovenščini *Živinoreja* (Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I, 1970, 343—394) je sinteza vseh dotedanjih spoznanj o tej sestavini ljudske kulture in z njo povezanega načina življenja. »Delo *Živinoreja* je izredna, jasna in sistematična sinteza (tudi izven okvira etnologije) o živinoreji pri Slovencih izpod peresa najboljšega poznavalca te strani ljudskega življenja pri nas,« je zapisal v oceni Novakovega dela zagrebški etnolog prof. dr. B. Bratanić. T. Cevc je v svoji oceni naglašal temeljni pomen tega dela na področju raziskav o živinoreji na Slovenskem, saj je avtor v njem zarisal razvojno črto od prazgodovinskih začetkov prek srednjega veka vse do druge svetovne vojne.⁸

Raziskovanje strukture slovenske ljudske kulture je druga izstopajoča smer Novakovega znanstvenega delovanja. Že leta 1951 je na mednarodnem etnološkem kongresu v Stockholmu seznanil mednarodno etnološko srenjo s svojo koncepcijo etnološkega dela z odmevnim referatom *Structure de la culture populaire slovène* in ga nato objavil še v nemški strokovni reviji *Der Aufbau der Slovenischen Volkskultur* (Zeitschrift für Ethnologie 77, Braunschweig 1952, 227—237). S širino svojega poznavanja slovenske ljudske kulture, trdnim jezikoslovnim znanjem in primerjalnim gradivom je odkrival genezo posameznih sestavin slovenske ljudske kulture in ugotavljal značilne plasti v njenem razvoju: staroslovansko, sredozemsko, alpsko in primorsko plast. Na tej podlagi je ob upoštevanju geografskih in zgodovinskih posebnosti slovenskih pokrajin pojasnjeval tipološko različnost slovenske ljudske kulture, ki jo sestavljajo alpsko, osrednjeslovensko primorsko ali sredozemsko in panonsko ali vzhodno območje. Plod dolgotrajnega dela na tem področju je njegova obsežna razprava *Struktura slovenske ljudske kulture* (Razprave IV, SAZU, razred za filozofske in literarne vede, 1958, 5—35), ki jo je kot svoj tehten prispevek k razvoju slovenske etnologije ponovil še v zborniku *Pogledi na etnologijo* (Pogledi 3, 1978, 117—160). Matija Murko in zlasti Stanko Vurnik sta pri nas prva načela to smer raziskovanja. Neposredne pobude za to delo pa je V. Novak dobival zlasti v delu hrvaškega etnologa M. Gavazzija, ki je na podoben način obravnaval ljudsko kulturo Hrvatov. V prizadevanjih, da bi slovensko etnološko misel, ki se je po drugi vojni dušila v zaostalih teoretičnih izhodiščih, dvignil na sodobnejšo evropsko raven, se je v svojem delu posvetil

tudi izrazito teoretičnemu reševanju etnoloških problemov. S svojo razpravo *O bistvu etnografije in njeni metodi* (SE 9, 1956, 7—16) je Vilko Novak prenesel v naš prostor sodobne poglede na stroko, še zlasti v Evropi tedaj zelo odmevno usmerjenost švicarskega etnologa Richarda Weissa. »Enovitost etnološke problematike namesto poprejšnje usmerjenosti na določena področja raziskovanj, etnologija sodobnosti in etnologija, ki ni več le kmetopisje, ampak jo zanima tudi kultura mest, so izstopajoče novosti v etnološkem zanimanju, za katerega se je zavzel in v svojem delu tudi uveljavil Vilko Novak,« poudarja Slavko Kremenšek.⁹ V navedeni razpravi se je Novak prvič zavzel tudi za enotno mednarodno poimenovanje *etnologija* za dvoje, tedaj tudi z nazivi ločenih disciplin (etnologije in etnografije), ker ob sodobnejših pogledih na stroko tako razlikovanje ni več imelo osnove.

V svojem sintetičnem delu, priročniku *Slovenska ljudska kultura* (Ljubljana 1960) je združil vsa svoja dotedanja dognanja in poznavanje naše ljudske kulture ter svoje poglede na stroko. »V njem je podal pregled posameznih področij in kulturnih sestavin glede na njihov izvir, kulturno in tipološko raznolikost in funkcijo. Žal za takratni čas tako pomembno delo nihče od slovenskih etnologov ni primerno ocenil in žal tudi ni v zadostni meri vplivalo na celovit pogled na predmet etnološkega raziskovanja, ki je zastopan v tem delu in ki ga je profesor Vilko Novak dosledno uveljavljal pri svojem delu...«, je bilo zapisano desetletje kasneje.¹⁰

Zgodovina etnologije je stalnica v znanstvenem delovanju prof. Vilka Novaka, tako tudi etnološka bibliografija. V njegovem najnovejšem delu *Raziskovalci slovenskega življenja* (Ljubljana 1986) je zaobsežen velik del njegovih dognanj o začetkih, razvoju, pojmovanjih in načinih etnološkega dela na Slovenskem od J. V. Valvasorja do danes; etnološko zanimive drobce odkriva tudi v delih naših protestantskih piscev. V tem svojem delu je zbral razprave o slovenskih etnologih, ki jih je že poprej objavljial v strokovnem tisku in jih povezal v celoto z novimi razpravami in predstavitevami novih osebnosti iz slovenske etnologije, o katerih doslej še ni pisal. S panoramsko širino, ki zaobseže prostor in čas, s pronicljivostjo raziskovalca in občutljivostjo človeka nam ob posameznih osebnostih odgrinja zgodovino etnološke misli — vse od Trubarja, Valvasorja in prosvetljenjskih piscev A. T. Linharta, B. Hacqueta in J. Košiča do slovenskih etnologov iz generacije, ki ji sam pripada.

S. Kremenšek naglašja izreden pomen dela V. Novaka, ki je z nadrobno analizo del prosvetljenjskih piscev ter etnološkega dela Janeza Trdine odkrival starejše vzporednice sodobnim prizadevanjem v slovenski etnologiji še pred Matijem Murkom, ki je skupaj s Karlom Štrekljem začel z resničnim znanstvenim delom v slovenski etnologiji in ji s svojimi *Nauki za Slovence* dal širok delovni program.¹¹

Dosežke na tem pomembnem področju svojega etnološkega zanimanja je objavljial doma in na tujem: *Die slovenische Volkskunde seit 1920* (Zeitschrift für slavische Philologie 30, Berlin 1962, 180—188), *Die Erforschung der Slovenischen Volksdichtung in den Jahren 1920—1959* (Zeitschrift für slavische Philologie 29, Berlin 1960, str. 183 in sled.), *Delež Slovanov v raziskovanju slovenske ljudske kulture* (SR 19, 1971, 385—403) in ponovitev v nemščini *Der Anteil slawischer*

Volkskundler an der Erforschung der slowenischen Volkskultur (Etnologia Slavica IV, Bratislava), *Madžarski spisi o ljudskem življenju v Prekmurju* (Traditiones 4, 1977, 155—174) in *Etnologija*, — prispevek, v katerem je predstavil zgodovino etnološkega vzgojnega dela na naši univerzi, kjer tudi posebej poudarja naše zamudništvo na tem področju etnološkega delovanja.

Kritičnost, značilna lastnost profesorja Vilka Novaka, ga je pogosto gnala v polemiko. S tem v zvezi je potrebno predvsem omeniti njegovo ostro kritiko zaradi samovoljnega krčenja preglednega dela Slovinci v ruskem priročniku *Narody mira* (*Narody zarubežnej Europi* I, Moskva 1964) in hudih napak ter vsebinskih maličenj njegovega originalnega besedila (Slovinci v *Narody mira*, SE 23—24, 1966, 155—161). Izstopajoče kritično delo je knjiga *Über den Charakter der slowenischen Volkskultur in Kärnten*, *Litterae slovenicae* 9, München 1973, ki je ponovitev in poglobljeno nadaljevanje kritike, namenjene tendencioznim in znanstveno neutemeljenim in površnim predstavitev koroških Slovencev v publicističnem delu nekaterih avstrijskih etnologov. Ob nadrobni analizi spodbija njihova pačenja imena in kulture Slovencev na Koroškem z delom in spoznanji resnejših avstrijskih znanstvenikov in slovenskih znanstvenih delavcev vse od druge polovice 18. stoletja naprej.

Ob svojem pedagoškem in raziskovalnem delu se je živo vključeval tudi v programe etnoloških ustanov doma, v okviru medrepubliškega in mednarodnega značaja. Sodeloval je v terenskih ekipah Slovenskega etnografskega muzeja, Mestnega muzeja v Celju, jih tudi vodil, od leta 1950 je bil sodelavec komisije, nato Inštituta za Slovensko narodopisje pri SAZU¹². Bil je med ustanovitelji Etnološkega društva Jugoslavije (1957), njegov odbornik, v prvi polovici sedemdesetih let tudi njegov predsednik in odbornik slovenske podružnice EDJ. Sodeloval je v komisiji za etnološki atlas Jugoslavije in bil njen poverjenik za Slovenijo. Prevedel je slovenske vprašalnice za Etnološki atlas Jugoslavije, si naložil široko organizacijsko mrežo in sodeloval pri izdaji osmih poskusnih kart. *Etnološki atlas v Evropi* (Traditiones 3, 1974, 175—182) je njegov prispevek, kjer posreduje svoje poglede na pomen kartografskega dela na področju etnologije. Mnogo časa in naporov je namenil delu za etnološki atlas.

Njegovo strokovno poseganje v mednarodni prostor je zavzemalo različne oblike delovanja. Pri svojem znanstvenem raziskovalnem delu je intenzivno vključeval komparativno gradivo, vzpostavljal mostove med sosednjimi etnologijami v okviru mednarodnih znanstvenih posvetovanj, še v večji meri pa z razpravami v tisku seznanjal z našim etnološkim delom tuje etnologije in nas z njihovim delom. Še posebno je utrjeval vezi med našo in madžarsko etnologijo.

Odkar je leta 1985 odložil obveznosti univerzitetnega učitelja — mentorja pri pripravi doktorskih disertacij, usmerja svoje raziskovalno delo na področja, ki so na stičišču zanimanja obeh znanosti, ki jima pripada — slavistike in etnologije. Nova, razširjena izdaja *Izbora prekmurskega slovstva* je literarnozgodovinsko in tudi etnološko dejanje. Ne le zavrlo ljudskih pesmi, povedk in drugih etnološko pomembnih originalnih besedil, ki jih je vključil v ta izbor; zanimive so zlasti uvodne študije, v katerih z različnih zornih kotov osvetljuje tudi etnološko pomembne sestavine prekmurskega slovstva: jezik,

ljudske pesmi, pripovedništvo, rokopisne pesmarice in za etnologijo Prekmurja pomembne pisatelje in raziskovalce. Domača književnost je vse do osvoboditve 1919 »... v materinščini ohranjala in utrjevala v tej krajini slovenski jezik in z njim slovensko zavest...« in oblikovala kulturno raven rojakov — v vsem tem je tudi etnološko pomembna njena pričevalnost. Na stičišču zanimanja obeh strok je knjiga njegovega brata Franca Novaka, kmeta iz Betlinec *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, delo, ki ga je dokončal, uredil in napisal zanj uvod V. Novak. Etnologiji in literarni zgodovini pripada njegovo delo *Slovenske ljudske molitve* (Ljubljana 1983).

V tej knjigi je v ponatisu zbral vse gradivo iz Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi, vse gradivo, ki je izšlo v samostojnih zbirkah in časopisih po izidu Štrekljeve zbirke, pa tudi bogastvo novega terenskega gradiva, ki ga je v zadnjem času zbral avtor sam. V uvodni študiji razčlenjuje gradivo z gledišča etnološkega pojmovanja in poznavanja podobnega gradiva pri drugih narodih.

Z vsem, kar je že postoril, in z delom, ki ga še obljublja, se nam častitljiva leta prof. Vilka Novaka razodevajo polna ustvarjalnega zagona in dragocenih sadov za dvoje svetov, ki jima pripada — za etnologijo in slavistiko.

Prispevek je bil prvotno namenjen za objavo v knjigi Vilka Novaka, Raziskovalci slovenskega življenja, vendar se avtor knjige iz osebnih razlogov ni strinjal z objavo.

OPOMBE

- ¹ V. Novak, Zivljenje in delo Avgusta Pavla, Razprave 7, 1970, 295—296 isti, Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana 1976, 9—11
- ² Primerjaj: A. Baš, Etnolog, literarni zgodovinar in pedagog dr. Vilko Novak, Panonški zbornik, 1966, 50—53
- ³ V. Novak, Etnografsko delo Franca Kotnika, SE 5, 1952, 181
- ⁴ isti, Milovan Gavazzi osemdesetletnik, Traditiones 4/1975, 1977, 303
- ⁵ F. Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja, Narodopisje Slovencev I, 1944, 46
- ⁶ Arhiv Filozofske fakultete univerze v Ljubljani
- ⁷ H. Ložar, Prof. dr. Vilko Novak šestdesetletnik, Glasnik SED 10, 1969, 3—4
- ⁸ Arhiv Filozofske fakultete univerze v Ljubljani
- ⁹ T. Cevc (Ocena) Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I, Agrarno gospodarstvo, Zivinoreja, Traditiones 2, 1973, 274—276
- ¹⁰ S. Kremenšek, Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli, Pogledi na etnologijo, Pogledi 3, 1978, 52—53
- ¹¹ D. Krncl-Umek, Profesorju dr. Vilku Novaku ob sedemdesetletnici, Glasnik SED 19, 1979, št. 2, str. 47
- ¹² S. Kremenšek, Razsvetljenje in etnološka misel, Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 1, 1979, 409—419
- ¹³ isti, H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, Glasnik SED 20, 1980/2, 37—41
- ¹⁴ isti, Mesto Janeza Trdine v razvoju slovenske etnološke misli, Janez Trdina — etnolog, 1980, 16—19
- ¹⁵ N. Kuret, Komisija (1947—1951) in inštitut za slovensko narodopisje SAZU (od l. 1951), Nastanek, razvoj, delo, Traditiones 1, 1972, 13—30

Anka Novak

PROFESSOR VILKO NOVAK, PH. D.

The article presents the personality and work of Professor Vilko Novak, Ph. D., who was for many years a lecturer and Head of the Department of Ethnology at the Faculty of Arts in Ljubljana.

He was born on 28th April, 1909, at Beltinci, Prekmurje, into a family of craftsmen and peasants. He attended grammar school in Murska Sobota and then entered the Faculty of Arts in Ljubljana, where he graduated in Slavonic studies in 1933 and in ethnological studies in 1946. Two years later he received his doctor's degree in ethnology, having published his inaugural work, *Popular Eating Habits in Prekmurje*, in Ljubljana in 1947. The year 1948 also marks the beginning of his academic career.

His manifold interest in the historic and cultural image of his native region of Prekmurje attracted him to ethnology already when he was a student. At the beginning of his scientific career he was engaged mainly in the study of the literary history of Prekmurje, which he viewed very broadly. In the latter half of the thirties he was becoming increasingly concerned with ethnology, and searched for his own theoretical and methodological guides for study. His first objects of research were mostly social and spiritual cultures, but after World War II he started to study material folk culture and the structure of Slovene folk culture, and to join in international activity in the field of ethnological studies through his findings (Stock-farming, The Economic and Social History of the Slovenes, The History of Agricultural Branches I, Lj. 1970; The Structure of Slovene Folk Culture, Razprave 2. razreda SAZU IV, Lj. 1958). In order to update the post-war Slovene ethnological science, he worked on purely theoretical problems of the science and transplanted contemporary views on ethnology (the ethnology of the contemporary, rural ethnology, emphasizing the importance of the integrity of ethnological issues) into Slovenia. His book entitled Slovene Folk Culture (Lj. 1960) contains a synthesis of all his own findings and of all the knowledge of our folk culture compiled until then: it is also a synthesis of his views on ethnology. Prof. Novak's critical mind, his characteristic feature, often involved him in fierce polemics (Über der Charakter der slowenischen Volkskultur in Kärnten, Litterae slovenicae 9, München 1973). By means of his wide knowledge of Slovene folk culture, his familiarity with other national ethnologies and his knowledge of foreign languages, Prof. Novak built bridges between Slovene and other national ethnologies, particularly between those of Slovenia and Hungary. He participated actively in the programmes of national as well as foreign ethnological institutions. He worked on the Committee for the Ethnological Atlas of Yugoslavia, where he represented Slovene ethnology. The fruits of life-long interests, literary history and ethnology, are collected in his books A Selection from the Literature of Prekmurje, and Slovene Folk Prayers. A prominent constant of his scientific work has always been the history of ethnology. His latest book, The Researchers of Slovene Life, contains a collection of all the papers he has published in various scientific reviews before, to which he has added some new papers and an outline of the personalities of Slovene ethnologists, complemented by a survey of his own findings about the beginnings, development, aspects and methods of ethnological activity on Slovene grounds from the 17th century to the time of his own generation.

IZ DELAVNICE FRANCA PETERNELJA

IVANA BIZJAK-LESKOVEC

Franc Peternelj, po domače Cinkov Franc iz Cerknega, je bil v prvih treh desetletjih tega stoletja znan podobar, pozlatar in fotograf v domačem kraju. Rodil se je v Cerknem 20. marca 1883 kot sin Franca Peternelja in Frančiške Kosmač. Oče je izhajal iz premožne cerkljanske kmečke in gostilničarske družine.

Cinkov Franc je ljudsko šolo obiskoval v Cerknem, kjer so učitelji že zgodaj opazili njegovo nadarjenost in zanimanje za risanje. Ker ni imel možnosti nadaljnjega šolanja, je šel v uk. Od 1. januarja 1897 do januarja 1900 se je pri mojstru Jožefu Štravs (1843—1902) v Cerknem učil podobarstva in uk zaključil kot podobarski pomočnik.

Kot pomočnik je bil potem zaposlen pri različnih delodajalcih:

od 1. 1. 1900 do 25. 9. 1900	pri podobarju Jožefu Štravs v Cerknem,
od 11. 10. 1900 do 28. 12. 1900	pri pozlatarju Ferdinandu Hilebrandtu v Grazu,
od 24. 2. 1901 do 9. 3. 1901	pri pozlatarju Johanu Neuholdu v Grazu,
od 10. 5. 1901 do 5. 8. 1901	pri podobarju Valentinu Tschadeschu v Halleinu,
od 26. 8. 1901 do 26. 8. 1905	pri podobarju in pozlatarju Matiju Hrovatiču v Leobnu,
od 26. 8. 1905 do 28. 5. 1906	pri podobarju in pozlatarju Johanu Greissu v Leobnu,
od 18. 6. 1906 do 8. 9. 1906	pri podobarju in pozlatarju Antonu Ganglu v Gruchu in
od 17. 9. 1906 do 1. 2. 1907	pri podobarju in pozlatarju Jožefu Kosmaču v Gorici.

Od vsega začetka se je ukvarjal tudi s fotografijo. Zanj ga je navdušil že mojster Štravs v Cerknem, v tej umetnosti pa se je izpopolnjeval tudi v Leobnu.

Leta 1907 se je Peternelj za stalno vrnil domov, vendar so njegove prve fotografije nastale že okrog leta 1900.

Kot kaže, je samostojno rezbarsko delo kmalu opustil (večje tovrstno delo je opravil v letih 1910—1913, ko je izdelal nove okvirje za križev pot v cerkvi sv. Ane v Cerknem ter ograjo za kor v isti cerkvi) in je opravljal le manjša dela po različnih cerkvah v okolici Cerknega.

Ves čas življenja in dela v Cerknem je aktivno sodeloval v bogatem kulturno-prosvetnem življenju Cerkljanov. Bil je član Slovenskega kmetijskega izobraževalnega društva in njegovega pevskega zbora, član Planinskega in Gasilskega društva. Umrl je v Cerknem 19. avgusta 1951.

Vse pomembne dogodke je zabeležil s fotoaparatom. Kot fotograf ljubitelj je potoval po terenu in fotografiral vse, kar se mu je zdelo lepo, zanimivo ali pomembno. Imel je sicer svoj fotografski atelje, vendar nikdar ni bil pravi obrtnik. Njegov mlajši sodelavec in učenec, fotograf Vinko Tavčar, pravi, da je bil brez vsakršnega smisla za vsakdanje življenje in za zaslužek, in ni znal prav ničesar obrniti v svojo korist. Vse življenje je ostal revež.

Do danes so se nam ohranile njegove fotografije in negativni na steklenih ploščah. Nekateri so v lasti Mestnega muzeja iz Idrije (Oddelek Cerkno), drugi pa so v privatni lasti današnjega cerkljanskega fotografa Vinka Tavčarja. Vseh skupaj je okrog 200.

Ohranjene fotografije so veren dokaz takratnega načina življenja. Za etnologa so pomembne zlasti zato, ker segajo v čas, ki se ga spominjajo le še redki informatorji.

VIRI

Arhiv Franca Peternelja hrani Mestni muzej v Idriji (Oddelek Cerkno)

Fototeka Mestnega muzeja Idrija (Oddelek Cerkno)

Fotografije v privatni lasti Vinka Tavčarja, Cerkno 145

I. B., Etnološka analiza zapuščine F. Peternelja, Seminarska naloga II, Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete v Lj., Cerkno 1982, 77 s.

TZ. I. Bizjak, Obrt in rokodelstvo, 1981, 1982, 1983

Peternelj Franc, Primorski slovenski biografski leksikon II, 11 snopič, Gorica 1985, s. 648-9

Ivana Bizjak-Leskovec

FROM THE WORKSHOP OF LOCAL PHOTOGRAPHER

Franco Peternelj from Cerkno (1883—1951), also called Cinkov Franc, was in the first three decades of this century a well-known engraver, gilder and photographer in his home town. He had learned his trade from master Jožef Stravs in Cerkno. Stravs had also been a photographer and had thus inspired young Peternelj.

After 1900 Peternelj worked in different Austrian towns as a carver apprentice (in Graz, Hallein, Bruck, Gorica, Leoben). In all of them and especially in Leoben he perfected his knowledge of photography as well. It seems that he abandoned his basic profession quite soon and performed only smaller jobs in various churches. He devoted himself to photography more and more.

His camera noted all important events, everything that had seemed beautiful, interesting, outstanding or unusual. Owing to him, photographs about the way of life in that time have been preserved until today. Among the most numerous are those photographs which present interesting personalities or eccentrics from Cerkno, families and important domestic events. Preserved are many photographs of settlements — for instance Cerkno and surrounding villages — individual parts of settlements, houses. Numerous are also photographs of societies, performances, working processes.

These photographs are important for us because they mark the time which is remembered only by rare informants.

Here is a selection of photographs which present an important documentary value for Cerkno and its inhabitants. There are many among them which are but witnesses of the former times because the memory of some events and people had faded completely.

CERKNO, OKROG 1910

MED PETERNELJEVIMI OHRANJENIMI FOTOGRAFIJAMI SO ZELO POGOSTE FOTOGRAFIJE KRAJEV, PREDVSEM CERKNEGA IZ RAZLIČNIH LET V OBDOBJU OD 1900 DO 1930

Cerkno je strnjeno naselje, ki je nastalo ob sotočju potokov Cerknice, Zapoške in Oresovke. Osrednji del Cerknega je Plac in tako imenovana Glavna ulica. Plac je središnji prostor, ki ga s treh strani obdajajo stanovanjske hiše, z jugozahodne smeri pa nad vsem bdi župna cerkev sv. Ane. Tu so živeli najpremožnejši in hkrati najuglednejši Cerkljani. V nasprotju s tem pa se v bregove okoliških hribov zajedajo revnejši in skromnejši predeli Cerknega: Strana, Gasa, Brdce, Sigade...

CERKNO — NA PLACU, OKROG 1900

Plac — prostor pred župno cerkvijo sv. Ane — je bil osrednji in središnji prostor v Cerknem. Nekajkrat na leto je zaživel tudi kot tržni prostor. To je bilo ob sejmih oziroma »ob somih«, kot pravijo Cerkljani, ki so bili združeni s krajevnimi cerkvenimi prazniki (zlacti sv. Ana — 26. julija in sv. Jernej — 24. avgusta). Na te sejme so prihajali kramarji iz cele Poljanske doline in celo iz Rezijske, Cerkljani in okoličani pa so na njih sodelovali le kot kupci ali opazovalci.

CERKNO, OKROG 1910

PETERNELJ JE ZELO RAD FOTOGRAFIRAL PRI TEM MLINSKEM KOLESU, KI JE BILO TIK POD NJEGOVIM ATELJEJEM.

KOT FOTOGRAF JE POGOSTO ISKAL MOTIVE, S KATERIMI JE IZRAŽAL LEPOTO, SKLADNOST. IMEL JE IZREDEN SMISEL ZA KOMPOZICIJO, KI JE PRIHAJALA DO IZRAZA ZLASTI PRI FOTOGRAFIRANJU MANJSIH SKUPIN.

Ob pregledovanju Peterneljevih fotografij se postopoma razkrivajo najrazličnejše zgodbe, na dan prihajajo doslej neznani podatki, nekatere stvari pa ostajajo še naprej zastrte s tančico časa. Tako kot ta.

CERKNO, OKROG 1920

Kmalu po končani prvi svetovni vojni so se dekleta zelo rada oblačila v tako imenovano narodno nošo ali v nošo za posebne priložnosti, kot so jo same imenovale. Tako oblečene so se zbirale ob nedeljskih popoldnevih, praznikih ali društvenih prireditvah in veselicah.

Društva so bila zbirališča izobrazbe in kulture željnih domačinov, vedno pa so taka društvena srečanja izzvenela v poudarjanju slovenstva in nacionalne zavesti, kar se je na nek način izražalo tudi z oblačenjem.

POT NA SV. VIŠARJE, OKROG 1905

MED NEVSAKDANJIMI DOGODKI, KI JIH JE PETERNELJ FOTOGRAFIRAL, JE TUDI TO ROMANJE OZIROMA SKUPINA ROMARJEV NA POTI NA SV. VIŠARJE. CERKLJANI IN OKOLICANI SO NAJPOGOSTEJE OBISKOVALI ROMARSKI CERKVI NA SV. VIŠARJAH IN SV. GORI PRI GORICI.

Romarji niso odhajali na pot le z namenom, da bi se Materi božji zahvalili za prejete dobrote in se ji priporočili za vnaprej, pač pa jim je romarstvo pomenilo tudi obliko izletništva.

Romanje na Sv. Višarje je za cerkljanske božjepotnike trajalo tri dni. Hodili so peš, ponoči in podnevi. Na to pot so odhajali poleti ali zgodaj jeseni.

Kot vidimo, so bile med številnimi moškimi romarji le redke ženske.

CERKNO, OKROG 1905

V tako izrazitem kmečkem okolju, kot sta bila Cerkno in Cerkljansko, so si le redki fantje in moške lahko privoščili kolo. Tudi tisti, ki so ga imeli, ga niso uporabljali za vsakodnevno vožnjo, ampak le ob nedeljah, praznikih ali posebnih priložnostih. V družbi ostalih so bili ti fanje bolj cenjeni in upoštevanji. Prva kolesa oziroma bicikli so se v Cerknem pojavili ob prehodu 19. v 20. stoletje.

CERKNO, 23. 11. 1913

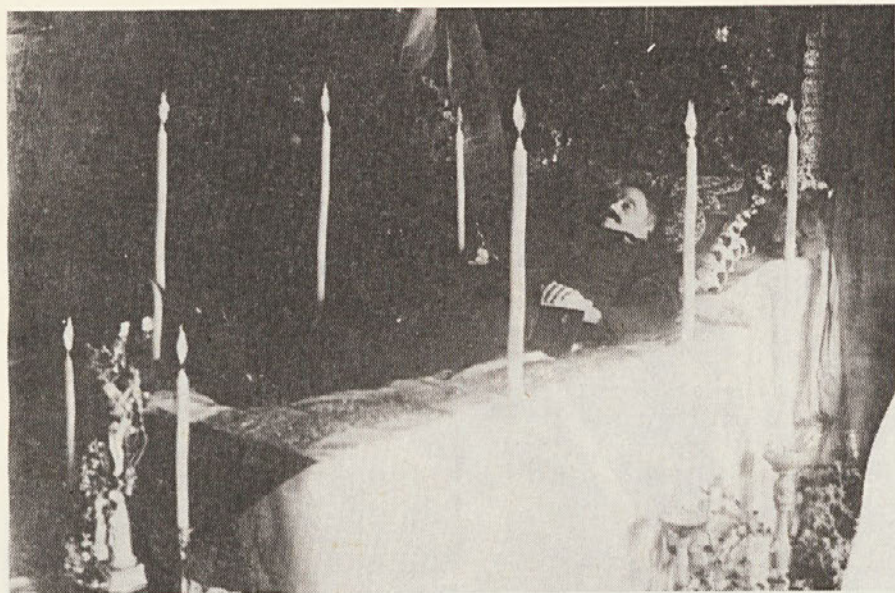
FOTOGRAFIJE DRUŠTEV SO MED OHRANJENIMI PETERNELJEVIMI FOTOGRAFIJAMI NAJŠTEVILNEJŠE. NAJVEČ JE FOTOGRAFIJ DRAMSKIH SKUPIN IN NJIHOVIH PRIREDITEV TER PEVSKIH ZBOROV. TUDI SAM PETERNELJ JE BIL VKLJUČEN V VSA TA DRUŠTVA, ZATO JE ZABELEŽIL VSE POMEMBNE DOGODKE IN PRIREDITVE. DOLGA LETA JE BIL TUDI ODBORNIK GASILSKEGA DRUŠTVA IN TAKO JE NASTALA TA FOTOGRAFIJA.

Med drugim beremo v knjigi sejnih zapisnikov *Prostovoljnega gasilnega društva v Cerknem* na str. 78: »Zabeleži se, da je došla nova bencinska motorna brizgalna v Cerkno dne 8. 9. 1913«, in naprej na str. 81: »sklene se pripraviti veselico z blagoslavljanjem nove bencinske motorne brizgalne in sicer na poslednjo nedeljo tj. 23. novembra 1913.« Veselica je sicer odpadla, blagoslov pa ne.

CERKNO, OKROG 1920

Družinske fotografije so med številnejšimi v Peternejevem arhivu. Največ je tistih, ki obeležujejo pomembne družinske dogodke: poroko, birmo, redke tudi smrt; tovrstne fotografije, na katerih so fotografirani vsi družinski člani skupaj — brez kakega posebnega vzroka ali povoda — pa so (vsaj v tem času) nastajale le med premožnejšimi Cerkljani. Mednje spada tudi družina Stravs, po domače Balantačevi iz Cerknega. Bili so trgovci in posestniki, lastniki več hiš, gospodar pa je bil ugleden in vpliven Cerkljan.

CERKNO, OKROG 1920

Med najredkejšimi fotografijami pa so tovrstne: pokojnik na mrlškem odru. V celotnem Peterneljevem arhivu sta le dve, sicer pa so tudi na terenu velika redkost, vsaj za čas do srede 20. stoletja.

Kdo neki je bil ta mož, ki si je v svojem življenju nabral toliko zaslug, da je na ta način ostal med nami do današnjega dne? Morda je bil župan, morda ustanovitelj gasilskega izobraževalnega ali katerega koli društva. Morda. Prav gotovo je bil pomemben Cerkljan. Toda spomin nanj je do danes že ugasnil. Kako je vse minljivo!

CERKNO, OKROG 1920

Le redki delovni procesi so v preteklosti zaslužili pozornost fotografov.

Za večino Cerkljanov nekoliko nevsakdanje opravilo je bilo kopanje peska v Koščevem robu, vendar je nekaterim posameznikom, predvsem pa njegovemu lastniku, pomenilo pomemben vir dohodka.

Med ohranjenimi fotografijami ni niti ene, ki bi prikazovala vsakdanja kmečka dela — opravilo večine Cerkljanov v 1. polovici 20. stoletja — kar potrjuje domnevo, da so Peternelja zanimali bolj nevsakdanji dogodki. Ni pa to edina fotografija iz obširnega Peterneljevega arhiva, ki prikazuje delovni proces.

CERKNO, OKROG 1900

Zgodba o tem mladem cerkljanskem umetniku — slikarju Petru Bevku — ostaja neznana še dandanes. S to fotografijo je Peternelj razkril samo kanček v mozaiku nekega življenja.

Vemo le to, da je bil Bevk sin zidarja in gradbenika, da je bil Peterneljev prijatelj in da je umrl na bojišču v I. svetovni vojni.

CERKNO, OKROG 1920

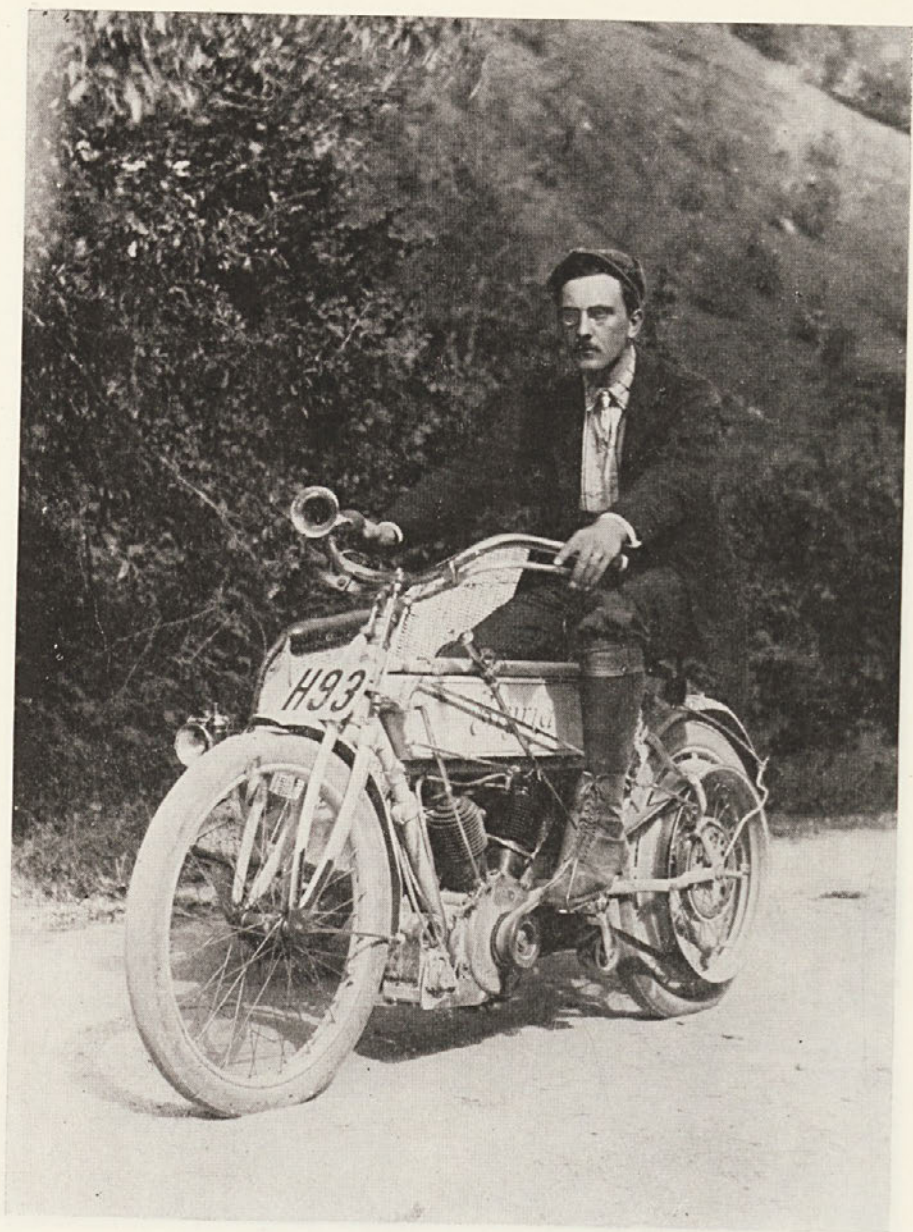
Stari Mažgon je bil cerkljanski posebnež. Mož je živel sam v ostankih starega mlina, ki je nazadnje mlel še v prejšnjem stoletju. Preživel je s tem, da je opravljal najrazličnejša priložnostna dela, predvsem pa se je ukvarjal s pletarstvom — izdelovanjem in popraviljanjem košev in košar. Bil je tudi piskrovez. »Lonce je dajal v drat,« pravijo Cerkljani.

Védenje o njem živi le še med redkimi starejšimi Cerkljani, spominja pa na dobrohotnega divjega moža, ki je po ustnem izročilu v davni preteklosti pomagal ljudem tod okrog pri kmetovanju.

CERKNO, OKROG 1910

Druge vrste vaški posebnež, ki ga je poznalo vse Cerkno, je bil Polančev Zvan. Izhajal je iz premožne cerkljanske družine, ki pa je svojo posest prodala. Imeli so ga za neumnega, vendar ne toliko, da ne bi mogel in znal lepo živeti. Služil je kot hlapec pri največjih posestnikih, na primer pri Kafulu v Cerknem. Tisti redki posamezniki, ki se ga še spominjajo, pravijo, da je bil neke sorte vaški norček. Obleka mu je bila malo mar. Vedno je nosil svoje ponošene cunje. Veliko in trdo je delal, pa je bil vedno dobre volje. Se posebej, če sta bila zraven kozarček in cigara. Tako, za šalo, se je dovolil tudi fotografirati, a šele potem, ko je dobil viržinko.

CERKNO, 1910

Viljem Peternelj, po domače Firbarjev Vilček, je izhajal iz premožne cerkljanske družine. On in njegovi bratje so bili med redkimi Cerkljani, ki so v času pred prvo svetovno vojno lahko študirali.

Menda je bil Vilček prvi slovenski šolani pilot, prvi je v Cerknem imel motorno kolo, bil je prvi šofer poštnega avtobusa v Cerknem, sam pa je tudi izdelal jadralno letalo, vendar mu prvi vzlet ni uspel, zato je letalo prepustil otrokom, da so se z njim igrali. Starejši Cerkljani pa se ga spominjajo predvsem kot fanta, ki je ljubil sladkarije in lepa dekleta.

KITAJSKA SKUPNOST V LIVERPOOLU

Odlomki iz diplomatske naloge

IRENA ZAGAJSEK

Kitajska skupnost je tema, ki se zdi zanimiva, vendar tudi tuja in eksotična. Angleži imajo podobne občutke kadar govorijo o Kitajcih v Britaniji. Kljub temu, da je minilo že več kot sto let odkar so se prvi kitajski mornarji naselili v Angliji, so Kitajci še vedno etnična skupina o kateri se najmanj ve in razume.

Na drugi strani pa tudi Kitajci kljub dolgoletni imigracijski tradiciji živijo zase in omejujejo stike z gostiteljsko skupnostjo le na najnujnejše. Kitajci, ki danes živijo v Liverpoolu, bolj ali manj ohranjajo tradicionalni način življenja in mišljenja.

Vendar kitajska skupnost v Liverpoolu ni enotna, zato ne moremo postavljati posplošenih trditev. 7000 Kitajcev, kolikor jih danes živi v Liverpoolu, se med seboj loči po času prihoda, kraju izvora, dialektu, ki ga govorijo, družinskih zvezah, ekonomski situaciji . . . itd.

Dejstvo je, da starejši Kitajci večinoma ohranjajo tradicionalni način življenja. Kljub temu, da nekateri živijo v Angliji že desetletja, jih večinoma še vedno ne govori angleško. Nosilci tradicionalnega kitajskega načina življenja so tudi lastniki kitajskih restavracij in prehrabnenih trgovin. Večina Kitajcev v Liverpoolu je danes zaposlena v prehrabneni trgovini. Podjetja so vodena v okviru družin v katerih še vedno vlada konfucionistični red. V tradicionalni kitajski filozofiji namreč ni enota posameznik ampak družina.

Mlajša, včasih druga generacija priseljencev se počasi akulturira, vendar redko asimilira. Sprejemanje zahodnih vrednot in delno opuščanje kitajskih, jih večkrat pripelje v konflikt s starejšo generacijo. Socialna ambivalenca, dvojnost okolja je za posameznika lahko zelo problematična.

Angleži imajo o Kitajcih v Britaniji dobro mnenje. Večina sledi mnenju množičnih medijev, ki jih prikazujejo kot eksotično, mirno skupino, zaprto v mrežo družinskih zvez. Nekatero kitajsko organizacijo v Liverpoolu, kot Pagoda of Thausand Harmony, skušajo ta prepad premestiti, Pagodo je 1982 odprl sam princ Charles, vendar danes večina Liverpoolčanov ne ve zanjo. Zelo priljubljena pa je vsakoletna povorka ob praznovanju kitajskega novega leta.

Takšen je globalni položaj Kitajcev v Liverpoolu. Kako pa kitajski priseljenci res živijo? Ali so res eksotični, mirni ljudje brez problemov, kot jih prikazujejo množični mediji in to mnenje Kitajci s svojo »zaprtostjo«² tudi ohranjajo?

To so bila vprašanja, ki so me zanimala pri moji raziskavi. Želela sem si čimbolj avtentičnih in resničnih podatkov in priti »pod lupino«² ideji, ki jo Angleži imenujejo »Chinese Community«.

Moje prvo potovanje v Liverpool je bilo pravzaprav naključje. Prav tako so bili naključni tudi moji prvi obiski v kitajski četrti, katera obsega nekaj ulic v okolici stare katedrale in opuščenih ladijskih dokov. Tam je skoncentriranih večina kitajskih socialnih organizacij in Chinatown je tudi gospodarsko središče kitajske skupnosti. Na ulicah je živahno, posebno ob nedeljah, saj je to za Kitajce edini prosti dan v tednu. Izkoristijo ga za nakupe in družabna srečanja v Chinatownu. Restavracije, trgovine, utrip četrti, ljudje, vse je bilo zelo zanimivo, vendar pravzaprav ne vem, zakaj sem se odločila po vrnitvi v Liverpool, da se bom kitajski skupnosti posvetila bolj sistematično. Moram pa povedati, da je bila naloga težja kot sem si na samem začetku predstavljala.

Prvi problem je bil jezik, oziroma sporazumevanje. Ne samo, da sama ne znam kitajsko, večina starejših Kitajcev ne govori angleško. Preko oglasa, ki sem ga obesila na oglasno tablo v Pagodi, sem skušala najti zainteresiranega študena-prevajalca, vendar je bila ta poteza precej naivna. Oglas je mesece brezuspešno visel na tabli.

Tudi moja prva poizvedovanja so se večkrat končala z vljudnim »oprostite, nimam časa« odgovorom. Naključni informatorji so se verjetno bali, da sem vladni vohun in bi jim njihove izjave lahko škodile pri bivanju v Angliji. Niso razumeli, zakaj me kot študentko zanima Kitajska skupnost. Da bi svoje delovanje nekako upravičila, sem začela zbirati podatke o praznovanju kitajskega novega leta za liverpoolski muzej. Tako sem navezala stike z različnimi kitajskimi organizacijami in ljudmi, ki so mi bili pripravljene povedati kaj o tem. V Pagodi mi je uslužbenka, ki je zadolžena za stike z javnostjo, velikodušno postregla z različnimi podatki o upravičenosti in uspešnosti Pagode pri popularizaciji kitajske kulture. Vsi so bili precej začudeni nad mojo dejavnostjo, vendar je dejal, da imajo te dni pogosto na obisku študente liverpoolske univerze, ki se zanimajo za kitajsko skupnost.

V prednovoletnem obdobju sem precej časa preživela v kitajski četrti. V Pagodi sem se vključila v društvo za igranje badmintona, v Wah Sing centru sem srečala prisrčne plesalke, sestre Tsang. Njihova učiteljica in mama je bila takoj pripravljena odgovarjati na vprašanja in hči Monica je prevajala njene odgovore. Družino Tsang sem kasneje obiskala tudi doma.

Bila sem na uredništvu lokalnega časopisa, v klubih za borilne veščine, obiskala sem kitajsko evangelistično cerkev, kitajsko študentsko zvezo, kitajske restavracije in trgovine, različne kitajske socialne organizacije in razrede. Občasno se mi je na obiskih pridružil fotograf Mike, ki ga je kitajska skupnost zanimala predvsem skozi fotografsko kamero. Bil je vnet sodelavec in na kitajski novoletni dan je našel toliko zanimivih motivov, da je ves film porabil že pred začetkom povorke. Novoletno slavje v Chinatownu pa je bilo slikovito, množično in glasno.

Kitajsko novo leto je minilo, jaz pa sem še naprej vztrajno iskala »vrata« skozi katera bi lahko »vstopila« v kitajsko skupnost. V šoli Paddington Comprehensive sem srečala g. Wong, socialno delavko za kitajsko skupnost. Ko sem ji povedala, da delam raziskavo o Kitajcih sem se počutila kot naravoslovec z lupo za eksotične žuželke.

Kaj pa pravzaprav jaz lahko njim ponudim, da bi se sodelovanje spremenilo v obojestransko zadovoljstvo?

G. Wong mi je svetovala naj se vključim v razred učiteljev-šudentov. Njihova naloga je, da pomagajo pri angleščini otrokom iz imigracijskih družin. Družine so večinoma kitajske, indijske ali vietnamske.

V razredu nas je bilo šest študentov. Preden smo odšli k svojim učencem na dom, smo obiskovali dvotedenski tečaj, v katerem smo se naučili nekaj osnov pedagogike in nasploh vedenja v družinah. Učitelj je namreč po kitajski tradiciji spoštljiva oseba in svoj položaj kaže tudi z brezhíbno vljudnostjo. Oče je osrednja figura v družini in učitelj naj se z nasveti in željami vedno najprej obrača k njemu. Dobili smo tudi različne nasvete, kako naj se v družini vedemo, da ne bi koga užalili. K vljudnosti spada tudi to, da ponujeno hrano in pijačo sprejmemo brez ugovorov.

Tečaj je bil zame zanimiv, saj sem se naučila kako pravzaprav lahko kontaktiram s Kitajci in kakšne možnosti imam kot tujka v njihovi skupnosti.

Tako sem spoznala Yuet Ting in družino Lee. Z njimi me veže žalostna izkušnja, smrt očeta Leeja. Dogodek me je pretresel in ravno tako tudi moje znanstveno delovanje. Postavljati sem si začela različna vprašanja: »Ali naj kot prijateljica družine Lee etnološko opazujem dogodke?« Ali lahko hladnokrvno pišem o oblekah in običajih pri njihovem pogrebu? Kje so tu etične in znanstvene meje?

Zgodbe, ki sledijo sem napisala literarno, človeško, skratka tako kot sem jih videla in občutila.

Družina Leung

Družina Leung je bila med kitajskimi družinami, ki sem jih spoznala leta 1985, najbolj tradicionalno zaprta. Morda je bila temu vzrok bolezen očeta Leunga ml., ki ga je prikovala v invalidski voziček in je tudi usodna zanj. Mogoče pa, kot mnogo drugih kitajskih družin, niso hotele govoriti o svojih intimnih stvareh.

K Leungovim me je pripeljala g. Joyce Wong. Stanujejo v južnem delu Liverpoola nad prodajalno s kitajsko hrano. V skupnem gospodinjstvu so živeli oče Jack Wong, mati Susan Chan, sinova Jack Cheun Wong (15), Rodney Wah Wong (13) in hči Christinne — Sue Ching Wong (9). Pred pol leta se je zaradi bolezni Jacka st. iz Hong Konga priselila Susanina mati, ki pomaga v prodajalni. Občasno pomaga v prodajalni tudi Lao Hing, oče Jacka Wonga, a le kot nekakšen nadzornik. Lao Hing mi je tudi povedal nekaj o preteklosti družine. A ne neposredno, ampak jo je v kantoneškem narečju najprej povedal svojemu vnuku Jacku, ki mi jo je nato prevedel. Jack je dejal, »da je zgodbo že prej slišal«.

Družina izhaja iz južnega dela Kitajske, blizu Kantona. Dedek Lao Hinga je »pred sto leti« (citata) odšel v Ameriko, v Kalifornijo in je tam zaslužil bogastvo s kmetovanjem? Vrnil se je na Kitajsko k ženi in otrokom in si postavil hišo. Sinova Hing in Tin Wonga je v mladih letih poslal v Anglijo na šolanje. Tin Wong je imel takrat dvanajst let. Brata sta živila pri sorodnikih. Kasneje sta odprla trgovino z zelenjavo v Liverpoolu. Tin Wong se je vrnil na Kitajsko in se v rodni vasi poročil. Za poroko so se v družini seveda že prej do-

govorili. Tri leta je Tin ostal na Kitajskem in 1917 se mu je rodil sin Lao Hing. Otroka je pustil pri starih starših in odšel z ženo v Anglijo v Liverpool, kjer sta na Prescott road odprla pralnico. Tin Wong je celo življenje garal v pralnici. Med bombnim napadom na Liverpool med II. svetovno vojno pa je bil ubit. Ranjena je bila tudi njegova žena in je izgubila prste na roki. Vdova je živela dalje sama na Prescott road.

Lao Hing je na Kitajskem hodil v šole, se poročil in imel tri otroke. Po drugi svetovni vojni je zapustil družino in odšel v Kanton. Tam je najprej odprl brivnico, pozneje pa je odšel v Anglijo. Preselil se je k materi na Prescott road in delal po restavracijah kot kuhar, tudi v Manchestru. Z materjo sta prodala pralnico, odšla v Wrexham (Walles) in tam kupila novo pralnico. 1954 je prišla žena z otroci v Wrexham. Še naprej so delali v pralnici, otroci Yin (rojen 1939), Jack (rojen 1942) in Linda (rojena 1947), pa so začeli hoditi v angleško šolo. 1957 od odprli restavracijo v New Brightonu in mati Chou Ming Chin jo je vodila. Pomagal ji je vnuk Jack. Restavracija se je imenovala Hong Kong. Ko so restavracijo naslednje leto prodali, sta se z babico preselila v Liverpool. Tu je družina kupila prodajalno s kitajsko hrano in z Wellsa je prišel Lao Hing z ženo in hčerko Lindo. Linda se je 1969 poročila po lastni želji in danes živi v New Castlu. Žena Jacka Wonga, Susan Chan, je prišla iz Hong Konga pred sedemnajstimi leti. Z osemnajstimi leti se je poročila z Jackom, ker sta se tako dogovorili družini. 1979 so se preselili na današnji naslov. Lao Hing z ženo ne živi z njimi, ampak občasno pomaga v trgovini. Susan in njena mati delata v kuhinji, zaposlili pa so še enega kitajskega delavca. Njuni otroci ne pomagajo v trgovini. Obiskujejo privatne šole, kar je g. Wong komentirala, da »Kitajci so takšen patent prinesli s sabo in še vedno mislijo, da so privatne šole boljše od državnih.« Družina je katoliška in Jack ml. je omenjal, da praznujejo le cerkvene praznike. Prav tako omenja le angleške prijatelje.

Oprema v hiši je navadna, v sobi pa cele dneve igra televizor za otroke in bolnega moža.

Družina Lee

Leejevi živijo v Lime Grove št. 9, v ulici, kjer je naseljenih še več kitajskih družin. V času mojih začetnih obiskov leta 1985 so v hiši živeli oče, mati in njunih pet otrok, deklice Yuet Ting (18), Mar Ling (15), Yuon Ling (14) in Man Fung (10) ter sin Simon (13). Hiša je štirisobna, opremljena s klasičnim zahodnoevropskim pohištvo. V sobi imajo tudi televizor.

Leejeve sem spoznala, ko sem začela najstarejšo hči učiti angleščino. Njeni bratje in sestre so vsi govorili tekoče angleško, mati in oče osnovno, medtem, ko Yuet Ting praktično ni govorila jezika. V družinskem krogu so se pogovarjali kitajsko in sicer narečje Hakka; mati je govorila mestni dialekt za razliko od Yuet Tinginega vaškega narečja. G. Wong mi je tudi omenila, da Leejevi izhajajo iz skupine t. i. »Boat People«, ki so se naselili kot ribiči in so to še danes. V prenaseljenem Hong Kongu stanujejo na čolnih in si služijo denar z ribolovom. Boat People so bili v preteklosti in tudi še danes večkrat obravnavani z manjvrednostnimi predsodki.

Vsi otroci razen najmlajše so bili rojeni v Hong Kongu. V Hong Kongu danes živi le še stara očetova mati, dedek pa je umrl v »pred sedmimi leti« (citat: Simon).

Oče je prišel v Anglijo pred približno 25 leti in je odšel v Belfast. Ni mi znano ali sta njegov svak in tašča že bila v Belfastu; dejstvo pa je, da se je očetu Leeju kasneje pridružila še družina in so v Belfastu odprli restavracijo. Tam je bila rojena najmlajša hči Man Fung. Kmalu po njenem rojstvu se je družina preselila v Liverpool, kjer so odprli »chip shop«. V njem je delala vsa družina, čeprav pravijo, da najstarejša hči ni dosti pomagala. Aprila 1985 pa so prodajalno zaprli in se preselili v Lime Grove.

Gospa Lee ima v Angliji še enega brata, ki živi v Birminghamu in ima tam tudi restavracijo. Mati in Man Fung sta mu občasno hodili tudi pomagat, po očetovi smrti pa je Man Fung ostala pri svojem stricu in teti v Birminghamu.

Yuet Ting je bila nekakšna črna ovca v družini. Mati se je vedno pritoževala nad njo, »da nič ne dela in samo sedi v kuhinji«. Deklica je bila res zelo introvertirana in za svoja leta zelo tiha. V Hong Kongu je odraščala s starimi starši, zato je govorila kmečko narečje Hakka, medtem ko je mama govorila mestno varianto. Yuet Ting si ni želela ostate v Angliji. Pogosto se je vračala v Hong Kong in ob vsaki vrnitvi je bila njena angleščina slabša. Na začetku sem jo učila angleško kasneje pa sem sprevidela, da bo deklica začela govoriti jezik, ko bo vsaj delno sprejela tudi angleško kulturo. Tudi njeno psihično stanje ni bilo dobro in že v Hong Kongu so ji psihiatri predpisali zdravila, ki pa jih ni več jemala. Zaman sem jo skušala prepričati, da bi odšla ven na sprehod v mesto . . . itd. Nekoč sva odšli v knjižnico in Yuet Ting si je sposodila knjigo v kitajščini, »o duhovih«.

Njeno psihično stanje se je slabšalo. Deklica mi je v angleščini napisala listek s prošnjo, klic po pomoči. Zelo pa je bila ona in vsa družina prizadeta, ko je umrl oče. Očetova vloga v kitajski družini je že po tradiciji zelo pomembna. Oče Lee je lepo skrbel za svoje otroke in ženo. Smrt je bila nenadna, čeprav je že prej bolehal »za glavoboli« (citat: Simon).

Yuet Ting je bila sama doma, ko ji je umrl oče. Mati in Man Ling sta odšli pomagat stricu v Birmingham, ostali otroci pa so bili še v šoli. Yuet Ting je sicer slišala »glasove« v sobi, a si jih je po svoje razložila. Tudi, ko sva kasneje začeli učno uro, mi deklica ni znala povedati, kaj se dogaja. Sele kasneje, ko se je vrnil Simon in mi prevedel, kaj se dogaja, sem poklicala rešilca, a žal je bilo že prepozno. Na pomoč so prišli tudi »sorodniki, ki so živeli preko ceste« (citat: Simon), socialna delavka, vrnili pa sta se tudi mati in hči.

Kot sem kasneje izvedela, so Yuet Ting obdolževali, da ni priskočila očetu na pomoč, ko bi mu še lahko pomagali. Oče je umrl od močne srčne kapi in smrt je nastopila v nekaj sekundah.

Leejevi so pripravili pogreb, kakršnega so jim pač dopuščale finančne možnosti.

Po tradicionalnem kitajskem verovanju naj bi si človek še za časa svojega življenja izbral posmrtno obleko in prostor, kjer naj bi ga pokopali. Če astrologi ugotovijo, da je predlagano mesto srečno, mu seveda željo uresničijo. Pokojnika morajo po tradiciji pokopati v rodnem kraju. Ker so verjeli, da se duša nahaja v posmrtnem živ-

ljenju v takšni obliki kot je bilo telo v času smrti, so na Kitajskem bile najstrašnejše kazni tiste, ko so obsojenca telesno kaznovali z iznakaženjem telesa ali pa so mu odsekali glavo.

V krsto so tradicionalno položili bel papir z imenom pokojnika in datumom smrti. Krsta je do pogreba ležala v pokojnikovem domu, obrnjena v smeri sever-jug.

Dan pogreba so prav tako določili učenjaki. Pred odhodom v povorko so krsto prekrili z večjim pregrinjalom, na katerem so bili izvezeni zlati zmaji. Na čelu povorke je stopalo pet oseb z zastrašujočimi maskami na obrazu, ker so verovali, da bodo s tem pregnali zle duhove. V procesiji so nosili papirnate hiše, opremo, slike služabnikov in različne stvari, ki bi prišle prav pokojniku na drugem svetu. Sorodniki umrlega so hodili pred krsto in so bili oblečeni v žalna oblačila. Barva žalovanja pri Kitajcih je bela, ker je to barva praznine, kraj obleke pa se razlikuje od vsakodnevnega. Obleka je bila iz lanenega ali konopljinega platna.

Na grobu so svečeniki brali molitve in sorodniki so na krsto metali grude zemlje. Nato so zažgali papirnate rekvizite in s tem so ti, po verovanju Kitajcev, prešli v pokojnikovo last. Pokojnikov sin je prinesel tablico z imenom pokojnika in zaprosil dušo naj se v njej naseli. Pogreb se je končal z obedom v pokojnikovi hiši. Po tradiciji so na to prirejali obed vsakih sedem dni do zaključka devetinštiridesetega. Pokojnika so se spominjali ob različnih praznikih in mu prižigali dišeče paličice.

Pokojni g. Lee je do pogreba počival v mrliški veži. Pogreb je organiziralo socialno skrbstvo. Čeprav Leejevi niso kristjani, je bil pogreb v katoliškem duhu.

Sorodniki in prijatelji smo se zbrali v hiši. Prišla je tudi stara mati iz Belfasta, s sinom. Moški so bili oblečeni v temne obleke in bele srajce, ženske pa v temnejše jakne in hlače (hlače so tradicionalno žensko oblačilo), Yuet Ting je delila čokolado in bonbone, »da si posladkamo grenak okus«. Vsak gost je dobil rdeč zavojček v katerem je bil robček s šivanko, rdečo nitjo in manjšo vsoto denarja (1 do 5 funtov).

Avto s krsto je pripeljal mimo hiše, da bi se pokojnik še zadnjič poslovil od svojega doma.

Stephen Wong, neuradni socialni delavec za Kitajce in duhovnik, je pripravil mašo v cerkvi.

Ob grobu je g. Joyce Wong vrgla prvo grudo na krsto in ostali pogrebci smo to ponovili. Zažigali so dišeče paličice, gospa Lee je bruhnila v histeričen jok.

Po pogrebu smo odšli v restavracijo. Hrana ni bila praznična, ampak le lažji poobedek. Sorodniki so se tudi dogovorili za denarno pomoč vdovi in njenim otrokom.

S tem je bil pogreb končan.

V hiši Leejevih se je situacija počasi normalizirala. Družina je zašla v resne finančne težave in na pomoč je priskočilo socialno skrbstvo. Man Ling se je vrnila k stricu v Birmingham in tam tudi ostala.

Yuet Ting pa je postajala iz dneva v dan bolj tiha in je vidno izgubljala težo. Iz obdobja neješčnosti je prešla v obdobje, ko je zaužila velike količine hrane. Njeno psihično stanje se je slabšalo do stanj groze in halucinacij. Morali bi ji poiskati psihiatra, da bi se pogovoril

z njo in ji predpisal ustrezne tablete, a v Liverpoolu ni bilo specialista, ki bi govoril njeno narečje. Deklici se je stanje toliko poslabšalo, da so jo prepeljali v bolnico in ji s pomočjo prevajalca predpisali zdravila. Stanje se ji je kmalu popravilo, vsaj začasno. Tedaj sem prenehala s poučevanjem Yuet Ting.

Družina Tsang

Sestre iz družine Tsang sem spoznala na vaji za prireditve ob kitajskem novem letu. Rade so se pogovarjale z mano in mi tudi prevajale besede svoje mame, ki jih je učila tridicionalnega kitajskega plesa. Kasneje sem jih obiskala na domu in postala njihova prijateljica.

Družina Tsang je dokaj premožna. Stanujejo v Rice Lane, nad prodajalno s kitajsko hrano. Restavracijo »Peking duck« (Pekinška raca) imajo v centru Liverpoola. V družini je sedem otrok, v gospodinjstvu pa poleg očeta in matere, živita še materiana mati in oče. Najstarejši sin Jeff (Chi Kong) ima 20 let, Patric (Chi Tag) šteje 16 let in najmlajši John (Chi Yu) 6 let. Lorraine (Piu Ha) je najstarejša in je imela takrat (leta 1985) 22 let, Monica (Puiyi) 18 let, Catherine (Piu Sa) 16 in Sonia (Piu Man) 13 let. Kitajska imena je otrokom izbrala očetova mati, angleška imena za dekleta pa učiteljica; za fante pa »nek očetov prijatelj« (citat).

Zgodovino svoje družine mi je Lorraine pripovedovala v njihovi trgovini. Njen dedek je sedel in poslušal. Lorraine ga je v kantonskem narečju spraševala po podrobnostih. Sicer pa pri njih še vedno v skladu s tradicijo spoštujejo prednike in v trgovini na polici stoji »družinsko drevo« z imeni prednikov. Drevo je kupila Lorraine.

Družina Tsang po materini strani izvira iz južne Kitajske. Lorrainin dedek Leung Ben Wa je povedal, da se je njegov ded ukvarjal z zdravilstvom. Zdravil je z akupunkturo in zdravilnimi zelišči; nekaj svojih receptov je prenesel na vnuka in Leung Ben Wa jih še danes uporablja. Tako npr. priporoča, da moraš če imaš vročino, jesti riž kuhan v veliki količini vode. »Zjutraj tudi telovadi,« je rekla Lorraine. Rojen je bil 1924 v vasi v Kantonu. Poročil se je s komaj 12 leti, z deklico iz domače vasi Jep Fu Geu, ki ji je bilo takrat 14 let. Poroko sta uredili družini, ki sta se poznali. Poroke med mladimi pari so bile v tistem času običajne, kajti Kitajska je bila v vojni z Japonsko in ženske »niso smele ostati nezaščitene« (citat: Leung Ben Wah). Družina Leung je bila kmetijska. Gojili so riž in krompir. Ben Wah je imel še sestro, ki pa se je preselila v Hong Kong 1932 in se tam poročila. 1979 je umrla. Ben Wah Leung je v 60 letih odšel v Anglijo in se zaposlil kot delavec v metalni industriji. Ženo je pustil v domači vasi pri »drugem bratrancu«. Imela sta edino hčer Choy Ying. Žena se mu je pridružila kasneje, hči pa je odraščala pri stricu in teti na Kitajskem. Nato sta se vrnila v Hong Kong. V Hong Kongu sta živela do 1984, ko sta prišla v Anglijo k hčeri. Stara mati je duševno zmedena in se venomer boji, da jo bodo poslali nazaj v Hong Kong.

Gospod Tsang je prišel prvič v Anglijo leta 1971 in sicer v London. Prišel je na povabilo prijatelja in je najprej pomagal v njegovi restavraciji. 1977 se je preselil v Liverpool in odprl svojo prodajalno

s kitajsko hrano. Istega leta je prišla še njegova družina, ki je prej živela z Leungom Ben Wah v Hong Kongu.

Družina Tsang je danes aktivna tudi v kitajski skupnosti. G. Tsang je organizator različnih prireditev v Wah Sing Centru, njegova žena pa deklice poučuje tradicionalni kitajski ples. V plesni skupini so sestre Tsang in še dve deklici. Otroci, kadar niso v šoli, oziroma če ne hodijo več v šolo, pomagajo doma. Lorraine od štirih popoldne do dveh ponoči dela v trgovini in ima le eno uro odmora. V kuhinji delata Jeff in stari oče, Sonia pa pazi na najmlajšega Johna.

V restavraciji poleg očeta in matere ter nekaj zaposlenih (med njimi je natakar, ki ob nedeljah uči kitajščino otroke v Wah Sing centru) pomagata še Chatherine in Monica.

Družina Tsang je zelo tradicionalno usmerjena. Doma seveda govorijo kitajsko, jedo s paličicami in praznujejo kitajske praznike. Angleško obvladata g. in g. Tsang le pogovorno. Njihovi starejši otroci pa doživljajo tradicijo drugače. Catherine, Monica in Lorraine so druga generacija, ki se je asimilirala v angleško okolje in doživlja tradicijo kot nekaj negativnega, zavirajočega. Lorraine se pogosto pritožuje, da dela vse večere v prodajalni, na prost dan, ki ga ima vsakih 14 dni, po mora biti doma že ob desetih. Monica prav tako noče več delati v družinskem poslu in si želi najti kakšen bolj »normalen« (citat) poklic. Rađa bi bila tajnica, a ji starši ne dovolijo: »ker želijo obdržati družino skupaj« (citat: Monica).

Dekleta prosti čas ob nedeljah navadno preživijo v Chinatownu, pri plesnih vajah ali pa igrajo badminton v Pagodi.

Za Monicin rojstni dan je Monica s prijatelji najela diskoteko in povabila okrog 300 ljudi, kitajskih in nekaj nekitajskih prijateljev. Zabava je bila velika, bučna, prav nič tradicionalno kitajska. Ker so bila dekleta prepričana, da jim doma zabave ne bodo dovolili, so le-to organizirale brez njihove vednosti.

Izdelovanje papirnatih zmajev

Da Bu Feng je posebnež v kitajski skupnosti. V Liverpoolu in po Angliji je znan kot izdelovalec papirnatih zmajev. Z ženo in otrokom živi v širšem centru Liverpoola, v velikem, prostornem stanovanju. Stanovanje je precej prazno, a izbrano opremljeno, polno kitajskih knjig in porcelanastih kipcev različnih kitajskih božanstev. V sobi prepevajo trije kanarčki, ki prekinjajo tišino v stanovanju. V kuhinji Hišni duh, utelešen v kipu Bude, skrbi za blagostanje v hiši. Vsako kitajsko novo leto Da Bu Feng kupi nov kipec, da bi duh ostal v hiši. Čeprav je zunaj mrzlo, stanovanje ni ogrevano.

Da Bu Feng zase pravi, da je najdenček, rojen v severnem delu Kitajske. Odrasel je kot posvojenec v kmetijski družini, vzgojen v kitajski tradiciji in budistični filozofiji. Obiskoval je šole na Kitajskem in govori osem jezikov. Na domu poučuje otroke kitajske pisave in mandarinskega jezika. Preživlja se z izdelovanjem papirnatih zmajev. Umetnost izdelovanja se je naučil kot otrok na Kitajskem. Zmaji so narejeni iz riževega papirja in lesenih paličic. Oblike in barve povzema iz narave, kot sam pravi. Vsak zmaj dobi svoje ime. Kadar leti, ga na zemljo veže le tanka nit, ki se strga, če »nisi z dušo pri zmaju« (citat). Zmaje prodaja petičnim Angležem, muzejem in jih

izdeluje za prireditve v Liverpoolu. Za mednarodno razstavo cvetja je izdelal serijo zmajev. Evropo je upodobil v obliki metulja, Ameriko v obliki lastavice. Njegovi zmaji so najrazličnejših oblik, barv in velikosti in pri tem upošteva le: »da vsak zmaj leti, če je v harmoniji z nebom«. Nikoli ga nisem videla, da bi uporabljal kakršnakoli merila.

Da Bu Feng o kitajski skupnosti v Liverpoolu nima posebno visokega mnenja. »Kitajci, ki so zaposleni kot trgovci, tradicionalno spadajo v najnižjo plast socialne lestvice. Poleg tega mnogo mladih ne zna več kitajsko, doma nimajo kitajskih predmetov in se obkrožajo z zgodnim potrošništvom, zato niso »pravi Kitajci«. Starejši večinoma ne govore angleško, v Liverpoolu pa so le trije prevajalci. Prireditve, kot je praznovanje kitajskega novega leta, se praznujejo samo zaradi tega, da se napolnijo restavracije. V Liverpoolu tudi ni budističnega templja. Danes vse več Kitajcev investira v podjetja v Manchestru in Liverpool se ne razvija naprej«. (Citat Da Bu Feng).

Da Bu Feng občasno organizira prireditve za otroke. V parku je neko poletje pripravil z otroki predstavitev kitajske igre »O bogovih, ki so se žogali na nebu«. Žoga jim je padla na zemljo, za njo je skočil pes, ki je na zemlji dobil človeško podobo. V igri je nastopal tudi zmaj, kot simbol sprememb in dobrih sil. »Konec je pač odvisen od občinstva« (citat: Da Bu Feng).

Da Bu Feng in njegova družina spoštujejo kitajsko tradicijo v vsakdanjem načinu življenja. Praznujejo kitajske praznike in ohranjajo tradicionalne kitajske odnose. Da Bu Feng je eden najbolj kitajskih nekitajcev, ki sem jih spoznala, kajti ne on, niti njegova žena nista Kitajca po rasi. Morda mu to nekateri Kitajci v Chinatownu tudi zamerijo.

Irena Zagajšek

CHINESE COMMUNITY IN LIVERPOOL

Irena Zagajšek has chosen to make research about Chinese Community in Liverpool for the diploma degree. The Chinese in Liverpool are the second biggest minority in Britain, but they are the less known and understood one. They tend to keep for themselves. The mass medias maintain the picture of exotical, peaceful people without problems.

The information she wanted should be true and authentic, even she realized those wouldn't be easy to get. Chinese don't trust to the "outsiders". But slowly she's got their trust and started to participate to the community when she started to teach English an Chinese girl.

She wrote about different interesting people she met, among Chinese imigrants in Liverpool. Through tragic story one of the families, she found it difficult to recognize herself as a scientist at some point.

Anyway, she hopes to continue to work with this experience and that the people would find her work interesting and perhaps useful too.

POTAPLJANJE V ČAS NOB

TATJANA DOLŽAN

Čas narodnoosvobodilnega boja in druge svetovne vojne nam je še dandanes kar blizu, vendar bolj njegove politične kot človeške dimenzije, bolj njegova legendarnost kot podrobna slika. Etnologi smo se pozno lotili raziskovanja, ki bi dalo drugačen pogled na ta legendarna leta. Leta 1978¹ smo se prvič pogovarjali, česa bi se lahko lotili in kako. Do leta 1984, ko je bilo drugič načeto to vprašanje,² pa smo že imeli dobrih deset seminarskih in diplomskih nalog ter magistrsko delo o načinu življenja posameznih vasi v tem obdobju, partizanskih enot in Slovencev v italijanskih koncentracijskih taboriščih.

Ko sem se sama ukvarjala najprej s seminarsko in nato z diplomsko nalogo o oblačenju partizanov na Gorenjskem,³ je bilo potrebno najprej razčistiti nekatere nejasnosti.

Partizane kot posebno družbeno skupino moremo glede na način življenja in naloge v osvobodilnem boju razdeliti na več podskupin: ilegalne delavce v političnih in gospodarskih zalednih organih, v ilegalnih tehnikah, obveščevalce VOS/OZNE ter pripadnike oboroženih enot. Ukvarjala sem se samo s temi zadnjimi, ki so z bivanjem ves čas na prostem in s stalnim premikanjem po prostoru ter močno medsebojno povezanostjo v vojaški disciplini in orožju najbolj spremenili svoje navade in način življenja v primerjavi s predvojnimi.

Problematična je bila tudi zamljepisna zamejitev naloge. Le v začetku narodnoosvobodilnega boja so bile vse enote na področju, ki se pokriva z zemljepisnim pojmom Gorenjske, združene pod enim poveljstvom, od januarja 1943 pa ne več. Možno bi bilo slediti vojaški organiziranosti (kot to delajo zgodovinopisci) in obdelovati, na primer borca 9. korpusa ali XXXI. divizije, kar pa bi povzročilo časovne zamejitve in obenem vključilo tudi dobršen del Primorske, kjer so bile razmere za življenje neprimerno drugačne kot v bogati, s komunikacijami na gosto preprejeni Gorenjski pod nemško okupacijsko upravo. Preprosteje je bilo torej izbrati posamezne enote, ki so v letih 1941-45 delovale na Gorenjskem in so jih sestavljali večinoma Gorenjci.

Zanimala me je celostna podoba oblačenja — vrhnja oblačila, obutev, oprema, okrasje, higiena — od prvih začetkov 1941 do maja 1945. Ponujala pa so se še posebna vprašanja: kako so nabavljali novo obleko, perilo, obutev, opremo, koliko so izkoriščali možnosti, ki so jih imeli za vzdrževanje higiene in urejenega videza, ali so raje oblačili vojaške ali civilne kroje in kakšen je bil »vojaški« videz po partizansko, kakšna je bila »lepa« obleka, modni pojavi, kolikšne so bile težnje po uniformnem izgledu in obenem možnosti za individualno uveljavljanje posameznikovih želja in predstav v oblačenju, ter

kateri elementi so izražali položaj v vojaški hierarhiji, starost in spol nosilca. Skratka, vprašanja, ki so natančneje slikala odnos pripadnikov oboroženih partizanskih enot do obleke in oblačenja, a tudi njihove predstave in doživljanje narodnoosvobodilnega boja in sebe samih v tistih burnih časih. Končno sem skušala oceniti vrednotenje obleke in ostalih sestavin oblačenja v primerjavi z drugimi platmi partizanskega načina življenja.

Probleme sem si torej zastavila precej široko — teže pa je bilo poiskati podatke, ki bi o tem govorili. Neposredno opazovanje na terenu pač ni bilo mogoče, zato sem se morala opreti na omembe v vseh dosegljivih virih — arhivih obravnavanih enot, intendanturah nadrejenih, objavljenih dokumentih in podatkih v zbornikih, v partizanskih časopisih, spominski literaturi in monografijah obravnavanih enot ter opisih posameznih dogodkov, bojev v času NOB na Gorenjskem, v literarnih delih. O oblačenju samem sem našla tri članke; le eden od teh je bil strokoven.⁴ Pomemben vir so bile številne fotografije, ki sem jih skušala računalniško obdelati, vendar so se dobljeni podatki izkazali manj uporabni, kajti veliko fotografij je nenatančno, celo netočno dokumentiranih.⁵ Pogosteje tudi prikazujejo poveljujoče kot navadne borce, ki so običajno na skupinskih posnetkih slabše razpoznavni. Materialni ostanki v muzejih in pri posameznikih imajo ravno tako omejeno pričevalno vrednost, spet zaradi nenatančne dokumentiranosti.

Tako zbrane podatke sem dopolnjevala in preverjala v pogovorih z udeleženci vojnega dogajanja na Gorenjskem, predvsem s pripadniki partizanskih oboroženih enot, a tudi s terenskimi delavci. Prvi vprašalnik sem zastavila precej splošno in je bil za vse enak, vendar se ni najbolje obnesel — izkazalo se je, da ta plat življenja partizanov ostaja v temnem kotu spomina, toliko bolj, ker so se bili do sedaj navajeni spominjati zgolj poteka posameznih dogodkov, akcij, bojev. Poleg tega so pogosto vnašali izkušnje iz povojnega življenja. Uspešnejši so bili usmerjeni intervjuji, kjer sem natančno določala čas, dogodke in udeležence in se s sogovornikom skušala čim bolj vrniti v partizansko doživljanje. Koristno, a precej težko obvladljivo, je bilo tudi soočanje dveh, treh vojnih tovarišev v pogovoru o oblačenju v posameznih enotah.

Raziskava je bila kakovostno orientirana, številčno vrednotenje pa močno zapostavljeno. Težko si predstavljam, da bi (v okviru diplomske naloge) raziskovala s pomočjo vzorčnega števila intervjuvancev; prvič bi bilo takšen vzorec težko določiti, saj so borci premalo evidentirani glede na udeležbo v posameznih enotah in ilegalnih organizacijah v času NOB, in drugič bi to terjalo veliko truda, ker anketiranje z vprašalnikom, poslanim na dom, najbrž ne bi bilo uspešno. Sama sem skušala pomankljivosti majhnega vzorca nadomestiti s kritičnostjo virov.

Izpostavila bom le nekaj ugotovljenih značilnosti oblačenja partizanov v obravnavanih enotah.⁶

Uniformnega kroja obleke partizani niti v Sloveniji niti na Gorenjskem niso nikoli nosili, kljub temu da se je sčasoma oblikovala podoba partizanske uniforme, ki jo je kasneje povzela JLA, le da je jahalne zamenjala z dolgimi hlačami. Potrebo po uniformiranosti, vsaj po

nekem enotnem znaku pripadnosti, kar je bilo po mednarodni konvenciji⁷ nujno za priznanje oboroženih enot kot vojaških, je vrhovni štab razrešil že v letu 1941 z uvedbo rdeče peterokrake zvezde na nacionalni zastavi kot znaku na pokrivalu. Neuradno pa je imela poseben pomen tudi sama peterokraka kot simbol protifašističnega boja. Na Gorenjskem se je posamezno pojavljala že v prvem letu bojevanja. Predpisan znak na pokrivalu pa so gorenjski borci začeli nositi šele skupaj z enotnim pokrivalom slovenskih partizanov — triglavko, jeseni 1942 in v letu 1943. Borci se ga danes zelo slabo spominjajo, pač pa se zdi, da so za svoj znak prej sprejeli rdečo peterokrako. A tudi zanjo ni bilo mogoče natančno ugotoviti, kdaj in kako so jo začeli nositi. Zdi se, da je bil to dolgo trajen, neprisiljen, a tudi nezaveden proces, skorajda postranskega pomena. Marsikdo sploh ni nosil nobenega znaka, posebno ker so bile vrste pokrival prva leta zelo pestre in tisti del obleke, ki so ga najpogosteje izgubljali. Šele nošnja titovk jeseni 1943 skupaj s strožjo organiziranostjo oboroženih enot kot NOV in PO je dokončno uveljavila rdečo peterokrako in titovk kot uniformen del partizanskega oblačenja. Vendar uniformno zgolj kot splošna podoba, sicer pa je bilo posamezno pokrivalo z znakom še vedno individualno prepoznavno, zaradi različnega uporabljenega blaga in izdelave.

Sploh so bila večinoma vsa oblačila dokaj individualna, saj so bili partizani zelo pestro oblečeni, tako v civilne — športne ali vsakdanje kroje, kot vojaške — dele posameznih uniform. Izbira kroja pa je bila navadno le v začetku partizanovanja osebna, kasneje jo je pogosteje določala možnost pridobitve novih kosov obleke in močno tudi posameznikova iznajdljivost v klobčiču preskrbovalnih možnosti. Le nekateri so se že v letu 1941 oblekli v vojaške kroje — dele uniform razpadle jugoslovanske armade. Večina pa je nosila vetrovke, suknjiče, površnike, dolge hlače ali pumparice, kot so bili navajeni industrijski in kmečki delavci, iz katerih so se rekrutirali prvi partizani na Gorenjskem. Vojaški videz — podobo partizana — so si oblikovali z nošnjo vojaških pasov in orožja. To je bilo prva leta tudi najbolj praktično, saj so pogosto podnevi hodili v naselja in je bilo tako preoblačenje v civilno podobo zelo hitro. V naslednjih letih pa so po stažu stari partizani vse pogosteje nosili vojaški kroj. Sprva oblačila jugoslovanske armade, gasilska ter oblačila različnih nemških polvojaških organizacij, kasneje pa tudi nemška orožniška in policijska. Teh zadnjih so se najprej namreč izogibali, ker je značilna zelena barva od daleč določala sovražnika. Zadnji dve leti vojne pa si je marsikdo dal tudi narediti vojaško obleko partizanskega kroja, posebno odredni, brigadni in bataljonski poveljujoči, ki so si tako oblikovali uniformno podobo — čez boke segajoča bluza s pasom in jermenjem čez prsi, jahalne hlače, škornji, titovka. Vojaški kroj se je tako uveljavil, da so ga nosile tudi partizanke. Te so prvo leto oblačile najprej smučarske hlače namesto kril, od 1943 pa tudi vojaške bluze, pasove, škornje in orožje. Razlike med moškim in ženskim oblačenjem so tako postale minimalne, ločila ju je le daljša pričeska partizank. Zadnje leto pa so bile posebno priljubljene anglo-ameriške uniforme iz zavezniške pomoči. Civilne kroje oblačil so nosili le številni novi mobiliziranci.

Možnosti za vzdrževanje čistega in urejenega videza so se v partizanskem načinu življenja na prostem in ob stalnem premikanju zelo zmanjšale. Skladno s tem je popustila tudi zahtevnost do lastnega videza — pomečkana, prepotena obleka, prepojena z vonjem po dimu tabornega ognja in smrečja, na katerem so spali, manjkajoči gumbi, razhojena in strgana obutev, ožgana oblačila in ušivost so postali vsakdanji. Najhuje je bilo med hajkami, daljšimi pohodi in boji, zato so si, ko je to minilo, navadno vzeli nekaj časa, da so se osnažili in uredili. Poseben pomen je dobilo sveže perilo in čista srajca, kar je, tudi če se niso umili po vsem telesu, dajalo občutek urejenosti. Poveljujoči, ki so imeli navadno več možnosti za vzdrževanje snažnosti in so bili bolj urejeni, so posebno v zadnjih letih vojne v zboru postrojene borce nadzirali, ali so obriti, snažni in dostojni, zlasti preden so šli v vas med ljudi. Posebno vprašanje higiene je bilo razuševanje, ki so ga tudi skušali urediti kolektivno, prepreke so bile namreč precejšnje, med drugim tudi kronično pomanjkanje perila v brigadi. Skromnost v številu oblačil, ki jih je nosil posameznik, je danes očitna — srajca, hlače, pulover in vrhnja oblačila so služili kot spalna, svečana in vsakdanja obleka. Tudi pozimi se število kosov ni povečalo, oskrbeli so se le s toplejšimi oblačili. Uveljavilo se je zatajevanje mraza kot posebna norma obnašanja. Tako si tudi pri stražarjenju in čakanju v zasedah do zadnje zime niso pomagali z dodatno zaščito.

Najpomembnejši sestavini oblačenja pa sta bili borcem vseskozi dobra obutev, na primer močni planinski čevlji, in orožje. Prva leta so partizani zelo cenili bombe, saj so jim dajale občutek varnosti, češ, sovražniku ne bodo prišli živi v roke. Avtomatsko orožje pa je vzbujalo navdušenje zaradi svoje učinkovitosti v boju. Ker ga je bilo malo in so si ga pogosto razdelili poveljujoči, je tako kot škornji — težko dosegljivi zaradi večje količine potrebnega usnja — postalo znamenje položaja v vojaški hierarhiji, za večino borcev kar prestižnega pomena.

Pri raziskovanju oblačenja pripadnikov partizanskih oboroženih enot sem skušala le skozi eno sestavino materialne kulture te družbene skupine predstaviti njihov vsakdan, vrednotenje, reagiranje. Menim, da je to lahko dobra raziskovalna metoda, toda slediti morajo še druge takšne tematske naloge, vsaka posamič kot žaromet v globino obravnavanega časa ali družbene skupine. V zvezi z narodnoosvobodilnim bojem se nam ponujajo še nedotaknjene, odlične teme — na primer prehranjevanje, stavbarstvo, šege in običaji, vrednote in moralne norme, medčloveški odnosi v družini, sorodstvu, sosedstvu itd.

OPOMBE

¹ Etnologija in sodobna slovenska družba, Brežice 1978

² 8. in 9. novembra 1984 v Mariboru

³ Diplomsko nalogo Oblačenje partizanov v gorenjskih enotah (1941–1945), mentor Božidar Jezernik, sem na Oddelku za etnologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti zagovarjala v februarju 1986

- ⁴ Mile Pavlin, Partizanske obleke, navade in prehrana, Borec 1959, št. 7, str. 325—328
- Franc Konobelj-Slovenko, Od klobukov do titovk, Borec 1957, št. 11, str. 61—63
- Miroslav Lušek, Nekaj zunanjih znakov partizanstva, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani II, 1958, str. 1—28
- ⁵ Fototeka Gorenjskega muzeja v Kranju vključuje tudi večino fotografij, zbranih v drugih muzejih
- ⁶ Kamniški, Cankarjev in Storžiški bataljon (1941), Kokrški odred (1942), Gorenjski odred (od 1942 do jeseni 1944), Skofjeloški odred, Jeseniško-bohinjski odred in Kokrški odred (od jeseni 1944 do maja 1945), Prešernova brigada (od julija 1943 do maja 1945)
- ⁷ Haška konvencija o Pravidih vojevanja na zemlji (pehota), sprejeta 18. 10. 1907. O priznavanju oboroženih enot prostovoljcev kot vojaških (torej vojnih ujetnikov v primeru zajetja) govorijo 1., 2. in 3. odstavek Pravil, dodanih tej konvenciji

Tatjana Dolžan

IMMERSION IN THE TIME OF THE NATIONAL LIBERATION WAR

The author reflects on the experiences she gained while she was working on her diploma thesis, Partisan Wear in Gorenjsko.

She considers partisans a special social group that during World War II manifested its difference also by means of its wear. She divides the wear of partisan armed forces into articles of clothing, hair styles, arms and hygienic habits.

ZNANJE O VREMENU V GORIŠKIH BRDIH

KATJA KOGEJ

GORIŠKA BRDA

Goriška Brda ležijo na skrajnem zahodu SR Slovenije. Višje hribovje ob Soči se z Brdi zlagoma spušča v Furlansko nižino. Na gričevju s prevladujočo južno ekspozicijo sta se razvila vinogradništvo in sadjarstvo. Milo submediteransko podnebje se prepleta z ostrejšo klimo osrednje Slovenije. Klimatske poteze so ugodne za kmetijske kulture, prehodna lega pa povzroča vremenske pojave (toča, suša, burja . . .), ki poleti pogosto zmanjšajo in celo uničijo pridelek.

UVOD IN DOSEDANJE RAZISKAVE

Med sestavine duhovne kulture, ki odražajo vsakdanje življenje ljudi in vanj izraziteje posegajo, prav gotovo sodi tudi znanje o vremenu. Usodnost in veljavnost te vrste znanja je bila intenzivneje izražena v preteklosti, saj jo je pogojevala in bila hkrati od nje odvisna gospodarska dejavnost, ob njej pa še letne in koledarske šege, verovanje in vraževerstvo, znanje o rastlinskem in živalskem svetu, jezik in drugo. Etnološko zanimanje naj bi zajelo vprašanja, ki segajo »od splošnih ugotovitev o vremenu preko znakov za predvidevanje vremena vse do vraževerja.«¹ Kot za vsa področja t. i. ljudskega znanja je tudi za znanje o vremenu značilno, da ima s sodobnimi znanstvenimi dosežki čedalje manj zveze. Kot t. i. ljudska medicina, ljudska botanika, ljudska zoologija itd. vsebuje tudi t. i. ljudska meteorologija različne napačne predstave in znanstveno neustrezna spoznanja, pa tudi vrsto znanstveno neoporečnih resnic, odkritih na temeljih empiričnih spoznanj.²

Zaenkrat še ni etnoloških raziskav o Goriških Brdih, ki bi posebej obravnavale znanje o vremenu. Pač pa je bilo nekaj izsledkov o t. i. ljudski meteorologiji zajetih v terenskih zapiskih etnološke ekipe Slovenskega etnografskega muzeja pod vodstvom Borisa Orla, ki je v Brdih raziskovala leta 1953, in v terenskih zapiskih etnološke ekipe Goriškega muzeja pod vodstvom Karla Plestenjaka, ki se je z etnološko podobo Brd ukvarjala leta 1958. Obe ekipi so v prvi vrsti zanimala področja materialne kulture. Zapiske prve hrani SEM v Ljubljani, druge pa Goriški muzej v Novi Gorici. Omeniti velja še nekaj vremenskih rekov in vraž, ki jih je ob ljubiteljskem zbiranju t. i. ljudskega gradiva med učenci Osnovne šole Briško-beneškega odreda uspelo zbrati učiteljici Darinki Sirk iz Dobrovega. Pričujoči članek je nastal tudi na podlagi omenjenih virov in terenskega dela v februarju 1985 kot del raziskovalnega projekta »Goriška Brda« v okviru delovanja Goriškega muzeja.

Pretežni del znanja o vremenu v Goriških Brdih je povezan z uničujočimi vremenskimi pojavi: nevihtami, točo, sušo in burjo. Na podlagi rezultatov terenskega dela lahko ugotovimo, da so si podatki iz različnih vasi podobni. Znanje o vremenu v Goriških Brdih lahko delimo v dva vsebinska sklopa: a) znanje, ki je rezultat preverjenih empiričnih spoznanj

b) in znanje, pridobljeno na podlagi nepreverjenih rekov, pregovorov, vraž...

Neredko sem naletela na podatke, ki jih nisem mogla uvrstiti v nobenega od omenjenih sklopov. Skleпам, da je del znanja, navedenega v drugem vsebinskem sklopu, po vsej verjetnosti izšel iz prvega, izkustvenega, se preoblikoval in zabrisal svoje prvotne poteze. Tako danes pogosto ne najdemo prave zveze med enim in drugim, čeprav jo mestoma lahko domnevamo. Marsikatero dejstvo, ki je dolga leta veljalo za znanstveno neustrezno spoznanje, je postalo danes neoporečna resnica, pa tudi obratno.

Znanje kot rezultat empiričnih spoznanj

Ta del znanja o vremenu sestavljajo ožja poglavja, ki se nanašajo predvsem na napovedovanje vremena, in sicer:

a) na podlagi izkušenj pri opazovanju lokalnih mikroklimatskih pojavov,

b) na podlagi izkušenj pri opazovanju drugih lokalnih znakov,

c) na podlagi izkušenj pri opazovanju obnašanja živali in

č) na podlagi izkušenj pri opazovanju počutja in obnašanja ljudi.

Večina podatkov o opazovanju vremena v Goriških Brdih se nanaša na napovedovanje slabega vremena. To kaže na veliko odvisnost življenja Bricev od njihove gospodarske dejavnosti in odvisnost le-te od poznavanja in obvladovanja vremena (zlasti obvarovanje pred točo!).

Opazovanje in napovedovanje vremena je bilo v preteklosti v Brdih največkrat moška domena. Skoraj v vsaki briški vasi so ljudje vedeli za (navadno starejšega) človeka, ki se je z opazovanjem vremena ukvarjal več kot drugi. Okoliški kmetje so k njemu prihajali po nasvete, ko so se odločali za pomembnejša opravila: košnjo, setev, trgatve, obrezovanje sadnega drevja... Informatorji pripovedujejo, da si ti »vremenarji« niso ničesar zapisovali, pa tudi posebnih priprav niso uporabljali. Sovaščani jim posebnih vzdevkov niso dajali, velikokrat pa se je zgodilo, da so postali v primeru zgrešene napovedi vremena tarča posmeha ali celo nekakšni krivci za slabo vreme. Danes so Brici nanje skoraj pozabili, le redki informatorji se jih še spominjajo in vedo za njihova imena.

Pretežni del napovedovanja vremena so zajemale izkušnje, ki so bile plod opazovanja lokalnih mikroklimatskih stanj. Tako so v Vedrijanu poleti, ko so videli, da je Kanin obdala meglena kapa, še isti dan pričakovali nevihto z dežjem. Prihod deževja so napovedovale tudi meglice, ki so »obliznile« greben od Studenca proti Vrhovlju. V Šmartnem so rekli: »Kadar pride megla čej Cerje, bo v kratkem slabo vreme«, ali pa: »Kadar se svetlika (bliska) pri Gorici, spravi kolesa (vozove itd.) pod streho!« Nasprotno pa so lepo vreme napo-

vedovali mavrica, ki je takoj po dežju napravila »prtón« (lok) od Sv. gore navzdol, »Furlanka, ki dvigne krilo« (ko se je zjasnilo na jugozahodu), lep rdeč sončni zahod itd.

Ta del znanja o vremenu je med Brici še vedno živ (zlasti pri starejših) in se do danes ni veliko spreminjal. Drugačna usoda pa je doletela znanje, ki je zajemalo napovedovanje vremena po drugih lokalnih znakih, saj so se do danes ti *znaki* bistveno spremenili. Če je bilo naprimer slišati vlak iz Furlanske nižine na Dobrovo, je to pomenilo prihod slabega vremena; enako je veljalo tudi za slaboten vlek v dimnikih in pretirano dimljenje pri kurjenju odprtega ognja. Znanilci lepega ali slabega vremena so bili tudi odmevi zvonov iz različnih smeri in oddaljenosti. Danes pozornost ljudi ni več usmerjena v poslušanje takih zvonov, saj je hrupa neprimerno več. Glas zvonov ni več zanesljiva orientacija, v mnogih vaseh namreč ne zvonijo redno. Tudi kurjenja odprtega ognja je manj, ognjišč v Brdih ni več. Očitne spremembe se pojavljajo tudi pri opazovanju obnašanja živali, domačih in drugih. Med domačimi so za znanilce slabega vremena veljale zlasti kokoši, ko so se še posebno glasno oglašale, pa tudi splošna vznemirjenost in razdražljivost živine v hlevu sta imeli enak pomen. Za glasnike dežja so med drugimi živalmi veljali močeradi na planem, mravlje v skupinah, škorpijoni na svetlem, lastovke, ki nizko letajo, roji mušic in drugih nadležnih insektov . . . Toda: »Danes ni več časa, da bi človek na poti (peš) srečeval močerade, v novih hišah ni več prostora za škorpijone, lastovk je vse manj . . .« Pri napovedovanju vremena so Brici upoštevali tudi občutje in obnašanje ljudi. Bolečine v križu, hrbtu in nogah (zlasti pri starejših ljudeh) so povezovali s prihajajočim slabim vremenom. Tudi za razdražljivost in nemir pri otrocih ter duševno bolnih so vzroke videli v vremenskih spremembah.

Znanje kot posledica vraževerja . . .

Povsem razumljivo je, da so si Brici v preteklosti vremenske pojave različno razlagali in se pred neugodnimi skušali obvarovati. Do 2. svetovne vojne so bile vremenske vraže in reki v Brdih močno razširjeni. Danes te vraže izginjajo, poznajo jih le redki starejši informatorji. Prav gotovo je bilo znanje o vremenu močno povezano z verovanjem, o čemer pričajo podatki, da so si na primer točo in druge neprijetne vremenske pojave razlagali kot božjo kazen, da so v vrtincih burje videli satana, ob grmenju so pol v šali pol zares rekli, da se bog krega . . . Najmodernejši je verjetno rek, da ob bliskanju bog fotografira z bliskavico. Med najstarejše vremenske šege sodi obvarovanje pred točo. V preteklosti je beseda »tuča« (toča) večini Bricev pomenila sinonim za revščino, zato so tem šegam pripisovali poseben pomen, še nekaj let po 1. svetovni vojni so streljali proti toči z »mortaléti« (možnarji), napolnjenimi z zmesjo smodnika in opeke.³ Verjeli so namreč izključno v mehanski učinek streljanja, »da strese in spodi oblake«. Za prva desetletja tega stoletja je bilo značilno tudi zvonjenje proti toči, ki so ga v nekaterih vaseh posameznikom plačevali. Proti toči so zažigali blagoslovljene oljčne mladike nad ognjiščem, molili »prot' hudi uri«, pepel z ognjišča so položili na hišni prag. Podoben učinek naj bi imele z ročajem v gnoj

zapičene vile, proti nebu štrleče rezilo sekire in v hiši prevrnjeni stoli in mize. Verjeli so, da točo povzroči ženska, ponekod so celo preganjali (kamenjali) nezakonske matere, ki naj bi s svojim grehom priklicale točo.

Način življenja Bricev se je po 2. svetovni vojni bistveno spremenil. Preko radijskih in televizijskih sprejemnikov je pretok množice informacij vplival tudi na znanje o vremenu. »Vremenarje« so zamenjale radijske in televizijske vremenske napovedi, opazovanje splošnih naravnih vremenskih pojavov pa so po vojni izpodrinile male vremenske hišice z možicem in ženico, ki se izmenično prikazujeta kot znanilca slabega ali lepega vremena. Zanimivo je, da se je vloga figuric pri današnjih vremenskih hišicah zamenjala. Kdaj in zakaj, zaenkrat žal nisem mogla ugotoviti.

OPOMBE

¹ ETSEO, Vprašalnica XI, M. Terseglav, Znanje o vremenu, Ljubljana 1977, str. 75

² Kremenšek Slavko, Obča etnologija, Ljubljana 1973, str. 239

³ Zorzut Ludvik, Glasnik slovenskega etnografskega društva, XII, št. 2, (1971) str. 16

Katja Kogej

THE KNOWLEDGE OF THE WEATHER IN THE REGION OF GORIŠKA BRDA

The knowledge of the weather in Goriška Brda relates for the most part to destructive climatic phenomena that can reduce or even destroy the crops. These are hail, drought and bora. Popular knowledge of the weather can be divided into (a) the knowledge resulting from empiric findings, and (b) the knowledge gathered from sayings, proverbs and superstitions.

Watching and forecasting the weather used to be primarily men's domain. People would come to "weather-tellers" for advice before major farm works, such as haymaking, harvest and vintage. Weather-tellers used to forecast the weather by reading local weather signs, such as mists gathering around distant mountain peaks, rainbows, colours of the sunset, direction of smoke, differences in bell sounds coming from various distances, sounds of trains from a long distance, behaviour of domestic animals, pains in the limbs, etc. A particular concern of the people in this region was hail prevention, which was carried out by firing cannons (mortaliotti), filled with gunpowder and crushed brick, at clouds. Church bells were rung, too, and consecrated olive branches were bunt to keep hail away.

PROSTOR V ETNOGRAFSKEM FILMU

REFERAT NA SIMPOZIJU:

RETROSPEKTIVE ÜBER DEN ETHNOGRAPHISCHEN FILM IN DER REGIO ALPINA, BOLZANO, 18.—22. FEBRUAR 1987.

NAŠKO KRIŽNAR

Prvotni naslov mojega spisa je bil: Dileme etnografskega filma v Sloveniji. Ker pa je teh dilem zelo veliko (to bo razumel vsak, ki se ukvarja z etnografskim filmom), sem se omejil na razmišljanje o problemu prostora v etnografskem filmu. Ne domišljam si, da bom s svojim izvajanjem popolnoma izčrpal to problematiko. Zdi se mi pač lepo in simbolično, da se z razmišljanjem o prostoru vključujem v vaš in moj skupni prostor. Pri tem mislim na prostor vizualne znanosti in na regionalni alpski prostor, katerega del je tudi Slovenija, od koder prihajam.

Na film lahko v znanosti gledamo kot na nosilca informacij. Ta pogled nam seveda omogoča, da v krog etnografskega zanimanja pritegnemo tudi filme, ki niso bili posneti z namenom, da bi služili kot inštrument znanstvene raziskave. Na ta način je pred leti v Sloveniji nastal pregled filmske dokumentacije, ki je sicer v večji meri nastajala brez sodelovanja etnografov in drugih znanstvenikov, a vsebuje dovolj drobnih, koristnih vizualnih informacij. Če nič drugega, rešuje spomin na marsikateri kulturni relikv, na ljudi in njihov način življenja v preteklosti. Seveda v nesistematičnih drobcih.

Ta kratki uvod je bil potreben, da boste razumeli razloge, zaradi katerih v razmišljanju o etnografskem filmu jemljem v obravnavo filme, ki niso bili posneti z znanstvenim namenom. V Sloveniji namreči ni velike tradicije specializiranih vizualnih raziskav. Šele 4 leta deluje pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani Avdiovizualni laboratorij, ki ima nalogo pospešiti uporabo filma in videa pri znanstvenih raziskavah.

Prostor in čas sta temeljni kategoriji etnografskega proučevanja, pa tudi filmskega medija, ki ju združuje v *gibanje*.

Prvi filmski posnetki v zgodovini filma so zato že tudi dokumenti nekega prostora in trajanja. Etnografski film ni nič drugega kot znanstveno utemeljena selekcija pogledov kamere v prostor pred seboj. Kaže, da je vsaka nacionalna kinematografija stopala po sledovih bratov Lumière, po modelu »La sortie des usines«. Kako je bilo to pri Slovincih? Karel Grossmann, advokat in fotograf, je leta 1905 v Ljutomeru posnel preprost statični prizor: *Odhod od maše*. (Opozarjam na zgovorno simbolično paralelo: Lumière, Francija, zahodna industrijska sila, tovarna — Grossman, Štajerska, provinca Avstrogrske monarhije, cerkev!) Mimogrede naj omenim, da so kulturno zgodovinske raziskave pred kratkim potrdile, da je Grossmann na zanimiv način vplival ne samo na slovensko, ampak tudi na svetovno zgodovino filma. Pri njem se je namreč med 1. svetovno vojno, leta 1917, zadrževal Fritz Lang kot nemški oficir. Pri Grossmannu

se je prvič poblizje srečal s filmsko kamero. S serijo glinastih plastik, ki jih je ustvaril med svojim bivanjem v Ljutomeru pa je odločilno izoblikoval svoj likovno estetski nazor, ki ga spoznavamo v arhitekturi njegovih filmskih kadrov.

Podobno kot je Lumière s svojim prvim posnetkom ustvaril arhetip opazovanja prostora s pomočjo filma v svetovnih razsežnostih, je Grossmann napravil to posebej za slovenski prostor. Ta ugotovitev je pomembna, ker se kasneje, v 20. in 30. letih, srečujemo s številnimi drugačnimi modeli opazovanja slovenskega prostora skozi oko filmske kamere. Noben od njih pa ni več premogel deviške nedolžnosti Grossmannovega (lumièrovskega) zrenja v prostor.

Velik del slovenskega ozemlja upravičeno prištevamo k alpskemu prostoru. S tem prostorom je močno in usodno povezana zgodba slovenskega filma v tridesetih letih, ko sta zapovrstjo nastala prva dolgometražna in igrana nema filma. To sta: *V kraljestvu Zlatoroga* (1930, Turistični klub Skala, Janko Ravnik) in *Triglavske strmine* (1932, Sava film, Metod Badjura). Oba filma gradita svojo dramaturgijo na dokumentarnih posnetkih slovenskih alpskih krajev, pokrajine in kmečkega okolja. Igralci in zgodba so samo izgovor za prikaz naravnih lepot in etnografskih (beri: folklornih) posebnosti alpskega sveta. Alpski prostor vstopa v gledalčev svet skozi pejzaže. To je fizični, renesančni prostor, posnet na film, in tako vedno pripravljen za ponovni ogled, za analizo in proučevanje. To so navidez idejno neproblematični posnetki. Pogled v zgodovinsko ozadje nastanka obeh filmov pa nam pokaže, da navidezna neproblematičnost skriva preprosto narodnoobrambno idejo. Avtorja obeh fillov sta zavestno hotela ustvariti protiutež nemškemu alpskemu oziroma planinskemu filmu («friburška šola» Arnolda Fancka) in Kultur filmu. Realizacija narodnoobrambne ideje pa je avtorja filmov spravila v določeno zadrego. Alpski prostor s svojimi skupnimi značilnostmi pripada več narodom oziroma etnijam. Zato ni bilo lahko najti lastne (slovenske) alpske variante. Pokrajina s planinskim pejzažem je močno podobna drugim alpskim prostorom. Zato se zdi, da je bistveno sporočilo obeh filmov: Enake lepote imamo kot vi. Ni se nam treba sramovati! Pejsaž, veduta, fizični prostor so v tem sporočilu igrali največjo vlogo. Zraven pa teče še zgodba s korajžnimi plezalci in vriskajočimi deklji. Badjurova maksima je bila: Lepa pokrajina je zaščitni znak slovenskega filma. S tem ostaja Badjura v zgodovini slovenskega in alpskega filma eden zadnjih filmskih registratorjev fizičnega prostora, na čemer je temeljila njegova preprosta in naivna cineastična drža. Polna je nostalgije po začetnem obdobju filmske zgodovine, ko so ljudje še verjeli, da kamera objektivno odslikava realnost, da kaže objektivno resnico. Svetovni film pa je že dolgo pred tem našel ob fizičnem prostoru druge, finejše prostore, ki jih je skušal prikazovati, meta prostore, idejne prostore, prostore človekove notranjosti, skratka prostor kot metaforo. Pred Badjurovim so bili posneti veliki svetovni filmi, na primer: *Napoléon* (Gance, 1927), *Mati* (Pudovkin, 1926), *Metropolis* (Lang, 1926), *Lov za zlatom* (Chaplin, 1925), *Oklepnic Potemkin* (Eisenstein, 1925), *Nestrpnost* (Griffith, 1916) in kar je za zgodovino etnografskega filma še važnejše, posneta sta bila oba Flahertyjeva filma (*Nannok s severa*, 1922 in *Moana*, 1926) ter *Trava* (M. C. Cooper in E. Shoed-

sack, 1923). Svetovni film je torej že zdavnaj odkril simbolno vlogo prostora v filmu, s čimer se je šele prav začelo naše vizualno obdobje civilizacije. Planetarni prostor živi danes v zavesti ljudi kot filmska ali TV podoba in kot tak (se pravi kot vizualna informacija) vse bolj zavzema v naši zavesti pomen realnosti. Dosedanja realnost (fizična realnost sveta) pa postaja vse bolj iluzija.

Zdi se mi vredno, da tisti, ki se ukvarjamo z etnografskim filmom, od časa do časa osvežimo svoje koncepte in metodologije s praidejo FILMA. Na več ali manj simboličen način zagovarjam retrogradni razvoj etnografskega filma, da bi se na tej poti morda ponovno srečali z začudenim zrenjem v newtonovsko pojmovani prostor.

Naš avtor Badjura je hotel torej z lepo fotografijo alpske pokrajine dati slovenskemu filmu razpoznavni znak. (Opomba: tudi slovenska narodna noša, kot simbol meščanske narodne zavednosti, je sredi 19. stoletja nastala prvenstveno iz elementov alpske ljudske noše!) Mogoče delamo danes Badjuri krivico, ko ne upoštevamo, da je vendarle skušal odpirati tudi druge prostore, pa mu to ni najbolje uspelo. Razen tega je njegov pogled na slovenski alpski prostor pogled meščana. Na alpske prebivalce gleda skoraj kot na eksotične domorodce. V filmu so to preprosti, grobi ljudje mehkega in vselega srca, ki ustrezajo vsaki želji meščana, ko jih le-ta milostno obiše. Zaradi takega površnega gledanja od zunaj na neko kulturo ostaja socialni prostor alpskega območja v Badjurovem filmu popolnoma spregledan ali stereotipno prikazan. Badjura ni znal premotiti socialnih barier, ko je prikazoval svoje sonarodnjake, podobno kot evropski etnografi dolgo niso uspeli premagati evropocentrizma v vrednotenju neevropskih prostorov. To je lep dokaz, da vsak, še tako navidezno nevtralen pogled s kamero v prostor, odslikava predvsem avtorjevo lastno pozicijo in držo v tem prostoru, ne pa objektivne resnice o njem.

In kakšna je potemtakem vloga etnografskega filma? Metodološko gledano je njegova vloga v tem, da gleda na kulturo iz notranjosti kulturnega prostora, z upoštevanjem njegove lastne vednosti o samem sebi. S pomočjo filma ne iščemo ves distance do predmetov in pojavov v prostoru, ampak se jim približamo in se v njihov prostor potopimo. Tako imenovani etnografski film preoblikuje fizični prostor pred kamero s pomočjo filmskih sredstev v finejše oblike in s tem odkriva, recimo, njegov skriti spiritualni značaj in pomen.

LITERATURA

- Naško Križnar, Slovenski etnološki film, Filmografija 1905—1980, Ljubljana 1982
Jure Mikuž, Umetniško formiranje, Fritz Lang, Ljubljana 1985, 5—100
Georges Sadoul, Zgodovina filma, Ljubljana 1960
Slavko Simenc, Karel Grossmann, Slovenski film 4/5, Ljubljana 1985

Naško Križnar

SPACE IN THE ETHNOGRAPHIC FILM

Space and time are the basic categories in ethnographic research as well as in film which combines them into motion.

The simplest filmed document is produced if the camera looks calmly at the space in front. This is the Lumière'sque way of viewing reality through film.

It was first used in Slovenia by Grossman in his short film *Going from Mass* (1905). Later the principle of this archetypal film view was largely taken up by Badjura, Ravnik and Jakac. Their attitude shows great nostalgia for the beginning period of film-making when the camera was still believed to be able to reflect reality objectively. In other words, reality is presented, not represented, in their work. They all show the physical, Newtonian, space without using it as a metaphor to show the more subtle, inner, spaces. Therefore today the films of Badjura and Jakac can conditionally be regarded as ethnographic documents, although they were not produced as such.

A look behind the making of Badjura's *The steep Slopes of Triglav* (1932) and Ravnik's *In the Kingdom of Goldhord* (1930) reveals that the seeming "neutrality" of the film view conceals a simple national defence idea. By photographing the beautiful Alpine countryside and folklore elements, Badjura wanted to stamp a trademark on the Slovene film. In the process, however, the social milieu of the Alpine region was overlooked or, at best, stereotyped. The cultural element as well was shown only superficially, at a distance and without apprehension of its deeper impetuses. Is it perhaps that in showing his fellow countrymen Badjura could not bridge the social barriers?

After all, what else can be expected from a camera's simple looking at the space in front?

This is yet another proof that even the most apparently neutral view of the camera reflects first and foremost the author's own standing in a milieu and his attitude towards it, and not the objective truth about it.

S FILMOM V REALNOST

Uvodni prispevek na predstavitvi Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU, 12. marca 1987 v Kulturno informacijskem centru Križanke

STOJAN PELKO

Vprašanje, s katerim naj bi se spoprijel ta uvodni prispevek, je vprašanje razmerja vizualnih medijev in znanosti. Približati se mu bom poskusil preko nekega fragmenta; in če je ta fragment etnološki film, potem to pomeni priznanje v dveh pomenih: priznanje tistim, ki skušajo etnološki film reflektirati prav skozi njegovo vlogo v razmerju film — znanost; hkrati pa tudi že priznanje tega, da na drugih področjih o tem vzajemnem križanju težko govorimo iz preprostega razloga, ker do njega sploh ni prišlo. Moj namen ni zastavljati programskega tekst o »znanstvenem filmu«, temveč prej izpeljati razmislek o tem, zakaj do te interakcije ni prišlo.

Koristno je začeti z etnološkimi filmi, ker se ob njih ves čas vleče neka dilema, dilema z ekskluzivnim »ali«: »ali medij ali stroka«. Drugače povedano, temeljno vprašanje, ki se zastavlja, je: Kako posneti resničnost? — Sledeč zakonom etnološkega proučevanja ali upoštevajoč kode vizualnega (filmskega) izraza? Tako po zastavljeni polarnosti kot po kratkosti dometa spominja ta dilema na tisto, ki se je v začetku sedemdesetih let zastavila znotraj enega od obeh polov — znotraj statusa filmskega snemanja, še natančneje, same filmske kamere kot »bazičnega aparata«. Da bo stvar jasnejša, jo bom povzel le v nekaj obrisih. V francoski filmski kritiki sta se izoblikovala dva temeljna pogleda na to problematiko:

1. Kinematografski aparat je čisti ideološki aparat, naslednik renesančnega modela znanstvene perspektive.

Sklep: kamera ne more objektivno posneti realnosti.

2. Kinematografski aparat je nevtralen, zgolj mehanično reproducira naravno očesno percepcijo.

Sklep: kamera objektivno predstavlja posneto realnost.

Prvo tezo je programsko razvil Marcelin Pleynet v reviji *Cinéthique*, zastopali pa so jo tudi uredniki tedanjega *Cahiers du cinéma*; drugo najdemo v *La Nouvelle Critique* izpod peresa Jean-Patricka Lebela. Z današnje časovne distance sicer lahko preprosto rečemo, da so zastareli tako termini debate kot debata sama,¹ pa vendar se mi zdi bolj produktivno opozoriti na dejstvo, da se je vse skupaj vrtelo okoli vmesnega člana — kamere — zanemarjeno pa je bilo tako tisto, kar je za kamero (avtor), kot tisto, kar je pred njo (domnevna »resničnost«). Če torej na vprašanje »ali medij ali stroka« skušamo odgovoriti skozi dvojico pristranska — nevtralna kamera, se nam bosta izmuznila prav oba omenjena člana: tako avtor kot domnevna »resničnost«. Šele z upoštevanjem napetosti vseh treh členov se sploh lahko približamo odgovoru; in če naj ga že vnaprej shematsko začrtam, potem bi rad pokazal na dve stvari:

- a) na odločilen moment avtorstva,
- b) na vprašljivost same »resničnosti«.

Oboje bom poskusil ilustrirati na primeru igranega filma, fikcije torej. Za primer bom vzel francoskega režiserja Erica Rohmerja, človeka, ki ga kritika označuje — morda paradokсно, a zato nič manj upravičeno — za »etnologa številka ena francoske družbe«. ² Ne bom (pre)pripovedoval zgodb njegovih filmov. Rad bi le opozoril na neki obrat v njegovem avtorskem opusu, ki je lahko zanimiv tudi za tukajšnji kontekst. Njegovi prvi filmi so praviloma krenili z neke točke čiste igranosti, da bi v samem svojem toku dosegli učinek dokumentarnosti; če pa pogledamo npr. zadnji film iz serije *Comédies et proverbes*, *Zeleni žarek*, smo priče prav nasprotnemu efektu: naturščiki, improvizacija, skorajda nobenih »filmčnih« posegov v snemanje (s 16 mm kamero!). Vse to daje sprva videz dokumentarca, ki pa sčasoma preraste v zgodbo. Pa ne da bi s tem hotel pripisati filmu nekakšne mitične, če ne kar magične razsežnosti dvigovanja življenja nad zemljo. Ne, le na to prevratno funkcijo same filmske nariacije bi rad opozoril, prevratno, kolikor sprevrča (in to permanentno, iz kadra v kader) prav razmerje dokumentarno — fiktivno, kolikor neprestano postavlja pod vprašaj prav tisto nevprašljivo »objektivno resničnost«.

Tu je točka, na kateri se je treba ustaviti. Kaj je vodilo etnološkega, morda kar znanstvenega filma sploh? Posneti nekaj tako, kot je! Ali to pomeni sprožiti kamero in pustiti, »naj stvari tečejo svojo pot«? Andy Warhol je to storil in z dovolj dolgim časom snemanja dosegel, da so posneti objekti (morda je najbolj znan primer 8-urni *Empire State Building*) zadobili povsem nestvarne razsežnosti, ki dajo misliti na tisto Cézannovo tezo, da je v vsakem jabolku najprej krogla in v hruški piramida. Nasprotno pa — v filmu Godfreyja Reggia *Koyaanisqatsi*, ki smo ga nedavno videli na Festu — poseg filmske tehnike (upočasnitve, pospešitve) šele »postvari« dejanskost. Zato bi morda na tem mestu lahko parafrazirali znano Heglovo kritično o razmerju med teorijo in dejstvi in rekli: če dejstva ne ustrezajo filmu, toliko slabše za dejstva; oziroma še natančneje: film je tisti, ki naredi neka posneta dejstva za dejstva. Prvi nauk iz tega razmišljanja bi torej bil, da je vsakršno vnaprejšnje priseganje na zvestobo objektivnosti, na snemanje nečesa »tako kot je«, obsojeno na neuspeh in da se šele z upoštevanjem specifičnega filmskega izrazoslovja zares približamo neki realnosti. ³

V neposredni zvezi s to realnostjo je vprašanje t. i. »realnega časa«. Da čas preganja sodobni film, je zelo hitro razvidno že iz obiska dvoran, ki ne skrivajo svoje usmerjenosti h komercialnemu filmu. Kaj je temeljni problem filmov, kot so *Vrnitev v prihodnost*, *Terminator* ali *Highlander*? Natanko to sprevrčanje časa, ta vpis »pozneje« v »prej«. Že ta trik sam je dovolj efekten (o čemer nenazadnje pričajo veliki obiski in praviloma burne reakcije), na nas pa je, da ga poskusimo umestiti v kontekst filmskih izraznih sredstev. Tisto, kar filmu omogoča igrati se s časom in kar je pravzaprav njegov privilegij par excellence, je seveda montaža. Filma brez montaže ni — in to lahko morda najjasneje pokažemo prav preko tistih kadrov, ki se ponajbolj s svojo ne-montažo, preko kadrov-sekvenc. Slaven je npr. začetni posnetek Wellesovega *Dotika zla* (1958); toda četudi v njem

ni rezov, je še kako precizno »zmontiran« sleherni gib pešcev in avtomobilov v njem. Še dlje gre Hitchcockov film *Vrv* (1948), ki je — četudi posnet brez enega samega reza — zahteval nenehno gibanje kamere; ali kot pravi sam Hitchcock: »Gibanje kamere in premiki igralcev so tesno sledili moji običajni montažni praksi.«⁴ Zato zdaj lahko le ponovimo: *šele zmontiran čas je realni čas*. In če je prej — ob vprašanju same realnosti — morda za to bilo še prezgodaj, lahko zdaj mirno vpeljemo pojem realnega kot tistega neznosnega, izvržka, da bi ga razmejili od »resničnosti«. Montaža je tista, ki v film vnese to razsežnost realnega in od tod morda postane jasnejša reakcija ob »časovnih eksperimentih«. Le-ta je namreč vselej nekako mejna, tragikomična, kolikor s smehom (komiko) prekrije nekaj precej bolj neznosnega nevarnega, neko mučnost (tragiko), in ni slučaj, da tovrstna »vračanja v preteklost« trčijo ob problem incestuoznosti — nečesa torej, česar prepoved je bila konstitutivna za civilizacijo.

Na začetku sem omenil dva elementa, ki bi ju rad v tem prispevku tematiziral. Če je bil prvi prav ta »domnevna resničnost«, pa pride-mo preko vprašanja realnega časa do avtorskega vpisa v strukturo filma, se pravi do drugega elementa, elementa *avtorstva*. Za začetek si lahko zastavimo vprašanje, identično tistemu ob realnosti: ali pomeni ujeti realni čas le sprožiti kamero? Odgovor na to je vsebovan že v tezi o realnem času kot zmontiranem času. Toda iti moramo še nekoliko dlje: v fikcijskem filmu trenutki, ki nas opozarjajo na to časovno dimenzijo — v nasprotju s pričakovanji — niso trenutki največjega gibanja, vsesplošnega premikanja, temveč paradokсно prav tisti momenti, za katere se zdi, da se je v njih »čas ustavil«, da jim je prav ta razsežnost minevanja odtegnjena. Opozoril bi le na specifično figuro v filmih japonskega režiserja Yasujira Ozuja, ki jo filmska kritika označuje z imenom »pillow-shot«; figuro, ki pomeni prav točko mirovanja v vsesplošnem gibanju, točko mrtve narave, zato tudi drugi naziv — tihožitja — ni prav nič presenetljiv. (Kolikor se v tem kontekstu neprenehoma vračamo k etnološkemu filmu, je morda zanimivo pripomniti, da natanko na tistem mestu, na katerem Noël Burch specificira Ozujeve »pillow-shote«, v opombi omeni njihovo presenetljivo podobnost s prizori iz filmov, ki sta jih z Navajo Indijanci snemala semiolog Sol Worth in etnograf John Adair: *Through Navajo Eyes*).⁵ Ekstremno izpeljavo te Ozujeve figure najdemo pri ameriškem neodvisnem režiserju Jimu Jarmuschu, ki na njeno mesto postavi črnine, ob katerih se je v montaži v prvi vrsti sprožilo prav vprašanje realnega časa. Jarmusch pravi: »Označujejo pa tudi neki mrtvi čas, na koncu vsakega prizora. To je pomembno, saj daje občutek realnega časa. Ves film je pravzaprav zgrajen na tem: na realnem času precej bolj kot na kvaliteti dialogov ali na medsebojnih odnosih oseb.«⁶

S tem, ko pojem »realnega časa« pripišemo prav tovrstnim trenutkom mirovanja, smo že korak dlje od »naravnega« časa. Zaključni korak, s katerim naj bi ta dva pojma povsem razločili in tako osvobodili filmski čas kot realni čas, pa bom poskušal ponovno ilustrirati ob Rohmerju. Fascinantno je prebrati, kako Rohmer razloži svoj spoprijem s časovno problematiko. Takole pravi (ko govori o pisanju scenarija): »Zmeraj uporabljam isti pisalni stroj, z istim številom

vrstic na stran in tako natančno vem, kakšno je razmerje med dolžino teksta in trajanjem filma. Zmotim se največ za pet minut. Razmerje tekst — čas je približno minuta in pol na stran. Moji scenariji imajo tako med 65 in 72 strani, da bi filmi trajali od 1 ure 34 minut do 1 ure 44 minut.«⁷ Zakaj navajam te, morda na prvi pogled bizarne podatke? Zato, da bi pokazal, kako se med domnevni »naravni« čas in filmsko temporalnost vselej vrine še nek tretji čas, ki je čas besede. Če zdaj pogledamo, kaj je v predgovoru k eni temeljnih knjig s področja, po katerem se danes gibljemo (*Principles of Visual Anthropology*, 1975), zapisala Margaret Mead, bomo presenetljivo našli tole oznako: »Odvisna od besed, je antropologija postala besedna znanost — in tisti, ki so odvisni od besed, le neradi svojim učencem dopuščajo uporabo novih orodij.«⁸ Klasičen očitek antropologiji je torej, da se zaradi svoje zavezanosti besedi ne zna odpreti filmskemu mediju. Mislim, da je treba očitek obrniti prav v kronski argument za antropološki oziroma etnološki film: natanko ta skrajna zavezanost besedi osvobaja antropologijo »naravnega« časa in ji sploh šele odpira možnost, da se vizualizira v filmskem času, v zmontiranem času. Na novembrski *Jesenski filmski šoli* je bilo zanimivo slišati, kako sta oba tuja gosta (urednik londonskega *Frame-worka* Paul Willeman in sodelavec pariške *Cahiers du cinéma* Michel Chion) vsak po svoji poti prišla do identičnega sklepa o *besedni strukturiranosti filma*. Le-ta še zdaleč ne pomeni »literarnosti« filmskega dela, kot je poznano iz slovenskega filma temveč prav že omenjeni izmik »naravni« strukturiranosti. Že takrat je bilo opozorjeno na specifičnosti postopka posameznih avtorjev in mislim, da je prav prehod od besede k filmu (kolikor hkrati ohranja in ukinja en medij, da bi ga povzel v drugem) tista točka, v katero moramo umestiti že omenjeni avtorski vpis v strukturo dela. Zato je Rohmer avtor (morda najbolj avtorski iz cele svoje generacije, ki pa je že po definiciji prav generacija »*la politique des auteurs*«) in zato je *etnolog*. Če naj torej sklenem: debati o tem, ali naj bosta na terenu skupaj filmar in etnograf, ali naj bo to oseba, ki je oboje v enem, ali pa naj vse skupaj opravi organiziran team, s tem prispevkom prav veliko gotovo nisem prispeval. Moj namen je bil le opozoriti na dejstvo, da se sleherni izmik specifičnim filmskim izraznim sredstvom nujno konča v priseganju na neko »objektivno resničnost«, na nek »resnični, naravni čas«, to pa vselej že pomeni vnaprejšnji neuspeh. Geslo bi torej bilo: *s filmom v realnost!* Jean Rouch, Chris Marker, toda tudi Eric Rohmer, so imena, ki pričajo, da je takšna pot možna.

- ¹ Pascal Bonitzer, *Le Grain de réel*, v *Décadrages*, Pariz, 1985, str. 13
- ² Serge Daney, *Les Nuits de la pleine lune*, v *Ciné journal*, Pariz, 1986, str. 250
- ³ Zelo instruktivno je v zvezi s tem prebrati opis »težav z realnostjo« ob snemanju filma o florjanovanju; Naško Križnar, *Glasnik SED*, št. 1—4/85
- ⁴ Citirano v zborniku Hitchcock, *Analecta*, Ljubljana, 1984, str. 118
- ⁵ Noël Burch, *To the distant observer*, London, 1979; v francoskem prevodu (*Pour un observateur lointain*, 1982), 176
- ⁶ *Un pont entre New York et l'Europe*, pogovor z Jimom Jarmuschem, *Cahiers du cinéma*, februar 1985, str. 33
- ⁷ *Secret de laboratoire*, pogovor z Ericom Rohmerjem, tematska številka *Cahiers du cinéma* *L'Enjeu-scénario*, maj 1985, str. 91
- ⁸ Margaret Mead, *Visual Anthropology in a Discipline of Words*, v *Principles of Visual Anthropology*, Mouton, 1975, str. 5

Stojan Pelko

LET THE FILM HEAD FOR REALITY!

The author approaches the relation between visual media and science through the ethnological film.

The basic question is how to shoot reality: by obeying the laws of ethnological research or by following the rules of visual expression?

The author, inter alia, paraphrases Hegel's statement on the relation between theory and facts — if the facts do not correspond to the film, so much the worse for the facts. It is the film that makes filmed facts facts. Any filmmaker who a priori insists on faithful portrayal of reality, or on shooting something "as it is", is doomed to fail. It is only by using the specific film language that we can really approximate reality. And whoever does not make use of these specific means of film expression is bound to cling to his ideas about some "objective reality", or some "real, natural time"; this, however, invariably predicts failure. So the slogan should be: Let the film head for reality!

UMETNOST STAVBARSTVA NA SLOVENSKEM

Izdala in založila Cankarjeva založba, Ljubljana 1986, 440 strani

Človekova bivališča in gospodarske stavbe, sakralna in druga javna poslopja, pa občestna in poljska znamenja ter najrazličnejši drugi stavbarski objekti in spomeniki so neovrgljiva pričevanja o človekovem bivanju v pokrajini. Obenem pa so to spontani dokazi njegovih stvariteljskih moči, iskanj in sposobnosti; kajti v njih odkrivamo in spoznavamo tisti vsakokratni človekov prvinski odnos do okolja, ki je odmerjalo in usmerjalo njegove eksistenčne in splošne življenjske pogoje in potrebe v posameznih zgodovinskih obdobjih. Prav zato smemo tudi v stavbarstvu in njegovih prvinah in posameznostih iskati tisti človekov temeljni in stvariteljski odnos do okolja in njegovih pokrajinskih sestavin, ki jih je znal vselej z vso — bolj ali manj utemeljeno — preudarnostjo izrabiti in vključiti v svoj življenjski oz. bivanjski prostor. Stavbarstvo z vsemi svojimi pojavnimi oblikami in namembnostjo je ključni in trajnejši pokrajinski fenomen, v katerem se kažejo prenekateri zakonitosti gospodarskega, socialnega, političnega in kulturnega razvoja posameznega območja skozi krajša ali daljša časovna obdobja. V oblikah in namenih posameznih zgradb odkrivamo tiste najbolj splošne prostorske zakonitosti, ki so v danem trenutku usmerjale in

utrjevale način vsakdanjega življenja najširših ljudskih množic, kakor tudi posameznih izbranih in vladajočih (vodilnih) socialnih slojev. In ob vsem tem ugotavljamo, da so zgradbe s trajnejšo in vrhunsko dognanostjo postavljali posamezni premožnejši sloji prebivalstva, a vendarle na račun dela in odrekovanja vsega ljudstva. Zato smemo upravičeno trditi, da je v stavbarstvu določenega območja osredotočen in zgoščen njegov celotni sočasni ustvarjalni potencial. Skratka, je ogledalo vsakodobnega človekovega bivanja v pokrajini in njegovega neposrednega odnosa do preurejanja lastnega življenjskega okolja. Številna vprašanja, ki so venomer vznemirjala raziskovalce stavbarske kulture na slovenskih tleh, so bila s knjigo prof. dr. Petra Fistra, *Umetnost stavbarstva na Slovenskem*, vsaj nekoliko potešena. Izid obsežnega dela, ki ga je izdala in založila Cankarjeva založba v Ljubljani v pretekli jeseni, pomeni izjemno pomembno in dragoceeno znanstveno-raziskovalno in kulturno dejavnje. To je doslej naše najobsežnejše domače delo, ki ponuja najcelovitejši in vseskozi dokumentiran vpogled v nastanek in razvoj kakor tudi v številne ustvarjalne dileme in stranpoti stavbarstva na slovenskih tleh, in sicer od pradavnine do današ-

njih dni. Upravičeno lahko zapišem, da knjiga predstavlja uspešen poskus strnitve vsega dosedanjega maloštevilnega raziskovalnega dela z novimi spoznanji o stavbarstvu, njegovih razvojnih smereh, podedovanih ali novih konstrukcijskih prijemih na slovenskem ozemlju. Vsebinska zasnova knjige, ki je nazorno in pregledno zastavljena sega na različna področja, predvsem na tista, ki so s svojimi izsledki bogatila temeljna spoznanja o usmeritvah in funkcijskih zasnovah stavbarstva na Slovenskem. Iz različnih sorodnih in drugih temeljnih strok je avtor črpal njihova globalna spoznanja in odkritja. Na njihovi podlagi, ki je kompleksno in vzročno-posledično prepojena s posameznostmi, je zasnoval in utemeljil pregledno predstavo o stavbarstvu pri nas. Prav zato, ker je Fistrova sinteza utemeljena z glavnimi spoznanji in ustreznimi rezultati številnih drugih strok, ki kakorkoli posegajo na področje stavbarstva, daje vrsto novih pogledov na razvoj našega stavbarstva kakor tudi na njegovo vlogo in pomen v preoblikovanju in negovanju celotnega pokrajinskega ambienta. Z interdisciplinarnim pristopom k pojasnjevanju oblik in funkcij stavbarskih objektov nam odkriva tista prepotrebna sožitja in možnosti med umetniškimi in ustvarjalnimi

nagibi ter proizvodnimi in življenjskimi potrebami in zahtevami določenega območja (okolja), ki so bila vselej splošno veljavna in specifična tudi na področju stavbarstva.

Vsebina Fistrove Umetnosti stavbarstva na Slovenskem je razdeljena v enajst glavnih in vsebinsko zaokroženih poglavij. Ker so avtorja — poleg drugih arhitektonskih značilnosti — zanimale predvsem razvojne smeri naše stavbarske kulture, je temu genetsko-razvojnemu vidiku podredil celotno vsebinsko zasnovo dela. Pisca zanimajo arhitekturne ostaline v naših pokrajinah iz posameznih obdobj. Ko jih razčlenjuje z najrazličnejših vidikov, jim skuša poiskati ustrezno funkcijo in pokrajinski izvor. Ker leži Slovenija na izrazito prehodnem in pomembnem geopolitičnem položaju ter na stiku slovanske, romanske in germanske jezikovne, gospodarske in socialne kulture, je prihajalo tudi na področju stavbarstva do mešanja in vnašanja najrazličnejših tujih (sosednjih) vzorov in vplivov. Najraznovrstnejše domače pobude, katerih nosilci so bili večinoma v tujini izšolaní in profilirani strokovnjaki, so se prepletale, oplajale in žlahtnile s tujimi stavbarskimi dosežki. Zdi se, da upravičeno soglašamo s prof. Fistro, ki poudarja, da se je stavbarstvo na Slovenskem razvijalo dolga obdobja pod močnim vplivom večjih (sosednjih) gospodarskih, kulturnih in političnih središč, ki pa so bila izven našega etničnega ozemlja. Tudi v tem je razlog, da se na našem ozemlju vzajemno prepletajo različni tipi

stavbarske kulture, ki so značilni in svojski za sosednje narode, kulture in pokrajine.

Prof. dr. P. Fister je razvoj oziroma pregled stavbarstva na Slovenskem razdelil v deset značilnih obdobj, ki tudi vsebinsko zaokrožajo posamezna poglavja. V prvem poglavju so opisane ostaline arhitektonskih oziroma stavbarskih spomenikov od prazgodovine do prihoda in naselitve Rimljanov v naših pokrajinah. Pri predstavitvi takratnega stavbarstva se avtor opira predvsem na številna arheološka dognanja, ki so odkrila takratne naselbine (gradišča), pa njihova grobišča z gomilami, versko-obredne prostore, utrdbene postojanke itd. Ze leta 1000 pr. n. št. in kasneje je nastalo pri Ormožu veliko utrjeno naselje, katerega obstoj je bil odvisen od stalnega obdelovanja zemlje s primitivnim plugom in ralom. Tamkajšnja visoko razvita oblika bivalnega prostora je primer najzgodnejše urbanizacije prostora pri nas.

Drugo poglavje je namenjeno prikazu stavbarstva v rimski dobi in času vse do prihoda in naselitve Slovanov. Za ta stoletja (1. stol. pr. n. št. do 7. stol. n. št.) je značilna rimska kolonizacija naših pokrajin preko katerih so vodile pomembne tranzitne ceste, ki so vojaško in gospodarsko povezovale rimski imperij. Tedaj nastanejo pri nas mesta in gosto cestno omrežje s plovnimi rekami. Rimska politična in kulturna kolonizacija sta domala do temeljev spremenili kulturno podobo vseh vzhodnoalpskih pokrajin. Tedanje stavbarstvo, ki je po oblikah

izhajalo iz prostranega območja med Azijo in Evropo, je slonelo na zavidljivo visokih znanstvenih in tehničnih dognanjih. Mesta in podeželski dvorci, ki so bili podobni mestnim hišam ter vojaško-strateški stavbeni objekti so dali osnovni pečat slovenskim pokrajinam. S propadom rimskega cesarstva so romanizirani staroselci na naših tleh ohranili značilnosti antične kulturne dediščine. Podoba je, da so naši predniki ob prihodu v nove kraje uničili domala vsa tedanja naselja, s čimer so pahnili v pozabo celotno visoko razvito rimsko arhitekturo in gradbeništvo. Lesena, najbrž enocelična slovanska bivališča so ponavadi nastala ob ruševinah rimskih naselbin. Prav tako so naši predniki uvedli v novi domovini svoj kolektivni način ročnega obdelovanja zemlje. Skratka, s prihodom in naselitvijo Slovanov se je življenje naših pokrajin vrnilo za nekaj stoletij v preteklost, v čas pred prihodom Rimljanov.

Naseljevanje in udomačenje slovenskih pokrajin je naslov tretjega dela knjige, ki zajema obdobje med 8. in 12. stoletjem. Prikazano je podeželsko stavbarstvo, v katerem odseva potek načrtne kolonizacije. Največ gradbenih novosti se kaže v zidavi samostanov. V pokrajini izstopajo stolpasti gradovi in utrjeni, večinoma še leseni dvorci, ki so predhodniki kasnejših utrjenih gradov. V tem času se pojavijo v našem prostoru številne cerkve, ki so bile vse do konca 11. stoletja zgrajene večinoma iz lesa. Zidane cerkve, ki prevladujejo na Primorskem, a povsod drugod

se pojavijo šele v naslednjem stoletju, imajo mnogo skupnega z utrdbami. Nosilci tedanjih smeri in oblik stavbarstva so bili fevdalci, plemstvo in cerkev, zato se pri nas tudi v arhitektonskih zasnovah prepletajo vplivi različnih političnih in cerkvenih središč, ki so jim bile naše pokrajine podrejene. Nadalje je za obdobje zrelega srednjega veka značilno, da je vzporedno z načrtno kolonizacijo dežel potekala tudi gradnja kmečkih naselij in da so pričeli tuje stavbarske vzorce neposredno vključevati v slovenske pokrajine. Tehnika gradnje se je čedalje bolj izpopolnjevala in se korakoma približala pozabljenim antičnim (rimskim) vzorom. Politično-upravni, gospodarski in cerkveni vplivi so bili tako močni, da so v tem času že nastale razpoznavne razlike med slovenskimi pokrajinami, obenem pa je to tudi obdobje pričetka vključevanja naše kulturne pokrajine v širši evropski prostor.

Sledi poglavje o stavbarstvu v 13. in 14. stoletju, ko se slovenske dežele močneje kot dotlej vključujejo v evropski kulturni svet. V tem času vznikajo mesta in trgi, ki so nastali na strateško-prometnih točkah, in postanejo proti koncu obdobja čedalje vidnejši povezovalci oblasti, trgovine in obrti. Arhitektura gradov in cerkva je podobna vzorom iz Srednje in Zahodne Evrope. V tem času se izoblikujejo temeljna načela o gradnji in ureditvi človekovega bivalnega okolja. V poudarjenih razlikah med pokrajinami odseva fevdalna razdrobljenost našega ozemlja. To je čas polnega razmaha grad-

nje gradov na utrjenih in razglednih pobočjih in pomolih. Še dolga desetletja je bila v njih osredotočena vsa upravna, politična in vojaško-obrambna moč posameznega predela. Izpopolnili sta se tehnika in tehnologija gradnje, in sicer z uporabo (obdelanega) kamna in apnene malte. Pri gradnji cerkva in gradov so se uveljavili oboki. In končno, razlike v načinu življenja so vtisnile slovenskim pokrajinam svojstveno podobo, ki so jo razvijale in ohranile vse tja do prve polovice dvajsetega stoletja, a nekatere vse do danes.

Petnajsto stoletje pomeni tudi za stavbarstvo na Slovenskem čas težkih preizkušenj in je povezano z iskanjem lastnih rešitev tudi na področju gradbeništva. Boji med fevdalci, turški vpadi in ropanja, naravne nesreče in epidemije nalezljivih bolezni so tiste objektivne danosti, ki so odrejale, usmerjale in zavirale večji in hitrejši razvoj stavbarstva. Z obzidjem zavarovana mesta, trgi in samostani, protiturški tabori ob cerkvah, zidana in kamnita znamenja ob poteh, ob mestih pa leseni in pokriti mostovi preko rek, ki so poganjale mline in morda že tudi prve žage, pa utrjeni gradovi, ki so se zaradi udobnejšega življenja razširjali in dopolnjevali z dodatnimi zgradbami za obzidjem, so temeljne značilnosti stavbarskega izročila tega obdobja. Cerkev z dvorano, ki je postala simbol prenekaterih naselij, pomeni na področju stavbarstva najvidnejši dosežek tedanjega časa pri nas. Meščanske hiše, ki so sicer že enonadstropne in večinoma

še lesene, dobivajo čedalje bogatejšo notranjo opremo.

Šestnajsto stoletje, ki ga označujejo verski nemiri, kmečki upori, turški vpadi in z napredkom vojaške tehnike tudi spremenjeni načini bojevanja, je prineslo nove prvine v našo stavbarsko kulturo. Pojav fužin, glažut in prvih rudnikov, pa čedalje večje možnosti zaslužka s tovarjenjem in prevozništvom so bili tisti gospodarski dejavniki, ki so povzročili prvo večjo novodobno socialno razslojitev našega podeželja. Kamnoseško obdelana kamen in les sta postala osnovni gradivi, omet pa njun okrasni dodatek. Urejeni parki ob gradovih so bili zasajeni še po tujih vzorcih. V mestih je bilo čedalje več zidanih in nadstropnih hiš, pa tudi utrjenih dvorcev patricijev. Značilnosti tega obdobja, ki je prineslo nove oblike bivanja, so arkadna dvorišča. Med številnimi cerkvicami so gradili tudi prostrane romarske cerkve, ki pa so večinoma posnetek meščanskih dvoranskih cerkva. V tem času podeželje ni doživelo večjih sprememb na področju stavbarstva. Na Gorenjskem so postavili prve zidane kašte; ob znamenjih na poljih so bili že prvi leseni kozolci.

Gradbeništvo 17. stoletja opredeljuje prof. Fister kot Učno dobo slovenskega stavbarstva, in je predstavljeno v sedmem poglavju knjige. Spremenjene socialne in gospodarske razmere pa tudi protireformacija, ki je hotela z vso silovitostjo obnoviti nekdanjo versko in siceršnjo pokorščino ljudi, so temeljni vzvodi, ki so usmerjali našo

stavbarsko dejavnost in v kateri je postal detajl osnovno merilo oblikovanja in vrednotenja. Tedaj so rastala naša mesta večinoma po italijanskih vzorih. V ta čas sega nastanek najrazličnejših javnih zgradb (npr. špitale, mestne kašče, trgovine, mitnice, manufakturne in obrtne delavnice, poštne postaje in furmanske gostilne itd.) in prvih najemniških stanovanj v naseljih z neagrarnimi dejavnostmi (Idrija, Kropa, Železniki, Jesenice). Trdnější kmetje so dobili zidane hiše, ki so tako kot meščanske nastajale pod tujimi vplivi; ob njih so uredili zelenice in vrtove. Uprava se je pričela seliti iz gradov v graščine, ki so bile postavljene v bližini mest. Cerkve so dobile visoke zvonike, ki so postali tudi kažipot čedalje številnejšim popotnikom. 17. stoletje pomeni prvo obdobje načrtnega oblikovanja našega okolja in prav tedaj so se poglabile obstoječe razlike v stavbarstvu med našimi pokrajinami. Vsaka izmed njih je namreč imela gradbene oziroma stavbarske vzore v središčih, ki so bila izven Slovenije. In za ta čas je značilna tako imenovana »lažna arhitektura«, v kateri prevladuje gradivo domačega okolja (kamen in omet). V tedanjem stavbarstvu so bolj kot kdajkoli poprej združene vse veje umetnosti.

V 18. stoletju je prišlo do izoblikovanja značilnosti slovenskega prostora; kompleksni predstavitvi teh problemov je namenjeno osmo poglavje *Fistrove knjige*. V tem času stopijo vidneje v ospredje domači — slovenski stavbeniki in oblikovalci prostora.

Tudi v njihovih stvaritvah je čutiti svetovljanske zahteve v pogledu postavitve in ureditve raznonamenskih zgradb, ki pa so funkcionalno in oblikovno zraščene z značilnostmi domačega okolja. To je stoletje načrtnega preoblikovanja podobe slovenskih pokrajin, ki se spreminjajo pod vplivom čedalje številnejših predpisov; le ti so zamenjali okus naročnika in mojstra. Slamnate strehe so zamenjali s skodlami, skrilom ali celo z opečnatimi strešniki. Izboljšana stanovanjska kultura je prinesla ločitev kuhinje od drugega bivalnega prostora v hiši. Ob dvorcih in graščinah, v Prekmurju pa tudi ob številnih vaseh, so zasadili drevorede in uredili (negovane) parke. Na podeželju je bilo čedalje več zidanih kmečkih hiš, ki so skupaj s skednjem, kašto, kozolcem in pajštvo ter čebelnjakom sestavljali kmečki dom. Vplive mestnega in trškega stavbarstva je bilo čutiti v njihovem neposrednem zaledju, zlasti še ob vseh živahnějšíh prometnicah. Cerkve z visokimi in daleč vidnimi zvoniki so izgubile svoj nekdanji, zgolj krajevni pomen in postale so središča zbiranja ljudi s širših območij in predelov. Tudi v Prekmurju so nastala prva znamenja, brez katerih so ostala le brkinska naselja. Nastajajoče ceste so pospeševale in povečevale trgovino med območij z različno gospodarsko usmeritvijo. V mestih in drugih pokrajinskih središčih so se med javnimi zgradbami pojavile še šole, gledališča, lekarne, skladišča in obrtne delavnice, fužine ter delavnice najrazličnejših zvrsti

podeželske kmečke obrti.

Za preteklo — 19. stoletje je za področje stavbarstva značilna kopica novih predpisov, ki so vzporedno z najraznovrstnejšimi modnimi vplivi ustvarjali arhitekturno podobo slovenskih pokrajin. V tem času vzniknejo na Slovenskem prvi večji in pomembnejši industrijski in rudarski obrati, ki jih spremljajo nastajajoča delavska naselja. Iz tega obdobja so najpomembnejše zgradbe v naših zdraviliščih. Večina mest in trgov pa tudi vasi je izoblikovala svojo osnovno fizionomijo, ki smo jo podedovali v današnji čas. V 19. stoletju so nastale osnovne oblike slovenskih vasi. Živahno stavbarsko dejavnost so usmerjali predpisi (npr. Stavbni red za Štajersko iz leta 1867) in njeni nosilci in izvrševalci so bili tuji gradbeniki, ki so vnašali v gradnjo najraznovrstnejše novosti (med drugim tudi uporaba betona). Podeželje, ki je zaznamovalo v tem pogledu dokaj samosvoj razvoj, je doživljalo ob hudi gospodarski krizi tudi najrazličnejše socialne pretrese (močno izseljevanje). Tovarne in delavske stanovanja v blokih, železniške postaje in cerkve, hiše in domovi različnih slojev našega prebivalstva, kulturni in drugi domovi ter ceste in železnice itd. so tista področja, kjer se je izživljala stavbarska dejavnost v preteklem stoletju.

V desetem poglavju so opredeljeni in razčlenjeni arhitektura, urbanizem in oblikovanje, ki dajejo temeljni pečat celotnemu stavbarstvu v 20. stoletju. To je tudi doba dehumanizacije bivalnega in

sploh življenjskega prostora, ko naglo izginja jo prenekatero značilnosti in razpoznavne poteze slovenskih pokrajin. Z naglo in korenito deagrarizacijo in z razpršeno industrializacijo je bilo porušeno nekdanje ravnotežje, ki je vladalo med stavbarskimi dosežki in pokrajinskimi značilnostmi človekovega okolja. Vsako obdobje dvajsetega stoletja je s svojimi stavbarskimi dosežki vtisnilo našim naseljem svojstveno podobo in je, poleg drugega, zabrisalo nekdanje očitne meje med mesti, trgi in drugimi podeželskimi naselji. Ob tem je treba poudariti, da so bila v tem času tudi posamezna obdobja, ko človek ni imel pravega niti spoštljivega odnosa do stavbarske dediščine iz preteklosti; zato jo je bolj kot v katerem koli starejšem obdobju zaničeval, uničeval in prepuščal stihij-skemu propadanju.

V enajstem, sklepnem poglavju z naslovom O razumevanju problemov oblikovanja prostora so zarisana nekatera načela oblikovanja prostora oziroma pokrajine; postavljena pa je tudi zahteva po poznavanju zakonitosti v razvoju okolja in pokrajine. Kajti samo na podlagi poznavanja in razumevanja vrednot in njihovega namena in pomena v preteklosti je mogoče graditi in oblikovati pristnejšo podobo našega stavbarstva in še posebej pokrajine. Podoba je, da je precejšen del današnjega stavbarstva izgubil prvinski stik s podedovano dediščino in njenim izročilom. Tudi zato prihaja na tem področju do čedalje večjega izenačevanja in enoličnosti:

le redko kje je današnje stavbarstvo tudi smotno vraščeno v obstoječi pejzaž oziroma pokrajinski okvir. Stolpnice, prostrani zadružni domovi in druge stavbe, ki sta jih prinesli povojna deagrarizacija in industrializacija, so še vedno nepotrebni tujki na našem podeželju, ki s svojo nepristno oblikovno pojavnostjo razbija jo ali celo razkrajajo homogeno ubranost v različnosti bodisi v stavbarstvu bodisi v pokrajinski podobi.

V sklepnem delu knjige je objavljen obsežen izbor in seznam poglavitnih in temeljnih spomenikov stavbarstva na Slovenskem. Predstavljeni so po obdobjih, kot je razdeljena vsebina knjige, pa tudi po vrsteh in namembnosti. V tem dodatnem seznamu so dobila nekatera naša tipična naselja — mesta, trgi in vasi — še poseben poudarek; njihova gradbena zasnova, kvaliteta stavbarskih objektov kakor tudi njihova ohranjenost dovolj nazorno izpričujejo mnoge razvojne težnje na področju stavbarstva skozi več stoletij. Poleg obsežnega seznama uporabljene literature in virov je tudi pregled 656 dokumentarnih ilustracij (od tega fotografije zavzemajo 30 %, preostali del pa sestavljajo risbe, načrti, skice, tlorisi idr.), ki s svojo nazorno izpovednostjo neposredno dopolnjujejo tekstualni del knjige. In slednjič, na koncu knjige so priobčena še krajevno, imensko in stvarno kazalo. Spremno besedo knjigi na pot je napisal prof. dr. Matjaž Kmecl. Ob sklepu predstavitve knjige Umetnost stavbarstva na Slovenskem naj zapišem nekaj naj-

bolj splošnih in utemeljenih spoznanj. Fistrova knjiga je doslej naše najboljše in najbolj objavljeno raziskovalno delo s področja stavbarstva na Slovenskem. Avtor se v svojem velikem delu ne omejuje zgolj na prikaz stavbarstva in njegovih večšin v posameznih obdobjih, kar bi mu omogočalo zarisati tudi njegove razvojne značilnosti in težnje, temveč z najbolj splošnimi opredelitvami pojasnjuje in opredeljuje celostni sklop tistih dejavnikov, ki so neposredno vplivali in usmerjali urejevanje in preurejanje človekovega življenjskega in še posebej bivalnega prostora. Poglobljeno raziskovalno delo je usmerjalo avtorja tudi na tista področja gospodarskega, socialnega, kulturnega in političnega življenja, ki so s svojimi vsakdanjimi in sočasnimi zahtevami in potrebami pospeševala in usmerjala razvoj celotnega stavbarstva. Kajti v vseh obdobjih družbeno-gospodarskega razvoja je bilo stavbarstvo s svojo pokrajinsko izraznostjo odsev utripa vsakdanjega življenja vseh slojev prebivalstva. Podoba je, da se je vsega tega avtor knjige vseskozi zavedal. Njegov pogled na naše stavbarstvo je izjemno širok, pronicljiv in kompleksen. Vire in dokumente za njegov razvoj je avtor iskal in našel na mnogoterih področjih sorodnih in bližnjih ved. S sintezo najraznovrstnejših znanj in pogledov na človekovo okolje in njegov bivalni prostor je izoblikoval svojstven pogled na naše stavbarstvo in gradbeno kulturo ter njeno dediščino.

Zdi se, da je v Fistrovem delu odločneje in vidneje kot v kateremkoli drugem poudarjena sintetična metoda, ki mu je odprla nove poglede na razvoj »našega« stavbarstva v zadnjih dveh tisočletjih in več. Sočasni razvoj stavbarstva je avtor spremljal na celotnem slovenskem (etničnem) ozemlju. To mu je omogočilo, da je mogel zarisati tako kakovostne kakor tudi vsebinske razločke in premike v stavbarstvu na Slovenskem v posameznih obdobjih.

Skupaj z odkrivanjem in razčlenjevanjem stavbarskega izročila, ki je prehajalo od mojstra na njegovega pomočnika in učenca ter potomca, pa tudi iz roda v rod, skuša prof. Fister spoznati in začrtati sodasni način vsakdanjega življenja različnih slojev prebivalstva. V njegovi metodološki zasnovi dela pride do polne veljave spoznanje, da more le na osnovi členitve in poznavanja vzročno-vzajemnih odnosov in zakonitosti med družbo in prostorom v posameznem obdobju zarisati kolikor toliko resnično podobo tistih dejavnikov, ki so vodili stavbarstvo in vse njegove spremljajoče pojave. Avtorju smo lahko še posebej hvaležni, ker ne odklanja že vnaprej vseh tujih primerov, ki so se pokazali v našem gradbeništvu. Strinjamo se z njegovim naziranjem, da je večina tujih mojstrov, ki so s svojimi stavbarskimi izdelki in stvaritvami prevladovali na Slovenskem v vseh preteklih stoletjih, upoštevala prenekatero pokrajinsko posebnost naše dežele. Večina stavbenišva na naših tleh, ki so ga oblikov-

no krasili tujci iz sosednjih dežel, je slonela na žuljih in znoju naših prednikov. Njihovo garaštvo in najrazličnejša odrekanja so vzdana v mogočnih temeljih stavb, ki danes s svojo nefunkcionalnostjo in propadom izgubljajo svojo nekdanjo veljavo in moč. Njihove ostaline, največkrat v obliki razvalin, so svojstvene priče nekdanjih časov in tedanjega življenja.

Fistrova knjiga nam ponuja med drugim tudi dokumentiran vpogled v razvojne oblike posameznih stavb, in sicer od najstarejših časov do današnjih dni. Od poglavja do poglavja je mogoče slediti vsem bistvenim gradbenim prvinam in oblikam ter značilnostim razvoja cerkva, obrambnih stolpov in gradov, graščin in dvorcev samostanov, meščanskih, trških in kmečkih podeželskih hiš in domov. Prav pri tem načinu gradnje išče avtor sodasne oblike vsakdanjega življenja. Pa tudi obratno: stavbarstvo je s svojo miselnostjo, ki je bila čestokrat prežeta z naprednimi in humanističnimi idejami, usmerjalo in bogatilo oblike vsakdanjega načina življenja najrazličnejših slojev prebivalstva. Kajti človek z raznovrstnimi in svojstvenimi načini življenja je bil tista osnovna gonilna sila, ki je povzročala in uravnavala ves dosedanj razvoj na področju stavbarstva.

Še nečesa ne moremo in ne smemo prezeti ob prebiranju Fistrove knjige. Na osnovi izbranega gradiva z različnih področij, ki utemeljujejo celovito podobo našega stavbarstva, avtor dokaj suvereno predstavlja številne razvojne

stopnje in smeri v našem gradbeništvu kakor tudi na področju spreminjanja in oblikovanja kulturne pokrajine. Še več. Na osnovi tipičnih posameznosti, ki so se ohranjale in dopolnjevale skozi različna obdobja, skuša pisec zelo posrečeno in prepričljivo ponazoriti argumentiran oris življenjskih moči in ustvarjalnih sposobnosti človeške družbe. Z induktivno metodo, na katero se je najčešče naslonil pri označevanju in prikazovanju življenja v preteklosti (iz katere pa imamo ohranjene maloštevilne ali celo samo fragmentarne materialne dokaze), je bilo mogoče očrtati sodasne oblike kulturne pokrajine in zarisati njen nadaljnji razvoj. Posebna odlika Fistrove knjige je nadalje tudi v tem, da se nikakor ne zadovoljuje le z opredelitvami posameznega obdobja, ki je pač svojstveno oblikovalo stavbarstvo, temveč ga zanimajo predvsem (podedovani) ostanki preteklosti kot (*tista*) temeljna podlaga vsemu nadaljnjemu razvoju. S kritičnim očesom znanstvenika, razumnika in umetnika nam odkriva svoj izvir in z različnih področij osvetljen pogled na razvoj našega stavbarstva. Prepričan sem, da sem upravičen zapisati, da smo s predstavljenim knjigo dobili izvirno, pregledno in sintetično delo, ki je s svojimi dokumentiranimi izsledki obogatilo naše dosedanje vedenje o razvoju stavbarstva in kulturne pokrajine pri nas.

Posebno priznanje zasluži oprema knjige. Besedilo poživjajo in nazorno dopolnjujejo številne in raznovrstne

ilustracije, ki s svojega zornega kota ne tolmačijo samo oblik in značilnosti naše stavbarske umetnosti v posameznih obdobjih, temveč poskušajo ponazoriti tudi utrip vsakokratnega življenja. Besedilo k ilustracijam vsebinsko dopolnjuje in bogati osnovni oziroma temeljni tekst razprave. Tudi za podnaslove, ki razčlenjujejo posamezna poglavja v manjše vsebinsko zaokrožene enote — podpoglavja, ugotavljamo, da so pregledni in vsebinsko izjemno povedni. V njih je strnjena vsa vsebinska razčlemba posameznega poglavja.

V besedilo knjige se je prikradlo tudi nekaj drobnih napak in pomanjkljivosti, ki pa nikakor ne morejo vplivati na imeniten vtis, ki ga knjiga zapusti pri bralcih z različnih področij. Še posebej naj poudarim, da vsebina knjige ne ustreza povsem njenemu naslovu. Prepričan sem, da bi bil veliko ustrežnejši naslov *Razvoj stavbarstva na Slovenskem*, ki bi popolnoma ustrežal njeni vsebini. S predlaganim naslovom bi se avtor prav gotovo tudi izognil nekaterim nepotrebnim kritičnim pripombam. Kajti namen knjige vidim predvsem

v predstavitvi zakonitosti v razvoju stavbarstva na Slovenskem in tistih njegovih dosežkov, iz katerih bi morali ustvarjati naše današnje in prihodnje oblike bivalnega prostora in kulturne pokrajine. Skratka, Fistrova knjiga je izvirna in samosvoja, nazorna in kompleksna, marsikdaj pa tudi pogumna in prodorna, zlasti še pri novih interpretacijah razvoja in veljave našega stavbarstva. Prav zato bo naletela na širok odmev med ljudmi in strokovnjaki z različnih področij.

Milan Nateč

Niko Kuret

SLOVENSKA KOLEDNIŠKA DRAMATIKA

Slovenska matica, Ljubljana 1986, 279 strani, ilustr. in fot.

Svojo osemdesetletnico je dr. Niko Kuret praznoval delovno, s knjigo o koledniški dramatik. Njena predhodnica je bila disertacija Slovenske pastirske in zibalne kolede, obranjena leta 1956. Delo, ki je izšlo sedaj, je bistveno razširjeno: predmet raziskave niso le pastirske, ampak tudi trikraljevske kolede.

Jedro knjige predstavlja dva poglavja. Prvo je izbor gradiva, drugo pa njegova interpretacija. Zgradba obeh poglavij je podobna, splošnemu opisu oz. uvodu, slede pastirske kolede, nazadnje pa pastirskotrikraljevske igre. Gradivo je izbrano, tako pravi avtor sam, glede na dramaturško oblikovnost po načelu postopnosti: od manj k bolj oblikovanemu. Gra-

divo je opremljeno z označitvijo oseb, ki je v prvotnih tekstih večinoma ni, in z ustreznimi melodijami (te je iskal in transkribiral Julijan Strajnar). Gre za Kuretov skoraj značilen poskus rekonstrukcije dramaturgije koledovanja. Ali je ta poskus upravičen? Avtorjev namen, kot pravi v predgovoru (str. 7), je: »Pisati o stvareh, ki jih ni več in so celo v spominu zamrle, ni le nevhvaležno, ampak tudi tvegano opravilo... Največ, kar lahko dosežemo, je predstava, kakšne so kolede utegnile biti.« In nadaljuje: »To (dramaturška priredba, op. JF) pa je in ostane samo poskus. Več tudi noče biti.« Glede na naravo dela, v katerem ne gre za zbrane spise o koledah in za zbrano gra-

divo samo, je ta poskus moč razumeti. Izbor je pravzaprav reprezentacija tipičnih pojavnih oblik koled, je pomagalo za produkcijo podob in hipotetično oživljanje.

Drugi del knjige obsega interpretacija Koledniška dramatika, njen vznik, razvoj in razkroj. Naslov pove, da tu ne gre le za podobo slovenskega, ampak splošnega razvoja koledniške dramatike. Kuret se tudi tu ni izognil dvema vidikoma: evropskemu okviru (bolje rečeno področju) in zgodovinski poti te oblike dramatike. Gotovo sta vidika instrumentalizirana zaradi vmešanja koledniške dramatike v ustrezne okvire; vendar je mogoče videti proces posredovanja kulturnih vzorcev, imenovati po-

sredovalce in sprejemnike, preoblikovalce izrazov določene kulture. V tem smislu pomeni to Kuretovo delo tudi poseben prispevek tistemu nadaljnemu raziskovanju, ki bo tematiziralo vprašanja kulturnega posredovanja in vprašanja procesa civilizacije slovenskega človeka.

Avtor poskuša (str. 189) na podlagi Youngove definicije (gl. 157) pokazati hipotetični razvoj in razkroj pastirskih koled. Mogoče ta model ali konstrukt najbolje ilustrira osnovno avtorjevo prizadevanje, pokazati na življenje kulturne prvine. Kakor je ta vidik ploden z ene strani (saj pokaže na bogastvo različic in na pot te prvine), pa je z druge vendarle omejujoč, saj zaradi njega odpade obravnava tistih kulturnih prvin, ki so bile oblikovane z drugega, drugačnega izhodišča.

Ena osnovnih omejitev oziroma določil ljudskega gledališča je za Kureta ritualnost (»obred in šega, le deloma zabava«). »Igra je ena izmed funkcij praznika.« Ta vidik vodi do oženja problematike, premislek velja predvsem tistemu, kar ritualni značaj dela potrjuje; ta pogled določa tudi samo interpretacijo tekstov.

Osrednji del nazorno kaže potovanje dveh oblik koledovanj, pastirskega in trikraljevskega. Izhodišči sta različni: za prvo koledovanje je značilen čas božiča in novega leta, osnovni pomen obhoda je po Kuretu parapsihološki, obreden; namen drugega je in je bil zbiranje darov. Gre za vplivanje dijaške šege na šege na podeželju; čas obhoda, pobiranja, so sv. trije kralji. Ponekod sta se obe obliki združili v eno, v pastirsko-trikraljevsko igrjo. Zanimiva se mi

prav pri tem zdi Kuretova širitev predmeta raziskave, od prvotnega (pastirskih koled) v disertaciji k trikraljevskim koledam v pričujočem delu; skorajda bi mogli reči, da gre za premik od svetega k profanemu.

Kako preteklo neogibno prehaja, in se ne vrača, kako so te sledi izbrisljive, zavezane procesom spominjanja, pa je navsezadnje občutil recenzent sam takrat, ko je bil brez magnetofonske naprave pri roki in mu je informator, star 92 let, preužitkar, ki je komaj čakal na smrt, hripavo in z mujo zapel kolednico. Peli so jo okrog l. 1900 na Žirovskem vrhu. Bil je pred dilemo, ali naj informatorja prisili v tak položaj, da si bo mogel besedilo zapisati, ali naj kolednico pusti tako, kot je. Kot dih preteklega.

Jurij Fikfak

Karel Krajcar

SLOVENSKE PRAVLJICE IZ PORABJA

Založba učbenikov, Budimpešta 1984, 121 str., 8°

Pred nami je prva zbirka slovenskih pravljic iz Porabja. V domačem narečju jih je zapisal, zbral in objavil Karel Krajcar, porabski rojak iz Štefanovec. Bil je srednješolski učitelj, sedaj je profesor na Univerzi v Sombatheiu. Gradivo je zbiral v rojstnem kraju in bližnji okolici več kot 20 let.

Zbirka šteje 29 pravljic, med njimi je nekaj povedk, ki so jih Krajcarju povedali porabski pravljicarji. Iz podatkov

o njih je razvidno, da so bili pripovedovalci stari povprečno okrog 70 let. Ali pomeni to, da med Slovenci v Porabju slovensko ustno izročilo zamira in bo pravljica torej živela le še kot berilo? Seznam pripovedovalcev je tudi edini dodatek v knjigi, kjer pogrešamo slovarček dialektoloških posebnosti. Krajcar je objavil slovenske porabske pravljice, namreč tiste, ki jih je uspel nabrati sam, ki torej še živijo, in niso še potonile v pozabo,

brez komentarja. Izbor je naslednji: 1. Črna ovca nima srca (AT 785, 753 A),¹ 2. Božji sinek (AT 774 D), 3. Kako je cigan zajca prodajal (AT 1585), 4. Trije bratje (AT 300), 5. Plemičev sin (AT 307), 6. Vojak in kraljeva hči (AT 562), 7. Lepi Miklavž, 8. Sin, ki razlaga sanje (AT 725), 9. Kralj ki se mu eno oko joče drugo pa smeje (AT 551), 10. Kraljevič in Lepa Vida (AT 433), 11. Deček in njegova gospodinja, 12. Fant, ki se je naučil delati ma-

slo, 13. Sojenice, ki sodijo detetu, ko se rodi (Primerjaj: Grafenauer.¹ Ivan, Slovensko kajkavske bajke o rodenicah — sojenicah. Et 17, 34—51), Ko sta Bog in sv. Peter po svetu hodila (Bog napove prihodnost posameznikov), 15. Tobak, 16. Zakleti mlin (AT 326), 17. Deveto vprašanje, 18. V žlahto se ne sme ženiti (Primerjaj: Leander Petzoldt, Der Tote als Gast. FF Communication No. 200, Helsinki, 1968), 19. Bogati Marko (AT 930), 20. Trije kmečki sinovi (AT 530), 21. Trije bratje in njihova sestra (AT 451), 22. Hruška na kraljevem dvorišču (AT 530), 23. Mlinarjeva hči in tatovi (AT 956 B), 24. Brat in sestra (AT 450), 25. Močni Janči (AT 301), 26. Trgovčev sin in njegova mati (AT 590 II), 27. Vrag in cigan, 28. Ko sta Bog in sv. Peter po zemlji hodila (Primerjaj: Anton von Mailly, Legende del Friuli e delle Alpi Giulie, izdal M. Matičetov, Gorica 1986, Legende sacre, str. 136 do 156), 29. Vrag in siromak. Pri večini pravljicnih tipov vidimo, da se ujemajo z mednarodno znanimi pravljicami. Zato se v tem pogledu ne moremo strinjati z Zlato Vokač, ki v Uvodni be-

sedi ugotavlja »presenetljivo samobitnost«¹ teh pravljič.

Pripovedno gradivo je zapisano verno, kot ga je zapisovalec slišal iz ust pravljicarjev, v domačem dialektu, ki ga živo zaslišimo, čeprav pri zapisu niso upoštevana stroga pravila dialektološkega zapisovanja. Da si je pri zapisu pomagal z madžarskimi črkovnimi posebnostmi, kaže, menim, na težave, ki jih je moral premagovati, hkrati pa na dejstvo, da je ta dialekt glasoslovno in melodično priličen madžarski intonaciji. Ker je dialekt porabskih Slovencev drugim Slovcem težje umljiv, bi bilo potrebno razložiti izgovorjavo in zapis posameznih glasov, pa tudi dodati knjižni slovenski prevod nekaterih ključnih besed ter naslovov pravljič.

Po zbranem gradivu vidimo, da so nekateri pravljicni in pripovedni motivi sorodni tistim, ki jih srečujemo v posameznih matičnih slovenskih regijah, drugi zopet svojski, prav gotovo pa je vmes marsikaj, kar je zašlo v porabsko pravljico, madžarskega izvora. Zato bi bile dobrodošle tovrstne komparativne raziskave, ki bi osvetlile porabske pravljice in ostalo porabsko ustno izročilo.

Pregled nad tem gradivom in primerjava z gradivom, ki je že bilo zbrano iz sosednjih geografskih področij, npr. Števana Kúharja Narodno blago vogrskij Slovincov (CZJN 1910—13), Narodne pravljice iz Prekmurja, ki sta jih priredila Kontler in Kompoljski (Maribor, 1923), pispevek Jožefa Košiča o Prekmurskih Slovincih na Ogrskem, in še drugim gradivom, zbranim tudi s širšega slovenskega ozemlja in iz sosednje Madžarske, bi bil temeljnega pomena.

Pozdraviti moramo knjigo in priznati Krajcarju zasluge predvsem zato, ker smo z njegovim delom dobili vpogled v del ljudske ustvarjalnosti porabskih Slovincov. Želimo, da ne bi ostalo zgolj pri tem delu, ampak da bi avtor predložil gradivo tudi iz drugih panog, ne nazadnje tudi kak prispevek k besednemu zakladu in frazeološkimi posebnostim tega narečja.

Monika Kropce

¹ Naslovi so prevedeni v knjižno slovenščino. V oklepajih dodajam številke, ki ustrezajo mednarodnim pravljicnim tipom po klasifikaciji, ki sta jo določila A. Aarne in S. Thompson, *The Types of the Folktale* (Helsinki 1961).

KAJ NAM PONUJA GLASNIK SED?

V uvodniku Glasnika SED (letnik 25/1985, št. 1—4) lahko preberemo, da sama sprememba oblike Glasnika še ne zagotavlja boljše oziroma bogatejše vsebine, kar je nedvomno res. Toda — kako in kam z vsebino?

V uvodniku je zapisano, da je le-ta odvisna od bralcev in članov Glasnika SED. Stavek, ki govori o tej odvisnosti, pa vsebuje zaimek »vas«, tako da dobimo: »od vas, dragi bralci in člani SED«! Tako je za tem sledi stavek, ki pravi, da ima uredništvo najboljše namene, da »ob vlogi Glasnika kot društvenega glasu poudari še vlogo tehtnega strokovnega glasila, ki bo vsem *nam* v korist in *ponos*«. Ta izjava pa bistveno pripomore k vzpostavitvi dveh relacij: od VAS-VI in od NAS-MI. To pa pomeni distanco, pri kateri se nam zdi, kot da se samo uredništvo Glasnika SED ne uvršča med bralce Glasnika oziroma člane SED, čeravno je na čelu reprezentančnega glasu SED.

Apel uredništva na bralce in člane Glasnika SED, češ da je vsebina odvisna od njih, lahko razumemo na dva načina: Ali s tem uredništvo zaščiti sebe in opraviči njegove »najboljše namene« ali pa se identificira z »najboljšimi nameni« kot cenzor oziroma selektor gradi, ki mu ga pošljejo bralci Glasnika in člani SED.

Del izjave, ki govori o Glasniku (kot o tehtnem strokovnem glasilu), ki bo (z najboljšimi nameni) nam vsem v korist in ponos, nikakor ne more biti ustrezen za neko strokovno glasilo, v katerem naj bi bila implicirana znanost. Zakaj? Beseda, kot je *ponos*, učinkuje na bralca prej kot ne čustveno, lahko bi rekli v določenem pogledu tudi zavajalno in demantira vsakršno objektivno razumsko razsodnost, ki je velik primanjkljaj v slovenski etnologiji nasploh. Prav tako zavajalno deluje izjava, ki govori o 10-letnici Slovenskega etnološkega društva kot o spodbudi pri poudarjanju vloge Glasnika SED kot tehtnega strokovnega glasila (da bo le-ta nam v korist in ponos). Pri tem pa je zanikana formalnost na račun *prepričanja*. To prepričanje — kot je zapisano v uvodniku — pa so novi uspehi, ki nas čakajo po dosedanjih. Naj se ob tem spomnimo parol, ki so jih ob raznih državnih praznikih in obletnicah izrekle politične eminence in funkcionarji, na primer »z novimi uspehi do novih zmag« ipd. Vidimo lahko, da izjava v uvodniku, ki jo omenjamo, simpatizira in sovpada s političnim jezikom, ki ga uporablja vladojoča ideologija za prepričevanje množic, to je članov skupnosti. Izjava (o 10-letnici SED kot spodbudi) torej deluje na formalni ravni, še več: tudi omenjeno *prepričanje* deluje formalno.

Naj pozornost usmerimo še na stavek v uvodniku, ki govori o *hotenju* po boljšem in kvalitetnejšem Glasniku. Kot lahko preberemo, si tega

hotenja ni izmislilo sedanje uredništvo, ampak — kot piše — so se hotenja učili od prejšnjih odborov, ki veljajo za zgled. Najbrž je vsakomur jasno, da za izboljšanje in dvig vsebinske kvalitete kategorakoli glasnika, časopisa ali revije, v tem primeru Glasnika SED, nikakor ni zadovoljivo le hotenje, in to pojmovano kot priučeno hotenje, ki nam kaže obrtniško miselnost.

Ubadanje z uspehi, ponosom, spodbudami, prepričanjem in hotenjem ima za etnološko stroko dokaj negativen predznak, kajti razkorak med ideološkim in znanstvenim poljem je v slovenski etnologiji majhen; včasih je videti tudi njuno prekrivanje.

Oglejmo si še tako imenovan kolofon (velja za Glasnike SED nasploh), zapisan na zadnji strani Glasnika. Naj ga na hitro obnovimo. Najprej (in na vrhu) je zapisan predsednik SED kot odgovorni za Glasnik SED. Po navedbi, kdo omogoča izdajanje Glasnika, sledijo člani izdajateljskega sveta in takoj za tem je zapisan glavni in odgovorni urednik Glasnika SED. Za tem so navedeni člani uredništva, prevajalci, lektor, grafična zasnova, tiskarna, naklada in naslov uredništva ter podatki o ceni in načinu plačevanja, čisto na koncu pa lahko preberemo, da za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami.

Kaj se nam ponuja? Vidimo torej strukturo odgovornosti (odgovornih), hierarhično razdeljeno, ki že sama po sebi deluje paradoksalno. Komu in za kaj je odgovoren predsednik SED (govorimo o odgovornosti za Glasnik SED), če posebej obstaja že glavni in odgovorni urednik Glasnika? Še več! Izjava, ki govori o odgovornosti avtorjev za prispevke, potemtakem izgubi pomen in je odveč. Če pa je resnična, izgubi pomen odgovornost glavnega urednika in s tem tudi predsednika SED. Ker pa vemo, da odgovornost glavnega urednika Glasnika in predsednika SED svojega pomena ne izgubi kar tako, vsaj ne na polju ideologije, lahko zaključimo, da je izjava, ki govori o odgovornosti avtorjev za prispevke — in s tem tudi sama odgovornost avtorjev — le fiktivna. Ali nam je s tem sugerirana samocenzura? V omenjenem primeru je razvidno, kako hierarhično razdeljen trializem odgovornosti konsolidira tako imenovano politično ideološko prakso v samo znanost. Kolofon s triado odgovornih nam ponuja entiteto etnološke stroke, in to v položaju odvisnosti in konformnosti do — recimo temu — družbene stvarnosti oziroma političnega sistema; ponuja nam model družbe.

Jože Rehberger

GLASNIK JE DOBIL KAR JE ZASLUŽIL

S člankom Jožeta Rehbergerja, Kaj nam ponuja Glasnik SED?, je Glasnik dobil svojega prvega kolumnista.

Kaj to pomeni?

Ali je že nastavljen eksploziv v temeljih mogočne palače Glasnika? Se prebuja fantom 18. Brumaira, Zimskega dvorca, Dolomitske izjave, pa nasploh jemanja stvari v svoje roke? Je čas dozorel za velike dogodke tudi v slovenski etnologiji?

Dajte no Rehberger, saj vidite, da bo pred vašim odločnim naskokom takoj pokleknilo vseh 63 slovenskih etnologov. Vnaprej se vdamo. Glasnik je vaš. Pogosite vžigalno vrstico, dokler je še čas! Imamo družine in otroke.

Šalo na stran. Koliko slovenskih etnoloških knjig ste prebrali? Njih veliko, zato bi lahko z njihovo »objektivno razumsko razsodnostjo, ki je velik primanjkljaj v slovenski etnologiji nasploh«, kot sami pravite, lahko obračunali po spisku, ne pa da nas spravljate v kočljiv položaj, kot da sta ravno SED in Glasnik jez vaši znanstveni potenci. Nasprotno: Glasnik bo tudi v bodoče odprt za vse vaše srhljive analize, saj ste po dosežanjem kolofonu k sreči sami odgovorni zanje.

Pustite nam veselje do uvodnikov. Sami ugotavljajte, da njihovo »prepričanje deluje formalno«. Strinjam se z vami. Uvodniki so res formalnost. Zakaj se s tem ne zadovoljite? Če pa želite,

lahko sami enega napišete. Vendar vam priporočam (kot glavni in odgovorni »cenzor oziroma selektor« po vaše), da skrbno izbirate besedišče in sintakso, primerno že omenjeni »razumski razsodnosti« slovenske etnologije.

Res me zanima, odkod vam splošno in odločno negativno stališče do slovenske etnologije in do Glasnika še posebej? Zakaj s kvaži scientistično analizo podkate neobstoječe pomene nedolžnim besedilom? Takega novodobnega »razsvetljenstva« je na pretek v slovenskem publicističnem prostoru, kjer številni bleferji predstavljajo svoje prazne lončke k izvirom epohalnega civilizacijskega prebujenja v Sloveniji in v njegovem okrilju vodijo lastne male umazane vojne. Odločno odklanjam, da bi bil tarča vašega intelektualnega pogroma, tudi če gre samo za vajo. Roke stran od Glasnika! Glasnik ni poligon za vežbanje zadevanja večjih ciljev.

Moralna pravica do tako zajedljive kritike, kot je vaša, lahko izvira edino iz temeljnega samoupravnega načela, ki spet izvira iz dela. Osnovna pravica odločanja o stvareh je odgovorna, zavezujoča participacija v procesih, ki so predmet kritike. S tem pa seveda ni rečeno, da avtonomne sfere družbenega življenja (kamor spada tudi znanost, torej etnologija) ne morejo komunicirati

med seboj v vseh smereh. Vendar ne zamenjajte odpiranja k demokratizaciji družbenega življenja z vsesplošno pravico interveniranja kogarkoli v poljubnih sferah. To bi bila kulturna revolucija. Civilna družba ne izključuje avtonomije, enako kot alternativno obnašanje ne izključuje strpnosti. To je eno. Vi pa ste, brez zamere, na področju etnologije list belega papirja. O vas kot etnologu bi lahko kaj povedali edino vaši profesorji na Oddelku za etnologijo. Če dovolite, da se spomnim, izjema je vaš članek-poročilo, Posvetovanje o usodi sečoveljskih solin, v Glasniku SED 1/4 1985, 71, torej ravno v številki, ki je predmet vaše analize. Če do vašega sedanjega članka (Kaj nam ponuja Glasnik SED?) niste nič napisali, potem je vaš napredek 100 %, vsaj kar se tiče razumljivega izražanja. Zraven pa še tak idejni »output«. Očitno vam gredo na roko veliki časovni presledki v izhajanju Glasnika.

(Ali mi še sledite, ali pa že pišete paradigmo nove slovenske etnologije?)

Torej: Glasnik SED je ena od treh etnoloških periodičnih publikacij pri nas. Kot društveno glasilo je namenjen prvenstveno članom SED, vendar presega omenjeni okvir (160 članov SED, 700 izvodov Glasnika) tako glede razpona sodelavcev, kot tudi gle-

de vsebine prispevkov. Nikakor pa ne more Glasnik kazati druge, boljše podobe, kot jo lahko ustvari trenutne zmogljivosti slovenske etnologije, oziroma pozitivna profesionalna zavest članstva SED. V tem se pridružujem tistemu duhu vaše analize, ki kaže na odvisnost med Glasnikom in slovensko etnologijo. Vendar bi človek ob tem bistrem sklepanju pričakoval od vas več takta in občutljivosti. Za vas pa je etnologija očitno misijon, križarska vojna. Saj ste kot kakšen »diamantski drobilec«. Morebitna nova paradigma slovenske etnologije se bo morala na daleč izogniti vaši in vaših pristašev ekskluzivnosti. Sicer bomo morali kmalu paziti na besede, da nas ne boste denuncirali za vsak naš konvencionalni »dober dan«, »kako ste kaj«, »moje sožalje«, »s spoštovanjem Vas pozdravljam«... in za druge vljudnostne prijaznosti. Zagotavljam vam, da življenje preplavi te konvencije, ki mu sicer zagotavljajo barvitost in jih postavi na pravo mesto. Brez potrebe nadomeščate vlogo živega življenja in nas učite videti eno samo barvo. To kar vi razumete kot navajanje k samocenzuri, je vaš lastni zatajevani klic k uravnoteženosti razuma in intuicije. S tem nima »naš« kolofon nobene zveze. Ko boste to razumeli, bo morda Glasnik en lep pozdrav tudi vam, dragi Jože.

Naško Križnar

LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1986

AVDIOVIZUALNI LABORATORIJ
ZNAJSTVENORAZISKOVALNEGA
CENTRA SAZU
LJUBLJANA

Evidentirana je bila filmska dokumentacija na Oddelku za etnologijo FF v Zagrebu in v arhivu RTV Beograd. Nadaljevalo se je snemanje naravne in kulturne dediščine sečoveljskih solin. Posneta so bila ljudska pustovanja v Ponikvah na Dolenjskem, v Brkinih in na Dobovi, ter izdelovanje cerkljanske lesene maske. Opravljeno je bilo pripravljajno terensko delo za snemanje pustovanja v vasi Matajur v Benečiji. Iz arhiva agencije Alpe-Adria je bilo presneto video gradivo o ljudskih pustovanjih na Krasu in v Benečiji. Posneta je bila video dokumentacija za Inštitut za arheologijo ZRC SAZU (Izkopavanje v Zasipu, na Bledu in v Divjih babah) ter za Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU (Izdelovanje lončenih piščali v Dolenji vasi in Obnovitev starih pihalnih inštrumentov v Stranjah). Videografija za leto 1986 obsega 23 enot.

Naško Križnar

GORENJSKI MUZEJ
KRANJ

Gorenjski muzej v Kranju, ki si prizadeva, da bi obdržal status regionalnega muzeja za Gorenjsko, ima še vedno le enega kustosa za etnologijo. Vendar upamo, da bomo v bližnji prihodnosti mogli zaposliti še enega etnologa.

Tudi v preteklem letu je bilo delo etnološkega oddelka razdrobljeno na več nalog. Nekatero nove skupne naloge muzeja (razstava starih fotografij, interdisciplinarno posvetovanje v Bohinju) so spet zrinile na obrobje individualne naloge.

Delo etnologa je bilo v veliki meri usmerjeno na teren. V pripravah na razstavo »Gorenjski kraji in ljudje« je zbiral gradivo v Kranju, na Jezerškem, na Bledu, v Bohinju in Gornjesavski dolini in pridobil 750 fotografij in razglednic za preslikavo (od tega je bilo 50 originalov poklonjenih muzeju). Nadaljevali smo s fotografsko dokumentacijo in evidentiranjem predmetov na terenu in fotografsko dokumentacijo drugih etnoloških sestavin — zlasti stanovanjskih in obrtniških ambientov (kmečka hiša na Dovjem, Pečnikova obrtniška hiša v Kranju, obrtniška delavnica v Žirovnici, gostaška hiša v Šenčurju). Terensko delo etnologa je individualno, le pri fotografskih dokumentacijah občasno sodeluje tudi muzejski fotograf; tako sta skupaj obogatila etnološko fototeko za 400 novih muzejskih dokumentov. Plod terenskega dela je tudi 80 novih predmetov, ki smo jih pridobili za muzej. V pripravah na bodočo razstavo o kranjskih gostilnah in družabnem življenju je dragocena pridobitev elementov notranje opreme iz znane stare kranjske gostilniške hiše Mayr, v pripravah na

BELOKRANJSKI MUZEJ
METLIKA

Ker je s 1. decembrom 1986 prišlo v Belokranjskem muzeju v Metliki do kadrovske spremembe (zamenjala sta se namreč kustosa etnologa), vam žal ne morem poslati letnega poročila o delu etnološkega oddelka Belokranjskega muzeja.

Mogoče bi prosili prejšnjega kustosa Andreja Dularja (Slovenski etnografski muzej Ljubljana), da napiše poročilo o svojem delu v letu 1986.

Andreja Brancelj

razstavo »Hrana v Šenčurju« pa no-tranja oprema kuhinje, stare več kot 60 let. V 11 bohinjskih planinah smo evidencialni spremembe po letu 1978 (tedaj se je namreč sklenila topograf-ska akcija v Bohinjskih gorah).

V Bohinju smo zbirali gradivo (arhiv-sko, ustna pričevanja) o razvoju tu-rizma.

V *internem delu* je bilo zelo obsežno dokumentiranje fotografskega gradiva. Dokumentiranih je bilo 1054 fotogra-fij in nad 200 barvnih diapozitivov. Inventarizirali smo 120 predmetov. S pridobitvijo in ureditvijo depojskih prostorov v velesovskem samostanu se v zadnjih letih zadovoljivo rešuje tudi to vprašanje, ki je pestilo naš muzej.

V *publicistični dejavnosti* omenjamo prispevek »Hrana v Šenčurju« v *Traditiones* 15, sicer napisan že pred leti za načrtovani Šenčurški zbornik, ki ne bo izšel; v prispevku citiram dva druga rokopisa za ta zbornik, ki bosta objavljena v Kroniki in Kranjskem zbor-niku. Dokončano je bilo delo »Etnolog prof. dr. Vilko Novak« (oddano za Glasnik SED), izbor gradiva »Iz du-hovne kulture Bohinjcev« za prispevek v *Traditiones*, »Gorenjska kmečka hi-ša« (zloženska ob slikarski razstavi Rudolfa Arha), sodelovanje pri pri-pravi kataloga za razstavo »Gorenjski kraji in ljudje II« (slikovno gradivo in legende) Krajši članki so bili objavljene v Glasniku SED. Gorenjskem glaslu in Ljubljanskem dnevniku.

Razstava »Gorenjski kraji in ljudje II«, ki je s starimi fotografijami in razglednicami predstavila podobo go-renjskih krajev, dogajanj in razvoj-nih premikov ob hkratnem vztrajanju gorenjskega človeka pri tradiciji v ob-dobju pred prvo svetovno vojno, je bila skupna akcija treh oddelkov GM (starejša zgodovina, etnologija, umet-nostna zgodovina) vse od idejne za-snove, zbiranja in izbora gradiva do izvedbe razstave in vsebine kataloga, za katerega je uvodno besedilo prispe-val dr. C. Avguštin. Razstava, katere vsebina je bila urejena v pomensko zaokrožena poglavja (Naselja, Kmečka opravila, Obrt in industrija, Promet, Gostilne, Turizem, Planinstvo, Šolstvo, Kulturna društva, Šport, Noša in obi-čaji), je bila pomembno dejanje v pri-pravah na preureditev stalne zbirke, ki jo načrtuje GM. V gosteh smo imeli še dve etnološki razstavi. Ob sode-lovanju z Narodopisnim inštitutom pri SAZU smo v Mestni hiši predsta-vili razstavo »Arhitektura na Zilji«, avtorsko delo našega rojaka iz Ziljske

Bistrice, dr. Ludvika Drumla. S svo-jo razstavo pa tudi s svojo živo бесе-do se je predstavil kot zavzet in stro-kovno razgledan ljubitelj in poznavalec ziljske arhitekture in tudi kot iskalec poti za njeno vključevanje v sodobno življenje ziljskega človeka in s tem za potrjevanje njegove izvirne kulturne identitete. Belokranjski mu-zej iz Metlike pa je gostoval v Kran-ju z razstavo Andreja Dularja Etno-loška rajonizacija občine Črnomelj. Na sicer kratkem postanku sta raz-stava in publikacija, ki jo je spreml-jala, zbudili dovolj zanimanja — še zlasti med Belokranjci, ki jih je pred desetletji zvalila kranjska industri-ja.

Na tem mestu je potrebno povedati tudi, da smo si tudi lani — tako kot že vrsto let poprej — prizadevali, da bi se kaj premaknilo v zvezi s preure-ditvijo Planšarskega muzeja v Bohi-nju; prav tako brez uspeha. Najprej je potrebno sanirati zgradbo stare si-rarne, kjer je muzej. Sredstev za rea-lizacijo sanacijskega načrta, ki je bil izdelan že l. 1983, pa ni. Lani je bil s tem namenom imenovan akcijski odbor, ki ga sestavljajo predstavniki krajevnih organizacij v Bohinju in Kus v Radovljivi. Preostane nam še upanje, da se bo vprašanje Planšar-skega muzeja v Bohinju rešilo v okviru akcije Triglavskega narodnega par-ka, ki tudi v Bohinju načrtuje svoj in-formacijski center; v ta načrt je vklju-čena tudi ureditev tega muzeja.

Na *interdisciplinarnem* posvetovanju o Bohinju so sodelovali vsi oddelki GM; etnolog z dvema prispevkoma: »Planinsko sirarstvo« in »Turizem« (uvodna skica o razvoju bohinjskega turizma); oba prispevka oblikujemo za objavo v Bohinjskem zborniku.

Pedagoško delo se je v največji meri uveljavljalo v obliki vodstev po stalni zbirki in razstavah (samo ob razstavi »Arhitektura na Zilji« je imel etno-log 25 vodstev). V to vrsto dela bi smeli šteti tudi sodelovanje s šolami. V okviru akcije zbiranja starih foto-grafij je sodelovalo 16 učencev prvega letnika Srednje ekonomske šole v Ra-dovljici, ki so zbrali skoraj sto origi-nalov. V pripravah na razstavo »Hra-na v Šenčurju« smo se obrnili na do-mačo osnovno šolo. Na podlagi pisnih navodil, ki smo jih za to priložnost sestavili, so učenci literarnega krožka, ki ga vodi prof. Kadivec, zbirali po-datke o predmetih, ki jih bomo rabi-li za razstavo. Rezultati tega dela, ki bo koristno pomagalo pri zbiratelj-skem delu etnologa na terenu, se že

kažejo. Podobno smo v sodelovanje vključili krožek za turizem na osnovni šoli v Bohinjski Bistrici, ki ga vodi prof. Cvetek. Bohinjski otroci zbirajo gradivo o bohinjškem turizmu. Ob takem delu se mladi spontano usmerjajo v vrednotenje etnoloških predmetov in drugih etnoloških sporočil. K popularizaciji stroke sodi tudi sodelovanje s TD v Kranju v obliki konzultacij ob pripravah turističnih prireditvev, sodelovanje z Gostinsko šolo na Bledu (terenski zapiski o domačih jedeh na Gorenjskem) in prispevek o sirarstvu ob srečanju slovenskih gostincev na Bledu. Prav gotovo imajo svoj pomen in budijo k osveščanju tudi zgolj vizualni stiki etnoloških predmetov z gledalci; za TV oddajo »Mleko« smo sodelovali z izbranimi predmeti iz mlekarstva, s številnimi predmeti iz etnološke izbire GM pa je trgovsko podjetje Elita oblikovalo uspele izložbene aranžmaje, s katerimi je novoletni praznični podobi osrednje kranjske ulice vtisnilo svojsko vsebino: iz nje je morda v posameznikih rasla želja po obisku muzeja, na katerega so poleg predmetov opozarjali tudi napisi v izložbenih oknih.

Anka Novak

GORIŠKI MUZEJ NOVA GORICA

V Goriškem muzeju sva od leta 1984 zaposleni dve etnologinji. Muzej deluje kot kompleksni muzej na območjih občin Nova Gorica, Tolmin, Ajdovščina in delno Sežana.

V tem srednjeročnem obdobju bi radi uredili dokumentacijo oddelka ter inventar ali predmete. Novih raziskovalnih nalog si zato ne nalagamo, pač pa bi radi dokončali že začete ali predvidene naloge. V letu 1986 — od januarja do aprila — je bilo dokončano urejanje dia- in fototeke, ki sta ostali kot zapuščina iz preteklih let. Izdelali smo kontaktne kopije vseh negativov, oštevilčili negative in kontaktne kopije ter jih vpisali v tekočo fototeko. Čaka nas še klasifikacija fotografij in kontaktnih kopij.

V mesecu maju je bilo dokončano zaplinjevanje predmetov — muzealij v depoju v gradu Vipolže. Pred začetkom trajnejšega urejevanja depoja in predmetov ter inventarizacije pa je potrebno urediti prostor za depo: prostor opremiti z okni in vrati, prebeliti in izdelati police za predmete. V

letu 1987 načrtujemo ponovno klasifikacijo predmetov (ob zaplinjevanju je bilo treba predmete preseliti v skupen prostor, pri čemer je seveda ponovno prišlo do nereda!) ter začetek inventarizacije. (Mimogrede: tako urejevanje dokumentacije kot inventarizacije je zamudno delo, navzven neprijetno in ubijajoče rutinsko — tako da se pogosto vzbudi pomislek, ali ne bi bilo bolje delovati na terenu ter zbirati, kar se še da zbrati pri informatorjih, ki jih je iz leta v leto manj. Težko je dobiti informatorja, ki še lahko kaj pove o svojih otroških letih pred prvo svetovno vojno. Dilema, ki jo rešujemo vsak po svoje!)

V Trentarski muzejski zbirki je bila zaključena obnova zbirke, izdelani so bili angleški podnapisi in krajša zloženka v slovensščini in angleščini. V etnološki zbirki »Kraška hiša v Štanjelu« je bila zaključena obnova — konservacija predmetov.

Do konca marca 1986 je v prostorih Goriškega muzeja gostovala potujoča razstava SEM »Čipke na Slovenskem«. Etnologinja Katja Kogoj pa je pripravila razstavo »Etnološki predmeti pripovedujejo«. Razstava je imela predvsem pedagoški pomen: prikazati predmete, ki izginjajo ali so že izginiti iz življenja in zavesti ljudi. Z razstavo »Šentviška planota«, ki smo jo pripravili na Pečinah na Šentviški planoti, pa je bila zaključena ena rednih etnoloških raziskav Goriškega muzeja. Poskušali smo prikazati življenje na planoti nekoč in danes, kompleksno v vseh (oziroma vsaj večini) najbistvenjših komponentah nekega načina življenja določene človeške skupnosti. Poskušali pravim zato, ker je zgoraj navedeni namen in koncept razstave v praksi in realizaciji naletel seveda na cel kup omejitev in ovir. Težko torej sama presodim, koliko nam je z razstavo uspelo obiskovalcem posredovati misel in smisel etnološke raziskave, vendar sta obisk razstave, ki je gostovala še v Idriji, Tolminu in zdaj v Goriškem muzeju, in odmev nanjo dokaj velika.

V letu 1986 sem kot mentorica sodelovala na dveh mladinskih raziskovalnih taborih: junija in julija na Drugem alpskem MRT v Bovcu in avgusta na taboru zamejskih mladincev v Kanalski dolini. Svojo dolžnost do etnološke stroke pa še vedno poskušam opravljati kot vodja muzejske sekcije oziroma skupine pri SED, kot članica IO SED in IO Skupnosti muzejev, kar mi tudi vzame določeno število delovnih dni.

Katja Kogej je poleg tega tudi v letu 1986 nadaljevala s popisom premične kulturne dediščine na terenu, ki ga mora po zakonu izvajati Goriški muzej.

*Inga Miklavčič-Brezigar
in Katja Kogej*

INŠTITUT
ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO
ZRC SAZU
LJUBLJANA

Bralce Glasnika želimo zgolj informativno seznaniti s preteklim in sedanjim delom Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU in nakazati odprte možnosti za etnološko proučevanje slovenskega izseljenstva.

Na pobudo zgodovinske sekcije pri Slovenski izseljenski matici v Ljubljani je bil leta 1963 ustanovljen Študijski center za zgodovino slovenskega izseljenstva pri predsedstvu SAZU (v nadaljevanju Center). Vse do leta 1967 je deloval v smislu iniciativnega odbora brez lastnih prostorov in kadrov. Znanstvenemu svetu Centra, sestavljenemu iz vrst akademikov, strokovnjakov izven Akademije ter treh članov Slovenske izseljenske matice, je predsedoval dr. Fran Zwitter.

Delo je bilo resno zastavljeno z namenom, da se v končni fazi napiše zgodovino slovenskega izseljenstva za obdobje od srede 19. stoletja do leta 1941. Gradivo o naših izseljencih ter o izseljevanju iz Slovenije smo zbirali in delno obdelovali v treh sekcijah Centra: arhivski (pod vodstvom tov. Eme Umek iz takratnega Državnega arhiva Slovenije), bibliografski (vodil jo je dr. Janez Logar iz Narodne in univerzitetne knjižnice) in statistični (pod vodstvom dr. Živka Šifererja iz Zavoda za statistiko SRS). V projekt, ki ga je financiral sklad Borisa Kidrica, so se vključili še geografi, zgodovinarji, sociologi itd.

Center je ves čas svojega aktivnega delovanja tesno sodeloval s Slovensko izseljensko matico. Le-ta je bila nekakšen posrednik med njim, povratniki in slovenskimi izseljenci po svetu, ki so, še zlasti iz ZDA, Južne Amerike in Zahodne Evrope, z vso zavzetostjo pošiljali svoje osebne, društvene, cerkvene arhive v domovino, kjer se je, predvsem z njihovo pomočjo, sčasoma kopičil fond izseljenske dokumentacije.

Arhivska sekcija je v tem času popisovala arhive različnih ustanov v Slo-

veniji, pomembne za proučevanje izseljenstva; dr. Šiferer je v dveh elaboratih obdelal statistične podatke o izseljevanju iz Slovenije od srede 19. stoletja do 1. svetovne vojne in po njej, tov. Jože Bajec (iz bibliografske sekcije) pa je v Slovenskih izseljenskih koledarjih 1965, 1966, 1967 in 1969 objavil bibliografijo izseljenskega tiska. Kasneje, leta 1980, je v Ljubljani izšlo tudi njegovo »Slovensko izseljensko časopisje 1891—1945«. Slovenska izseljenska matica je v sodelovanju s Centrom leta 1965 otvorila spominsko sobo Louisa Adamiča v njegovi rojstni hiši v Prapročah pri Grosupljem. Ob tej priložnosti so se pojavile tudi prve spodbude o ustanovitvi izseljenskega muzeja, ki pa so hkrati sprožile vrsto vprašanj o kadrih in prostorih Centra. Leta 1967 so jih delno rešili s tem, da so začasno zaposlili zgodovinarja in dobili dve manjši sobi v prostorih Inštituta za zgodovino pri SAZU. Državni arhiv Slovenije je Centru odstopil prostor za izseljenske arhive, Narodna in univerzitetna knjižnica pa izseljenski drobni tisk, fotografije, dvojnike knjig in listov, ki jih je poleg poglavitnih književnih in periodičnih publikacij do takrat hranila.

Pojavljati pa so se začeli novi problemi metodološkega značaja, ki so zavirali prehod iz pripravljalne faze v fazo strokovne obdelave zbranega gradiva. Poleg tega bi bilo, za uspešen konec zastavljenega projekta, potrebno dobiti nova finančna sredstva za obiske tujih arhivov (italijanskih, avstrijskih, ameriških...), pa tudi samih izseljencev. Ker se to ni zgodilo, je delo Centra konec šestdesetih, v začetku sedemdesetih let zamrlo.

Leta 1973 je prišlo do poskusov ponovne oživitve Centra, vendar brez uspeha. Še Slovenska izseljenska matica je še naprej sprejemala pošiljke izseljenskih arhivov, vendar jih ni več sistematično urejala.

Gradivo, zbrano v času projekta »Zgodovina slovenskega izseljenstva«, je danes shranjeno v Narodni in univerzitetni knjižnici, Arhivu SRS, večji del je na Slovenski izseljenski matici in Inštitutu za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU. Težnja je, da slednji postane centralni zbirni center v Sloveniji za vso tovrstno dokumentacijo, periodiko in literaturo.

Center, kljub temu da je prenehal delovati, uradno ni bil ukinjen, zato lahko zapišemo, da ga je leta 1982 nasledil Inštitut za izseljenstvo pri

SAZU (v nadaljevanju Inštitut). Ustanovljen je bil na pobudo udeležencev mednarodnega simpozija ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča (simpozij je bil v Ljubljani 1982. leta). Udeleženci so poudarili pomembnost nadaljnega proučevanja slovenskega izseljenstva in opozorili na mlajše strokovne kadre (slaviste, zgodovinarje, geografе, etnoloге, socioloге), ki so v tem času pokazali ne le interes, temveč tudi prve rezultate svojih raziskav na področju izseljenstva.

Inštitut je po konstituiranju dobil svoje prostore v poslopu predsedstva SAZU, prve sodelavce, znanstveni svet (predsedoval mu je dr. F. Zwitter) in upravnika (dr. Janeza Stanonika). Ohranil in nadaljeval je delovno orientacijo svojega predhodnika in še naprej zbiral manjkajoče gradivo, pomembno za raziskovanje slovenskega izseljenstva, ter pričel tudi z znanstvenoraziskovalnim delom. V tesnem sodelovanju s Slovensko izseljensko matico je razširil in nadalje navezoval stike s Slovenci v ZDA, Južni Ameriki, Kanadi, Avstraliji in Zahodni Evropi. Sodelavci Inštituta so začeli sistematično urejevati dokumentacijo, ki je bila zbrana še za časa delovanja Centra (tj. zapuščine izseljencev, arhive društev, organizacij, župnij, posameznikov, izseljenski tisk itd.), navezovati stike s sorodnimi institucijami v Sloveniji, Jugoslaviji in v tujini, usklajevati znanstveno raziskovalno delo na tem področju ter pomagati študentom in znanstvenikom pri njihovih raziskavah.

Konec leta 1986 se je Inštitut za izseljenstvo preimenoval v Inštitut za slovensko izseljenstvo in se priključil k Znanstvenoraziskovalnemu centru (ZRC) pri SAZU. V kratkem bo dobil novega upravnika, po vsej verjetnosti zgodovinarja, in znanstveni svet, trenutno pa zaposluje dve sodelavki: germanistiko (ki proučuje nastajanje Adamičeve knjige »The Eagle and the Roots«) in etnologinjo-sociologinjo (ukvarja se s proučevanjem načina življenja avstralskih Slovencev).

Prikaz delovanja in usmerjenosti Centra, kasneje Inštituta, delno že nakazuje možnosti vključevanja mladih etnologov v znanstveno delo Inštituta. Menili smo, da bi bilo za začetek takšnega vključevanja smotrno študente najprej zainteresirati za etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva. Zato smo jih konec marca t.l. povabili k sodelovanju, in sicer smo v ta namen skupaj s Slovensko izse-

ljensko matico organizirali študentske prakse. Študentje so se našemu vabilu odzvali in delo na področju urejanja arhivov in izseljenskega tiska že poteka, trajalo pa bo več mesecev. Do sedaj se je javilo devet kandidatov, še nadalje pa bomo veseli vsakega, ki nam bo pripravljen pomagati. Predvsem gre za to, da bi se študentje preko urejanja zbranega gradiva vsaj delno seznanili z njegovo vsebino. Na podlagi tega bi se lahko odločili za etnološko obdelavo teme, ki bi si jo izbrali za seminarsko ali diplomsko nalogo. Gradivo je po vsebini zelo raznotero, razdeljeno po državah, kjer žive naši izseljenci, in je zelo izčrpen vir za proučevanje njihove materialne, socialne in duhovne kulture tako za preteklo kot za sedanjne obdobje. Večina arhivov in periode je strokovno še neobdelana. Na voljo so študentom in raziskovalcem, ki jih zanima izseljenska problematika.

Poleg omenjenih študentskih praks pa ostajajo še druge možnosti vključevanja mladih etnologov v naše raziskovalno delo. V skladu s srednjeročnim programom Inštituta (1986—1990) naj bi se znanstvenoraziskovalno delo usmerjalo na naslednja področja:

A. izdelati tipologijo izseljencev po področjih izseljevanja — vseljevanja in tipologijo imigrantske - emigrantske politike dežel izseljevanja - vseljevanja;

B. teoretično osvetliti nekatera odprta metodološka vprašanja, vprašanja relacije zdomec - izseljenec, vprašanja druge, tretje, ... generacije izseljencev ipd.;

C. izdelati študije, ki bi iz več zornih kotov raziskale prostor izseljevanja (tj. Slovenijo) in prostor vseljevanja (tj. vselitveno deželo), in sicer v času, ko se je proces izseljevanja - vseljevanja odvijal;

D. v zvezi s točko C izdelati raziskave procesov adaptacije, asimilacije, integracije, akulturacije naših izseljencev v novem okolju, še zlasti pa proučevanje ohranjanja oziroma izginjanja narodne, etnične identitete v preteklosti in danes;

E. primerjalne študije, npr.: zdomstvo - izseljenstvo, izseljenstvo v ZDA, izseljenstvo v Kanadi ipd.;

F. raziskave posameznih večjih in manjših regij, centrov slovenskih izseljencev po svetu (še zlasti je potrebno raziskati naše izseljenstvo v Evropi, v Južni Ameriki, Egiptu);

G. študije povratnikov v Sloveniji; H. monografije posameznih izseljencev, izdelane na podlagi njihovih zapuščin.

Raziskave naj bi bile interdisciplinarne, našteli pa smo le nekaj od tistih področij proučevanja slovenskega izseljenstva, ki so zanimiva za etnologe. Sicer pa vključuje vsak tematski sklop še manjše sklope — podteme, ki naj bi jih določil sam raziskovalec glede na predmet raziskovanja.

Možnosti seveda s tem še niso izčrpane, saj bomo upoštevali tudi želje posameznikov. Vabimo vas k sodelovanju.

VIRI IN LITERATURA:

Zapisniki sej IO Slovenske izseljenske matice, ki jih hrani Inštitut za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU. Zapisniki sej znanstvenega sveta študijskega centra za zgodovino slovenskega izseljenstva pri SAZU.

Zapisniki sej znanstvenega sveta Inštituta za izseljenstvo pri SAZU in kasneje Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU.

Letopis SAZU, Ljubljana 1967, knjiga XVII.

Letopis SAZU, Ljubljana 1965, knjiga XV.

Letopis SAZU, Ljubljana 1970, knjiga XX.

Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana 1965, 1966, 1967, 1969.

Breda Čebulj Sajko

INŠTITUT ZA SLOVENSKO NARODOPISJE ZRC SAZU LJUBLJANA

V Inštitutu za slovensko narodopisje, ki ima sedež na Novem trgu 3 in v Wolfovi 8, je zaposlenih 14 raziskovalcev, in to 8 etnologov (dr. Baš, dr. Cevc, mag. Fikfak, Križnar, mag. Ložar-Podlogar, Stanonik, Šašel-Kropej, Zemljič-Golob), 3 slavisti (Golež, dr. Kumer, mag. Terseglav), 2 muzikologa (Cvetko, Strajnar) in 1 koreolog (Ramovš), honorarni sodelavci pa so dr. Kuret, dr. Matičetov in dr. Vodušek. Celotna dejavnost Inštituta izhaja iz programa z naslovom Temeljne raziskave slovenskega ljudskega izročila, ki obsegajo slovstveno folkloro, šege in igre, glasbeno in plesno kulturo, izbrana poglavja iz materialne kulture in avdiovizualno dokumentacijo.

Sekcija za ljudsko slovstvo: Nadaljevale so se priprave za izdajo pripo-

vednega repertoarja Rezijanke T. Vajtove in pripovednega gradiva G. Križnika. Pripravljena je zbirka pripovedi pravljicne narave kot del izdaje vsega gradiva, ki je na podlagi pobud in akcij M. Stanonik prihajalo v arhiv slovenskih ljudskih pripovedi. Pridobivanje omenjenega gradiva se je nadaljevalo tudi v l. 1986 in je bilo zbranih 353 enot. Število izpiskov slovstvenofolklornih odlomkov islovenske literature je naraslo na 1014.

S študijem mednarodnega sistema AT so se začele priprave za kazalo slovenskih ljudskih pravljic. Obiski na terenu so večinoma potekali zaradi študija okoliščin in kontinuitete slovstvene folklorne na Gorenjskem. Opravljena je bila prva faza urejanja arhiva slovenskih ljudskih pripovedi. *Sekcija za ljudske šege in igre:* Za zgodovino raziskovanja šeg je bilo zaključeno delo »Etnologija na Slovenskem med 1848 in 1860«. Obsegalo je kvalitativno in kvantitativno raziskavo besedil, ki jim je mogoče pripisati določeno stopnjo etnološke oblikovanosti s posebnim pogledom na šege. Zgodovini raziskovanja šeg je bil namenjen tudi študij v tujini.

V pripravah za monografsko študijo o tradicionalni svatbi na Slovenskem so bila pregledana in ekscerpirana dela iz primerjalnega gradiva. Dopolnjeno je bilo gradivo o ženitovanjskih šegah iz tiskanih in rokopisnih virov. Izdelan je bil prvi del razprave o svatbenih šegah v širši okolici Novega mesta. Terenske raziskave so potekale na Dolenjskem in Koroškem, zajemale so ženitovanjske šege, šege ob rojstvu in smrti ter delovne in letne šege. Zbrano gradivo je bilo obdelano za uvrstitev v arhiv. Pripravljena je polovica 2. snopiča zbirke Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848.

Sekcija za glasbeno narodopisje: Nadaljevalo se je delo za 4. knjigo korpusa Slovenske ljudske pesmi, za izdajo instrumentalne glasbe Rezijske ter zbirko Slovenske ljudske pesmi Koroške. Slednje 1. knjiga — Kanalska dolina — je izšla v l. 1986, 2. knjiga — Ziljska dolina — pa v začetku l. 1987. V okviru priprav za regionalne zbirke slovenskih ljudskih plesov je bilo pregledano vse rokopisno gradivo sodelavcev sekcije ter evidentirano za klasifikacijo in katalogizacijo. Za zbirko plesov Bele krajine je pripravljeno plesno gradivo, pregledana je bila primerjalna literatura. Opravljena je bila glasbena redakcija koledniških pesmi za knjigo Slovenska koledniška

dramatika in redakcija gradiva za monografijo o Juriju Vodovniku. Terenske etnomuzikološke raziskave so bile v dolini Krke (od Novega mesta do izliva), na Bizeljskem in v izbranih krajih po Sloveniji. Celotno število zbranega gradiva znaša 579 pesmi, 396 instrumentalnih melodij in pritrkovanih enot ter 166 enot različnih etnoloških podatkov. Posneto gradivo je bilo sproti arhivirano.

Sekcija za materialno kulturo: T. Ceve je koordinator raziskave Planine na Slovenskem. Zunanja sodelavka A. Novak je dokončala poglavitni del študije o planinah v Bohinju. Za planine v Kamniško-Savinskih Alpah so bili pregledani nekateri rokopisni viri, ki obravnavajo pašništvo na gornjegrajskem območju, medtem ko so bili za planine na tolminsko-kobariškem ozemlju zbrani viri kot priprava na terenske raziskave. Izdelana je bila študija Domačije v gorah, Oris kmečke hiše v Selah in v zahodnih ter osrednjih Karavankah in je pripravljena za tisk. V okviru raziskave o razvoju tradicionalne kmečke hiše v Bohinju so bile evidentirale stavbe v vaseh Zgornje in Spodnje bohinske doline in izmerjeni dve kmečki hiši. Nosilec raziskave Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju A. Baš je opravil prvo fazo: zbral, izpisal ali kserografil je vse tiskane vi-re, ki so bili ugotovljeni doma ali drugod v Srednji Evropi.

Sodelavci ISN so uredniki ali člani uredniških odborov domačih etnoloških publikacij (Slovenske ljudske pesmi, Traditiones, Etnološki pregled, Narodno stvaralaštvo-Folklor, Etnomuzikologija v Jugoslaviji) in člani raznih odborov, komisij in društev doma ter na tujem (SED, Jugoslovanski medakademijski odbor, Odbor za folklorno dejavnost pri ZKOS, Svet za literaturo s področja folklorne pri Prosvetnem saboru Hrvatske, Jugoslovanska komisija za dokumentacijo in zaščito duhovne kulturne dediščine, Ethnographia panonica, Mednarodna komisija za vizualno antropologijo pri IUAES, Mednarodna študijska komisija za ljudska glasbila, Mednarodna študijska komisija za raziskovanje ljudskih balad in dr.). H. Ložar-Podlogar je urednica za slovenski del pri mednarodni etnološki bibliografiji DEMOS in sodelavka Internationale volkskundliche Bibliographie. Z. Kumer je urednica Jahresbibliographie der Volksballadenforschung in je doslej uredila 15 zvezkov.

Na študijskem izpopolnjevanju ali obisku na tujem so bili 4 sodelavci. A. Baš je obiskal etnološke institucije v Budimpešti in imel tam dve predavanji. I. Cvetko je bil na študiju v Oxfordu v zvezi z raziskavo Funkcija zvoka v ljudskihegah. J. Fikfak je bil s štipendijo DAD na 10-mesečnem študiju v Münchnu in Tübingenu, M. Šašel-Kropej pa je na slavističnem oddelku v Gradcu pregledala Štrekljevo zapuščino.

Sodelavci ISN so z referati in diskusijskimi prispevki sodelovali na 17 mednarodnih in domačih posvetovanjih ter kongresih (Aleksandrija, Tübingen, Strobl, Lienz, Marburg, Dresden, Orta, Trento, Heiligengreuz, Beograd, T. Velenje, Zagreb, Ljubljana, Novi Sad, Priština, Bled, Boh. Bistrica), imeli predavanja na visokih šolah doma (Oddelek za etnologijo FF, Oddelek za muzikologijo FF, Akademija za glasbo) in na tujem (Cagliari, Sassari, Viden, Palermo), sodelovali na raznih seminarjih ter pripravili več radijskih in televizijskih oddaj.

V letu 1986 so objavili 83 bibliografskih enot, od tega 3 knjige (Die Volksmusikinstrumente in Slowenien, Slovenska koledniška dramatika, Slovenske ljudske pesmi Koroške — Kanalska dolina), 50 razprav in strokovnih člankov ter sodelovali pri 4 redakcijah. (Bibliografija sodelavcev ISN bo objavljena v Letopisu SAZU 1986). Izšel je tudi 15. zvezek zbornika ISN Traditiones. Sodelavci ISN so kot doslej posredovali gradivo in nasvete vsakomur, ki je to potreboval za znanstveno, predvsem pa za pedagoško, kulturno-prosvetno ali umetniško delo, in se vanj vključevali tudi sami.

Mirko Ramovš

MESTNI MUZEJ IDRIJA

Naš muzej pokriva območje občine Idrija. Je muzej splošnega značaja, torej pokriva različna strokovna področja: tehnično zgodovino, ki se navezuje na bogato preteklost idrijskega rudnika, starejšo zgodovino, zgodovino NOB in etnologijo.

V muzeju je zaposlen en kustos-etnolog, njegovo delo pa je bilo v preteklem letu usmerjeno predvsem v notranje delovanje (urejanje fototeke, kartoteke) in terensko delo (pridobi-

vanje novih informacij, fotografij in predmetov).

V letu 1986 je bil posnet prvi material na video kaseto: »Izdelovanje larfe — lesenega naličja za cerkljanske laufarje« (v sodelovanju AVL ZRC SAZU), prav tako pa je bil posnet 10 min. film (s super 8 mm kamero) o Cerknem, ki je bil v decembru 1986 predstavljen tudi študentom etnologije na FF, v okviru topografskega seminarja pri prof. Kremenšku.

Precej obsežno je tudi pedagoško delo vseh kustosov (le 3) v muzeju, zlasti smo zaposleni kot vodiči po zbirkah in objektih v sezoni obiskov (maj—september), etnolog pa že dalj časa uspešno sodeluje z zgodovinskim krožkom na OŠ v Cerknem. Rezultat tega sodelovanja je že druga etnološka (topografska) razstava, odprta v Muzejskem oddelku v Cerknem, z naslovom »Labinje«.

Gre za prikaz načina življenja v majhni cerkljanski vasi Labinje. Poudarek je na arhitekturi in gospodarstvu, zlasti gojenju ajde, kajti Labinje so takorekoč edina vas na Cerkljanskem, kjer ajdo še zmerom gojijo.

Kot že več let doslej je tudi lani potekal na Vojskem raziskovalni tabor v okviru gibanja Znanost mladini, na katerem je delovala tudi etnološka ekipa, mentor pa je bil naš etnolog. Tema: Etnološka topografija — Razkroj tradicionalne kulture in uvajanje novosti.

V juniju 1986. leta smo odprli stalno razstavo »Življenje idrijskega rudarja«, ki je bila pri nas že postavljena, vendar sedaj že 10 let deponirana.

V decembru je pri nas gostovala razstava »Šentviška planota«, ki jo je pripravil Goriški muzej. Zaradi bližine tega področja in sorodnosti v pogledu kulturnih sestavin Cerkljanskega in Planote, smo se odločili, da jo predstavimo tudi pri nas.

Ivana Bizjak

POKRAJINSKI MUZEJ CELJE

V Pokrajinskem muzeju v Celju je zaposlen en etnolog.

Muzej je kompleksnega tipa in poleg etnologije zajema tudi druge muzejske stroke, kot so arheologija, kultura in umetnostna zgodovina ter zgo-

dovina. Gradivo zbiramo na območju sedmih občin celjske regije. Sedež muzeja je v Celju.

V letu 1986 smo nadaljevali z zbiranjem gradiva s področja vinogradništva in domače obrti na Celjskem. Trenutno dajemo prednost zbiranju gradiva v občinah Sl. Konjice, Žalec in Laško. V preteklem letu smo v okolici Vranskega odkupili skoraj celoten inventar kmetije, kar nam bo skupaj z raziskavami območja v tem letu služilo kot osnova za proučevanje življenja ljudi v okolici Vranskega. Vransko je bilo nekoč in je še danes eno od pomembnih središč Savinjske doline.

V okviru notranjega muzejskega dela smo dopolnjevali fototeko, diateko in negativoteko. Zlasti sta se v preteklem letu povečali fototeka in negativoteka. Depoji Pokrajinskega muzeja v Celju so urejeni, vse lesene predmete pred deponiranjem očistimo in prepariramo.

V okviru pedagoškega dela in naše razstavne dejavnosti smo na Tehniški šoli maršala Tita v Celju postavili razstavo o starejši ljudski arhitekturi na Celjskem.

Poleg tega sodelujemo s šolami tudi s pripravo predavanj po posameznih tematskih sklopih na podlagi etnološke stalne zbirke.

Dobro sodelujemo z Oddelkom za etnologijo na Filozofski fakulteti. V občini Slov. Konjice na območju različnih krajevnih skupnosti že četrto leto raziskujemo domačo obrt. Akcija se bo nadaljevala tudi v letu 1987.

Vladimir Štibar

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ LJUBLJANA

Zaradi napeljave centralne kurjave v muzejski stavbi Narodnega muzeja je bil tudi Slovenski etnografski muzej kar 2 zimi brez kurjave. Tako so delavci muzeja morali delati v nemogočih delovnih pogojih, so pa kljub temu pripravili vse načrtovane razstave. V prostorih SEM v Ljubljani je bila v začetku leta (januarja) odprta še gostujoča razstava »Ciper — otok Venere«, nato pa od 27. junija do 28. novembra močno odmevna reprezentančna razstava »Slovenske ljudske vezanine«.

Muzej pa je še več razstav, kot jih je načrtoval, pripravil izven muzeja v Sloveniji, Jugoslaviji in tudi v tujini: »Ljudska umetnost Jugoslavije« v Etnografskem muzeju v Budimpešti (slovenski delež — 63 predmetov), slovenski delež za razstavo »Ljudska umetnost Jugoslavije« v Sarajevu in Skopju (70 predmetov, številne fotografije), razstavo »Slovenske čipke« v razstavišču Kraške hiše v Velikem Repnu pri Trstu, nato pa še v okviru prireditve Alpe-Adria v Trevisu in Milanu v Italiji. Razstavo »Tradicionalne oblike stolov v Jugoslaviji« z gradivom iz jugoslovanskih etnografskih muzejev je SEM pripravil in postavil na lesnem sejmu v Celovcu, razstavo »Korenine starih obrti« pa v razstavnem paviljonu Zveze obrtnih združenj Slovenije. V okviru sodelovanja z madžarskimi muzeji je SEM gostoval na jesenskem festivalu Savaria v Szombathelyu z razstavo »Najantarjevi poti — stare in še vedno žive obrti«.

V muzeju Goričane so preuredili stalne zbirke in jih dopolnili z novimi predmeti in legendami, na novo je bilo postavljeno indonezijsko ljudsko gledališče in zbirke kitajskih novcev. V muzeju Goričane je gostovala razstava Nandalala Bosa, utemeljitelja bengalske slikarske šole iz Indije.

Tako je muzej v tem letu v svojih razstavnih prostorih postavil 6 razstav, gostoval s 6 razstavami v 8 krajih Jugoslavije in v tujini.

Razen tega so delavci muzeja pripravili še razstavi »Kolarstvo in kovaštvo« ter »Slovenska kuhinja«.

Obe razstavi sta popolnoma pripravljene in jih bodo postavili v začetku leta 1987 — ob ponovni otvoritvi muzeja.

Muzej je pripravljala razstavo »Slovenski raziskovalci v vzhodni Aziji« (I. faza) in razstavo »Panjske končnice« v Zürichu — priprava gradiva in embalaže. Pripravili smo tudi že prevod za tisk kataloga za razstavo »Libade — okrašeni žametni suknjiči ženske meščanske noše v Srbiji«.

Razen teh razstav so delavci muzeja začeli ali nadaljevali z raziskavami (kot pripravami za razstave v letih 1988—1990) sledečih tem:

Ljudska medicina na Slovenskem; Transhumanca na Slovenskem; Poselstvo na Slovenskem; Primorci — priseljenci v urbanih središčih na Slovenskem.

Vsi strokovni delavci muzeja pa so pripravili tudi osnovni koncept za

stalno etnološko razstavo »Etnološka predstavitev Slovencev v 19. stoletju«. Zaradi nekurjenih prostorov so se lahko posvetili predvsem raziskovalnemu delu kot predpripravi za bodoče razstave in internemu delu v muzeju.

V letu 1986 je muzej pridobil 191 novih predmetov, inventariziran je bil skupaj 501 predmet, od tega 375 predmetov slovenskih zbirk in 126 predmetov neevropskih zbirk.

Tehnični oddelek je konzerviral, restavriral in prepariral 436 predmetov. Razen tega je tehnični oddelek SEM restavriral in konzerviral nad 100 muzealij iz muzejske zbirke Slovenske prosvetne zveze v Celovcu. Tehnični oddelek je sodeloval pri postavitvi vseh razstav in pri sistematičnem urejanju zbirk v depozju. Sestavljenih je bilo 150 m kovinskih polic, na katerih so razporejene zbirke skrinj, čebelarstva, lova, poljedelskega orodja, bloških smučí, del zbirke obrti itd. Posamezne zbirke so bile tudi sistematično urejene, peče po pokrajinah in inventarnih številkah. Iz zbirke slik na steklu je bilo urejenih 300 enot.

V muzejski dokumentaciji je bilo novo pridobljenih in inventariziranih 546 fotografij in 538 negativov. Dokončno smo uredili in na novo klasificirali vse fotografije s področja materialne kulture — 2/3 vsega gradiva. Knjižnica je z zamenjavo in nakupi pridobila 452 knjig, inventariziranih je bilo 346 knjig in periodičnih publikacij, izposojenih pa 286 knjig in revij.

V založniški dejavnosti smo izdali katalog »Slovenske ljudske vezenine«. Izšla je mapa noš za Dobrepolje in bilo je pripravljeno besedilo za mapo Slovenske Istre in za mape, ki jih v sodelovanju s SEM izdaja ZKO Slovenije. Pripravili smo gradivo za novo številko Slovenskega etnografa.

Pri investicijsko-vzdrževalnih delih po napeljavi centralne kurjave smo morali muzej delno obnoviti in pobeliti skorajda vse prostore.

Največja investicijsko-vzdrževalna dela so bila opravljena v muzeju Goričane, kjer smo opravili večja dela pri sanaciji zidane ograje na grajskem vrtu in sanaciji 2 prostorov v gradu kot tudi sanacijska dela zaradi pogrežanja gradu: skopali smo nove vtočne jarke, izboljšali ves sistem odvodnjevanja pred gradom in položili asfaltno prevleko po vsem dvorišču — s tem smo sanirali nadaljnjo spodkopavanje temeljev in nadaljnjo pogrežanje dela gradu.

Pomembna pridobitev muzeja je nov kombi.

Pri kadrovskih dopolnitvah moramo omeniti, da je v muzeju v tem letu nadaljeval z delom še en stažist-etnolog in da je muzej 1. 12. zaposlil novega kustosa-pedagoga.

V letu 1986 si je razstave SEM ogledalo:

	obiskovalcev
v razstavnih prostorih SEM	11.200
v muzeju Goričane	9.315
v muzeju Podsmreka	3.180
na potujočih razstavah v drugih muzejih	43.200
Skupaj:	66.895

dr. Boris Kuhar

**ZAVOD
ZA VARSTVO NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE
NOVA GORICA**

V zavodu sta zaposlena en etnolog kot dokumentalist in en umetnostni zgodovinar za etnološko stavbno dediščino. S 1. aprilom bo zavod pridobil etnologa-pripravnika. S tako zasedbo in s porazdelitvijo nalog bi končno lahko ustrežneje pokrivali dediščino sedmih občin, v katerih so aktualne poleg rednega spremljanja prostorskih posegov tudi prenove historičnih jeder (Smartno, Stanjel, Vipavski Križ, Goče in Kanal), problematika varstva dediščine v TNP ter spremljanje in izvajanje novega zakona o urejanju prostora. Skupaj s konservatorjem za kulturno krajino izdelujemo strokovne podlage za potrebe prostorskih ureditvenih pogojev v tolminski občini, ki pomenijo obsežno raziskovalno delo modelov poselitve. V pripravi je tudi elaborat Analiza arhitekturnega razvoja in barvne študije fasad mesta Idrija, ki bo izšel ob petstoletnici tega rudarskega mesta leta 1990.

Dokončali bomo izvedbo konservatorskih akcij iz preteklega leta:

Bevkova hiša v Zakojci: ureditev notranjščine oziroma muzeja tega pisatelja; rudarska hiša, Bazoviška 4; Idrija: prezentacija zunanjščine; Kosmačeva rojstna hiša, Slap ob Idrijci 15: ureditev zunanjščine in sanitarij; Smartno 32: prezentacija domačije in ureditev kleti; taborni vhod v Vipavski Križ: prenova poslopja v arhitekturni atelje; Kobarid, Gregorčičeva 8: prezentacija poslikane fasade.

V letošnjem letu pripravljamo izvedbo konservatorskih akcij v Kanalu — Pionirska 8: prenova poslopja za potrebe KS; Levstikova 8, I. Bistrica: ureditev Vencinove hiše za potrebe etnološkega muzeja (Pokrajinski muzej Koper); izvedba restavracijskih del na kmečkih freskah v občini Tolmin in Idrija (Restavracijski center Ljubljana); Nadanje selo 54, občina Postojna: prenova domačije.

Za potrebe ureditvenega načrta prenove Goč bi morali že v letošnjem letu izdelati konservatorske programe za celotno naselje in organizirati etnološko prakso, ki so jo v preteklem letu uspešno zastavili študentje FAG.

V sklopu akcij širšega pomena pripravljamo izvedbo tehnične dokumentacije naselja Vipavski Križ, ki naj bi jo v obliki poletne šole uresničili študentje FAGG

Nadaljevali smo z urejanjem in dopolnjevanjem dokumentacije in notranjo ureditvijo dosjeja spomenika, ki ga sestavljajo evidenčni list spomenika, mapna kopija, fototeka s krajevno kartoteko fototeke in diateke, bibliografski podatki spomenika iz periodike, vsi dokumenti o posegih na objektu, v letošnjem letu pa bomo pričeli izpopolnjevati evidenčni list o tehnični dokumentaciji spomenika.

Za ostala področja udejstvovanja (pedagoško delo, razstave, publiciranje) pa moramo priznati, da jih bolj malo uresničujemo.

Pedagoško delo je delno steklo s sodelovanjem s Srednjo šolo za družboslovje ter OŠ Solkan. Učenci sodelujejo z nami predvsem pri pripravi nalog, ki jih izdelujejo za gibanje Znanost mladini. Vsako leto prihaja k nam po en učenec na enotedensko prakso, ki vključuje tudi spoznavanje etnološkega dela.

Sodelujemo še s študenti etnologi in arhitekti (praksa, seminarske in diplomske naloge).

Razstave: pripravljamo razstavo, ki bo predstavila Zavod v 25-letnem delu.

Objave: žal smo prav na tem področju najmanj dejavni. Objavljali smo v Primorskih novicah in Varstvu spomenikov. Z referatom (B. Klemenčič, R. Pavlovec, M. Plesničar, J. Vesel: »Uporaba kamna v ljudski arhitekturi na Krasu«) smo sodelovali na posvetovanju »Arhitektonsko-gradbeni kamen v Sloveniji in njegova uporaba«, Ljubljana 26., 27. in 28. marca 1987.

*Andrejka Pavlin,
Bojan Klemenčič*

ZAVOD
ZA VARSTVO NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE
NOVO MESTO

Etnolog je na Zavodu zaposlen od 1. 9. 1981, delno pa opravlja tudi naloge umetnostnega zgodovinarja.

Zavod deluje na območju petih občin Dolenjske in Posavja. Sedež ustanove je v Novem mestu, delo pa opravlja poleg občine Novo mesto še v občinah Brežice, Črnomelj, Metlika in Trebnje.

Med pomembnejšimi nalogami v letu 1987 je potrebno omeniti pripravo strokovnih osnov za razglašanje spomenikov (tudi etnoloških) v občinah Novo mesto in Metlika ter sodelovanje pri pripravi karte Žumberak—Gorjanci.

Od akcij širšega pomena pa je treba omeniti obnovitvena dela na domačiji Križe št. 5, ki potekajo z neposrednim sodelovanjem Spominskega parka Trebče, saj sodi kmetija v njegov sklop; obnovitvena dela na domačiji Prilozje št. 10 v Beli krajini (akcija je bila načrtovana za štiriletno obdobje, v letu 1986 je bila s slamo prekrita stanovanjska hiša); na hiši Bare Juričine v Metliki, ki je značilna stanovanjska stavba revnejšega sloja prebivalstva na obrobju mesta, so bila izvedena najnujnejša vzdrževalna dela (statična sanacija, popravilo stene, prebeljena zunanjščina itd., za Dularjev mlin in žago na Jami pri dvoru je bila izdelana arhitekturna topografija stavbe mlina in žage. Na tej

osnovi bomo določili potek obnovitvenih del oziroma rušenje objekta.

V začetku leta 1986 je bila dokončana — že v letu 1985 začeta — akcija prekrivanja slamnate strehe na stanovanjski hiši Šmarje št. 12 pri Sentjerneju. Stavba stoji v neposredni bližini podružnične cerkve in skupaj z njo oblikuje značilen vaški ambient.

Terenska ekipa zavoda je na jesen 1986 raziskovala stavbni fond Starega trga ob Kolpi. Ob tej priložnosti je bila začeta etnološka raziskava stanovanjske kulture.

Pri ORS Novo mesto je bila prijavljena raziskovalna naloga z naslovom Tipologija ruralne arhitekture v občini Novo mesto z ozirom na Dolenjsko regijo. Naloga je zastavljena dolgoročno, v letu 1986 so bili pregledani viri in literatura.

Etnologinja zavoda se je udeleževala seminarjev, posvetovanj in ekskurzij v okviru zavoda kot tudi v okviru Slovenskega konservatorskega društva. V okviru kulturnih dnevo v na srednjih šolah v Novem mestu so konservatorji zavoda, med njimi tudi etnologinja, pripravili več predavanj o delu zavoda in posameznih strok.

Zavod je o svojem delu tako v letu 1985 kot tudi 1986 pripravil obširno Letno poročilo in ga poslal sorodnim ustanovam in inštitutom. V Letnem poročilu je nadrobno predstavljeno delo zavoda in posamezne naloge, ki jih je ta opravil.

Marinka Dražumerič

SLOVENSKE ETNOLOŠKE USTANOVE IN ETNOLOGI II

V tej številki objavljamo adresar etnologov v Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani, na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, v Zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine in adresar neodvisnih etnologov.

USTANOVA — NASLOV — TELEFON	IME IN PRIIMEK — DOKONČANA STUDIJSKA USMERITEV — ZNANJE TUJIH JEZIKOV — LETO ZAPOSLOTITVE	SPLOŠNA DELOVNA USMERITEV — SPECIALNA VEČLETNA NALOGA
AVDIOVIZUALNI LABORATORIJ ZRC, SAZU, 61000 Ljubljana — Novi trg 5, (061) 331 021, int. 50.	NAŠKO KRIŽNAR — etnol., arheol. — angl. — 1972 (Goriški muzej, Nova Gorica), 1983.	Etnološki film.
INŠTITUT ZA SLOVENSKO NARODOPISJE ZRC SAZU, Novi trg 3, 61000 Ljubljana — (061) 331 021, 216 322.	dr. ANGELOS BAŠ — etnol., zgod. — nem., fran., rus., lat. — 1963 (Slovenski etnografski muzej), 1979.	Zgodovina materialne kulture. Zgodovina slovenske etnologije. — Oblačilna kultura, orodja in notranja oprema.
	dr. TONE CEVEC — etnol., um. zgod. — angl., nem. — 1971.	Materialna kultura. Stavbarstvo.
	IGOR CVETKO — muzikol. — angl. — 1982.	Slovenska ljudska instrumentalna in vokalna glasba. —
	mag. JURIJ FIKFAK — etnol., slov. — nem., angl. — 1982.	Vloga zvoka v šegah. Socialna kultura. — Ljudsko gledališče. Šege.
	MONIKA KROPEJ — etnol., um. zgod. — angl., nem., fran. — 1983 (Slovenski etnografski muzej), 1985.	Ljudsko pripovedništvo. — Karel Štrekelj in njegova narodopisna zapuščina.
	dr. ZMAGA KUMER — slov., etnomuzikol. — nem., fran. — 1949.	Slovenske ljudske pesmi z vidika besedil.
	mag. ALENKA LOŽAR-PODLOGAR, etnol., nem. — nem., angl., slovk. — 1967.	Šege. — Šege življenjskega kroga.
	MIRKO RAMOVŠ — slov. — nem. — 1966.	Slovenski ljudski plesi.

USTANOVA —
NASLOV — TELEFON

IME IN PRIIMEK —
DOKONČANA STUDIJSKA
USMERITEV — ZNANJE
TUJIH JEZIKOV —
LETO ZAPOSLOTITVE

SPLOŠNA DELOVNA
USMERITEV —
SPECIALNA VEČLETNA
NALOGA

	mag. MARIJA STANONIK — slov., etnol. — 1968 (Alpina Žiri), 1974.	Slovstvena folklor. — Teorija slovstvene folklore.
	JULIJAN STRAJNAR — romanistika, etnol. — fran., ital. — 1964.	Slovenska ljudska glasba.
	mag. MARKO TERSEGLAV — slavistika, prim. knjiž. — angl., nem. — 1972.	Besedila slovenskih ljudskih pesmi. Zgodovina folkloristike in njene teorije.
	SINJA ZEMLJIČ-GOLOB — etnol., um. zgod. — angl., nem. — 1973.	Biblioteka. Etnološka bibliografija.
LJUBLJANSKI REGIONALNI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Karlovška 1, 61000 Ljubljana — (061) 222 879.	ADA BAR JANŠA — etnol., um. zgod. — angl., — 1963.	Regionalno stavbarstvo v osrednji Sloveniji.
LJUBLJANSKI REGIONALNI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Stari trg 2, 61000 Ljubljana — (061) 224 963.	BORIS MRAVLJE — etnol., sociol. — angl., madž. — 1983.	Stavbna dediščina na Dolenjskem.
MEDOBSČINSKI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Trg bratstva 1, 66330 Piran — (066) 73 562.	mag. MOJCA RAVNIK — etnol., um. zgod. — angl., fran., polj. — 1971 (Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani), 1983.	Stavbarstvo slovenske Istre. — Družbena kultura.
NEODVISNI ETNOLOGI, Biblioteka SAZU Novi trg 5, 61000 Ljubljana — (061) 331 021.	MAJDA FISTER — nem., angl. — 1964 etnol., slov. — (Muzej Kamnik), 1978.	Slovensko ljudsko stavbarstvo, raziskave in objave.
NEODVISNI ETNOLOGI, Pokrajinski arhiv, Čevljarska 22, 66000 Koper — (066) 21 824.	dr. DUŠA KRNEL-UMEK — etnol., um. zgod. — ital., angl. — 1970 (Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete), 1986.	Družbena kultura. Skupnosti, institucije in družbeno razlikovanje.

USTANOVA —
NASLOV — TELEFON

IME IN PRIIMEK —
DOKONČANA STUDIJSKA
USMERITEV — ZNANJE
TUJIH JEZIKOV —
LETO ZAPOSLOTITVE

SPLOŠNA DELOVNA
USMERITEV —
SPECIALNA VEČLETNA
NALOGA

NEODVISNI
ETNOLOGI,
Melikova 45,
61000 Ljubljana —
(061) 224 787.

MIRA
OMRZEL-TERLEP —
muzikol. — nem., angl.

Rekonstrukcija
instrument. in vokalne
glasbe. Zbirka glasbil in
zvočil. Duhovna
komponenta glasbenega
izročila.

NEODVISNI
ETNOLOGI,
Uredništvo Mladinske
knjige, Nazorjeva 1,
61000 Ljubljana —
(061) 210 339.

mag. DAMJAN OVSEC
— etnol., um. zgod. —
angl., fran., češč. —
1978.

Primerjalna etnologija.
Pogledi na etnologijo
s pomočjo indijskih
filozofskih dognanj.
Preučevanje
in obravnavanje
simbolov, mitov, šeg in
vraž, ter njihove
psihologije v svetovnih
kulturah.

ODDELEK
ZA ETNOLOGIJO
FILOZOFŠKE
FAKULTETE
UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA,
Aškerčeva 12,
61000 Ljubljana —
(061) 332 611.

dr. JANEZ BOGATAJ —
etnol., um. zgod. —
angl., slov. češč., nem.
— 1971 (Dolenjski
muzej, SAZU) 1975.

Etnologija Slovencev.
Metodika in zgodovina
slovenske etnologije.

dr. BOŽIDAR
JEZERNIK —
pravo — angl., ital.,
nem., češč., rus. —
1975 (Rep. kom. za
kult., CK ZKS) 1984.

Evropska etnologija.
Način življenja
v koncentracijskih
taboriščih.
Jugoslovansko delavstvo
in njegova kultura.

MARJANCA
KLOBUČAR —
etnol., slov. —

Etnološke topografije.

dr. SLAVKO
KREMENŠEK —
zgod., etnol. —
rus., nem. — 1955
(Narodni muzej) 1960.

Način življenja
Slovencev v 20. stol.
Etnološka metodologija.
Obča etnologija.

MOJCA RAČIČ —
etnol., sociol. —
angl., fran. — 1987.

Etnološka bibliografija.

INGRID SLAVEC —
etnol., slov. —
nem., fran., angl., ital.,
pol. — 1981.

Teorija v slovenski
etnologiji po letu 1945.
Zgodovina etnologije
in njene teorije.

NIVES
SULIČ-DULAR —
etnol., angl. — angl.
nem., fran. — 1982.

Način življenja
Slovencev. Etnološka
topografija Ljubljane.
Izseljenci.

dr. ZMAGO ŠMITEK —
etnol., um. zgod. —
angl., nem., fran., češč.
— 1973.

Slovenski stiki
z neveropskih svetom.
Azijske kulture.

USTANOVA — NASLOV — TELEFON	IME IN PRIIMEK — DOKONČANA STUDIJSKA USMERITEV — ZNANJE TUJIH JEZIKOV — LETO ZAPOSLOTITVE	SPLOSNA DELOVNA USMERITEV — SPECIALNA VEČLETNA NALOGA
ZAVOD SRS ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Plečnikov trg 2, 61000 Ljubljana — (061) 213 012, 213 083.	ZVEZDANA KOŽELJ — etnol., um. zgod. — angl., fran., nem. — 1982.	Vrednotenje ljudskega stavbarstva na Slovenskem.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Delpinova 16, 65000 Nova Gorica — (065) 22 815.	EDA DRAŠČEK — etnol., sociol. — ital., angl., fran. — 1987.	Topografija spomenikov.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Kidričev trg 3/III, 68000 Novo mesto — (068) 21 019.	ANDREJKA PAVLIN — etnol., social. — angl., ital., — 1984.	Analiza spomeniško varstvene dokumentacije. — Klasifikacija spomenikov.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Trg svobode 10, 63000 Celje — (063) 23 114.	MARINKA DRAŽUMERIČ — etnol., um. zgod. — angl., fran., nem. 1981.	Varovanje nepremičnine tipologija arhitekture etnološke dediščine. v občini Novo mesto. — Pravoslavna naselja v Beli krajini.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Tomšičeva 44, 64000 Kranj — (064) 21 163.	VITO HAZLER — etnol., um. zgod. — angl., nem. — 1979.	Stavbna dediščina v osrednji Sloveniji. Topografija etnoloških spomenikov. Muzej na prostem.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, Slomškov trg 6, 62000 Maribor — (062) 21 385.	VLADO KNIFIC — etnol., um. zgod. — 1976.	Naselbine in stavbarstvo na Gorenjskem.
	JELKA SKALICKY — um. zgod. etnol. — nem., angl. — 1976.	Konservatorski programi in akcije. Topografija spomenikov. Etnološka topografija Slovenske Bistrice.

KRONIKA SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

OD 1. JANUARJA DO 30. JUNIJA 1987

MED 6. IN 13. JANUARJEM

je Slovensko orientalistično društvo ob razstavi Indija v slovenski besedi pripravilo spremne prireditve in predavanja. 13. januarja sta predavala etnologa *Tamara Ditrich* o budizmu in *dr. Zmago Šmitek* o umetnosti Indije.

9. JANUARJA

so sodelavci Gorenjskega muzeja pripravili na ogled tri razstave, in sicer: Gorenjski kraji in ljudje v stari fotografiji II (doba pred 1. svetovno vojno); Portreti in obrabi v sodobni slovenski fotografiji (razstava kabineta slovenske fotografije pri Gorenjskem muzeju v Kranju); Slike iz starih gostiln.

MED 15. JANUARJEM IN 7. FEBRUARJEM

je bila v Kulturno-informacijskem centru Križanke odprta razstava Mesto in njegova ulična podoba. Pripravil jo je Arhitekturni muzej Ljubljana. V okviru spremnih prireditev je bila 19. januarja okrogla miza Spominki turistične Ljubljane, pri kateri je sodeloval *dr. Janez Bogataj*.

V okviru »četrtkovih etnoloških večerov« sta 15. januarja člana skupine Museum vivum *dr. Jasna Horvat* in *dr. Janez Bogataj* predstavila idejni načrt ureditve muzejskega in kulturnega središča v Ribnici na Dolenjskem.

6. FEBRUARJA

so bile na filozofski fa-

kulteti ob slovenskem kulturnem dnevu podeljene Prešernove nagrade za študente FF. Bile so nagrajene tri etnologinje: *Maja Godina* za diplomsko nalogo o družabnem življenju v Mariboru in *Magda Reja* in *Tatjana Sirk* za diplomsko nalogo o kuhinji v Goriških Brdih.

25. FEBRUARJA

je bila redna letna skupščina Slovenskega etnološkega društva. Imenovan je bil nov izvršilni odbor SED v naslednji sestavi: *Inga Brezigar*, *Ralf Čeplak*, *Andrej Dular*, *Vito Hazler*, *Zvezdana Koželj*, *Naško Križnar*, *Ivanka Počkar*, *Mojca Račič* (tajnica), *Ingrid Slavec* (predsednica), *Marko Terseglav* (podpredsednik), *Tanja Tomažič* in *Zora Žagar*. Blagajniške posle je prevzel *Slavko Sakeljšek*, zaposlen v Slovenskem etnografskem muzeju.

26. FEBRUARJA

je bil gost »četrtkovega večera« *dr. Milko Matičetov* in je ob predvajanju treh starejših filmov govoril o pravljičarjih.

12. MARCA

je bila v Kulturno-informacijskem centru predstavitev Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU. Poleg razmišljanja *Stojana Pelka* o razmerju med znanostjo in filmom so bili predvajani tudi odlomki iz znanstvene videoteke.

2. MARCA

je bila v Cankarjevem domu slovesna otvoritev Dnevov porabskih Slovencev v Ljubljani. Ob uvodnih govorih in kulturnem programu je bila na ogled razstava o ljudski kulturi (obrt, prehrana) Slovencev v Porabju. Pripravila jo je etnologinja muzeja Savaria *Marija Kozar-Mukič*.

25. MARCA

so se v ljubljanskem Kulturno - informacijskem centru zbrali etnologi, ki se ukvarjajo s preučevanjem Ljubljane.

26. MARCA

je za »četrtkov večer« predstavil znanstveno delo etnologov na ZRC SAZU upravnik Inštituta za slovensko narodopisje *Mirko Ramovš*. pri čemer je kritično ocenil 40-letno delo Inštituta za slovensko narodopisje in več kot 50-letno delo Sekcije za glasbeno narodopisje.

1. APRILA

je postala bibliotekarka na Oddelku za etnologijo *Mojca Račič*.

2. APRILA

je bila gostja »četrtkovega večera« *dr. Zmaga Kumer*. Navzočim je spregovorila o zgodovinski resničnosti v ljudski pesmi.

je v KIC etnolog *Ralf Čeplak* pripovedoval o življenju na Kitajskem, slikarka *Wang Hui Qin* pa je prikazala način slikanja v tradicionalni kitajski tehniki.

so v Galerij Ars odprli razstavo afriške umetnosti Bambara.

16. APRILA

je dr. Peter Fister v »četrtkovem večeru« predaval o človeku kot merilu arhitekture oziroma arhitekturi po meri človeka.

23. IN 24. APRILA

je bila gostja Oddeka za etnologijo FF in Slovenskega etnološkega društva dr. Dunja Rihtman-Auguštin iz zagrebškega Zavoda za istraživanje folklor. V četrtek zvečer je poročala o spoznanjih in vtisih z zadnjega posveta evropskih etnologov v Zürichu (april 1987), v petek pa je imela predavanje o Gramscijevem razumevanju folklor.

24. APRILA

je Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran pripravil razstavo Sečoveljske soline včeraj — danes — jutri. Ob tem je bila predvajana tudi video dokumentacija sečoveljskih in strunjanjskih solin, ki jo je v letih 1985 in 1986 posnel Naško Križnar.

19. MAJA

je bila na SAZU predstavitev knjige prof. Dušice Kunaver Pesmi in šege moje dežele, ki je izšla pod strokovnim vodstvom dr. Zmaga Kumer in mag. Helene Ložar-Podlogar.

20. MAJA

je bila v KIC odprta razstava publikacij in predstavitev znanstveno-raziskovalnega dela Filozofske fakultete v letu 1986.

21. IN 22. maja

je Slovensko konservatorsko društvo v sodelovanju z Medobčinskim zavodom za varstvo naravne in kulturne de-

diščine Piran priredilo posvetovanje »Etnološka dediščina brez namembnosti«. Za posvet so bili pripravljene naslednji prispevki: Ivan Sedej, Etnološki spomeniki in njihova funkcija; Magda Petrič, Pravni problemi varovanja nepremične dediščine; Peter Gabrijelčič, Prostorsko urejanje v pogojih kulturne, zgodovinske in ekološke plastovitosti; Peter Fister, Nevarna razmerja med varstvom in prenovno stavbne dediščine; Naško Križnar, Vizualna komunikacija; Gorazd Makarovič, Rekonstrukcija mlina iz leta 1524 v Rušnjaku; Bojan Klemenčič, Etnološka dediščina, ki ni več v prvotni funkciji; Nataša Štupar-Šumi, Vipavska dolina — historični urbanizem in arhitektura; Zvezda Koželj, Nekaj misli o temeljnih nalogah, ki pogojujejo opuščanje objektov stavbne dediščine; Jelka Skalicky, Ujtomas vinske kleti v Lendavskih gorah; Vito Hazler, Novogradnje na področju Kozjanskega po letu 1974 in izginjanje etnološke dediščine; Karla Oder, Propadanje kmečke stavbne dediščine v Mežiški dolini; Vlado Knufic, Izgubljena funkcija in izgubljena arhitektura; Inga Brezigar, Hidroelektrarna Trebuša in etnološka dediščina; Mojca Ravnik, Odmirajoča nepremična etnološka dediščina v vaseh v Slovenski Istri; Tadej Brate, Problematika tehnične dediščine, ki ni več v svoji prvotni funkciji; Zora Žagar, Muzej na prostem — nova namembnost opuščene stavbne dediščine.

Med posvetom je bil tudi ogled dokumentarnih filmov o solinah, ogled razstave Sečoveljske so-

line in obisk solin v Sečoveljah.

22. MAJA

je bila v Bertoncjevici sobi Kovaškega muzeja v Kropi odprta razstava Kropa v starih fotografijah.

25. MAJA

je bila v KIC ob razstavi publikacij FF okrogla miza o posebnem in skupnem znanstvenem - raziskovalnem delu na Filozofski fakulteti, pri kateri so sodelovali vodje usmerjenih raziskovalnih programov.

MED 25. IN 31. MAJEM

je bila gostja Oddeka za etnologijo FF dr. Bronislava Kopczyńska-Jaworska, predstojnica in profesorica etnološke katedre Univerze v Łódźu. Na oddelku je imela predavanji o raziskovalnem delu njihove etnološke katedre in o problemih urbane etnologije na primeru preučevanja delavske kulture v Łódźu.

28. MAJA

je na Oddelku za etnologijo predstavila diplomsko nalogo Etnološka topografija občine Sevnica absolventka Mojca Terčelj.

MED 1. IN 15. JUNIJEM

so bili etnologi pod vodstvom Zmaga Šmitka na strokovni ekskurziji v Mongoliji.

MED 10. IN 17. JUNIJEM

je Oddelek za etnologijo študijsko obiskal dr. Jerzy S. Wasilewski, Inštitut za etnologijo Univerza v Varšavi.

18. IN 19. JUNIJA

so bili zastopniki Oddeka za etnologijo na medkatedrskem posvetu jugoslovanskih oddelkov za etnologijo v Beogradu.

Ingrid Slavec

GLASNIK

Slovenskega etnološkega društva

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

NEW BOOK

Peter Fister

UMETNOST STAVBARSTVA NA SLOVENSKEM

THE ART OF BUILDING IN SLOVENIA,
publ. by Cankarjeva založba, Ljubljana, 1986, 440 pp.

The numerous questions that used to intrigue researchers of the building culture in Slovenia have at least partly been answered by Professor Peter Fister, D. Sc., in his book called *The Art of Building in Slovenia*. The publication of this substantial work is a most significant and valuable performance concerning both science and culture. It is the most comprehensive of all the works that have so far been written on the subject by Slovene scholars. It provides a global and documented view of the beginnings and development of building in Slovenia from prehistoric times to the present day. We can justly call it a successful attempt at complementing the existent body of research with new findings about architecture in Slovenia, its trends of development and skills of construction. The concept of the book that is clear in structure and vivid in description touches several fields of learning. Drawing on various branches of science for profound knowledge has enabled the author to present a series of novel views on the development of our architecture and on the transformation of our landscape. Using the interdisciplinary method, the author uncovers the harmony linking artistic and creative drives with production and vital needs of different areas, a harmony that has always reflected itself also in architecture.

The book is divided into eleven chapters, each a whole in itself. As the author's interest focussed on developmental trends of our building culture, the whole concept is subject to the developmental aspect. Architectural remains are analysed from various viewpoints and an attempt is made to determine their functions and regional provenance. Since Slovenia is situated on an extremely traversable geo-political territory and is the meeting-point of the Slavonic, Romanic and Germanic cultures, numerous foreign influences intermingled in its architecture. Domestic creativity absorbed foreign ideas and was enriched by them. We cannot but agree with Professor Fister, who accentuates the fact that, for long periods, architecture in Slovenia developed under strong influences of bigger economic, cultural and political centres outside our ethnic territory. This is one of the reasons why Slovenia abounds in different types of building culture, characteristic of the neighbouring nations, cultures and regions.

Professor Fister has divided the history of building in Slovenia into ten periods, each dealt with in a separate chapter.

Chapter I describes building remains dating from prehistoric times to the Roman occupation. Chapter II is concerned with the history of architecture from the Roman period to the arrival and settlement of the Slovenes. From the 1st cent. B. C. to the 7th cent. A. D. our country was under Roman rule,

which was responsible for the first towns and a dense network of roads and navigable rivers. Chapter III, which covers the period between the eighth and the twelfth centuries, is entitled *The Settlement and the Domestication of the Slovene Territory*. It deals with non-urban architecture, which reflected a process of deliberate colonization. The most architectural innovations of that time were made in the construction of monasteries. The countryside featured towered castles and fortified, chiefly wooden, manor-houses, the forerunners of fortified castles. Numerous churches that, until the 11th century, were all built mainly of wood, made their first appearance in this period.

Next comes the chapter on the architecture of the 13th and the 14th centuries, when the Slovene regions started to integrate themselves into the European cultural environment more intensively than before. This period was one of towns and boroughs, which were erected at strategic points and which developed into important centres of power, trade and craft towards the end of the period. The design of castles and churches followed Middle and East European models. It was this period that laid the fundamental principles of construction and of the design of man's environment.

The 15th century was a hard time for building in Slovenia, and domestic creativity was highly in demand in architecture as well as in other fields of human activity. The development of architecture was affected by fights among feudal lords, Turkish inroads and plunder, natural disasters and epidemics of catching diseases. The architecture of the period was characterized by walled towns and monasteries, fortifications against the Turks build around churches, stone-built wayside shrines, covered wooden bridges across rivers that turned the wheels of flour-mills and, probably, of the first saw-mills, and fortified castles which would gradually expand and have other buildings added behind their walls for reasons of comfort.

The 16th century, known for religious unrest, peasant revolts, Turkish raids and the progress of military technology resulting in new warfare, introduced new elements into our building culture. The appearance of primitive iron-works and glassworks and of the first mines, as well as increasing possibilities of making money by waggon transport, created the first major stratification of the Slovene rural population.

The architecture of the 17th century, presented in Chapter VII, is defined by Professor Fister as the learning period of Slovene architecture. New social and economic conditions as well as the Counter-reformation, which spared no effort in order to restore people's former obedience in religious and other matters, were the main factors that affected architecture, in which the detail became the basic standard of design and evaluation. Towns were built chiefly upon Italian models. It was a period of various public buildings, such as hospitals, town warehouses, shops, toll-houses, manufactures and craftsmen's workshops, mail stations, carriers' inns, etc.

In the 18th century the characteristic features of the Slovene landscape and townscape were shaped; the subject is dealt with thoroughly in Chapter VIII. This century saw the domestic architects step in the forefront. They, too, followed foreign models in construction and design, yet their buildings fitted into the local environment in function and form. This was a century of deliberate transformation of the Slovene landscape, which was altered under the effect of numerous regulations. Thatched roofs were replaced by shingles, slates or even tiles. Improved housing culture brought about the separation of the kitchen from the other rooms in the house. In the country there appeared more and more solidly-built farmhouses, which together with barns, granaries, hayracks, fruitdrying sheds and bee-hives made up farmers' homes.

Nineteenth-century architecture was regulated by a number of new rules that combined with the fashions of the time in changing the architectural outlook of Slovene regions. In this century the first mines and major industrial works were set up and the first workers' dwellings appeared in their neighbourhood. The main architectural achievements of the period were structures erected in spas. The majority of our towns, boroughs and villages received the form and design that have survived into our time. It is to this century that we owe the major designs of our villages.

Chapter X deals with the architecture, urbanism and design of the 20th century, a period of dehumanization of the environment, in which a great many hall-marks of Slovene regions have disappeared rapidly. Hasty and ra-

dical deagrarization and scattered industrialization have destroyed the harmony that used to exist between architecture and landscape features. Twentieth-century architecture has given our towns and villages a specific outlook and has obscured the former clear boundaries separating the town from the countryside.

Chapter XI, *On Understanding the Issues of Regional Planning*, is concerned with the principles of regional planning. It sets the demand that regional planners should be familiar with the laws governing the development of the environment, for it is only by understanding these laws that they can create a more genuine image of our architecture and, particularly, of our landscape. It seems that a considerable portion of our architecture has lost touch with our heritage and its legacy.

The final part of the book contains a substantial selection of major architectural monuments in Slovenia, which are classified according to period, type and function. The selection punctuates some typical settlements, for the quality of their construction shows very graphically the many trends of development in centuries past. There follows a long list of references as well as a list of 656 illustrations (30 % of which are photographs, and the rest are drawings, plans, sketches, ground-plans, etc.) that complement the text vividly. The book concludes with the respective indexes of place names, proper names and subjects. Professor Fister's work, more than any other of the kind, seems to emphasize the method by synthesis, which has enabled the author to form new views on the developments in architecture on the whole of the Slovene ethnic territory in the last two odd millenniums. We should be all the more grateful to the author for not declining a priori the many foreign influences manifested in our architecture, and we agree with his opinion that most foreign masters of the trade, whose achievements dominated Slovene architecture in the past, did incorporate a lot of local elements into their works. There is no doubt, however, that most of the actual building depended upon the sweat and blisters of our forefathers.

There is another thing that should not be overlooked in reading Professor Fister's book. On the basis of material selected from various fields that make up the integral picture of our architecture, the author presents masterfully the numerous phases and trends that took place in the development of our architecture and in the field of landscape design. And on the basis of characteristic details that have been preserved and improved on throughout different periods, he manages to illustrate very convincingly the vital forces and creative potential of the human society.

A special word of praise should be reserved for the book's design. The text is enlivened by numerous illustrations that interpret visually the architectural characteristics of different periods and which try to bring those period to life.

In short, Professor Fister's book is original, illustrative and complex, and often brave and penetrating, especially so in its novel interpretations of the development and evaluation of our architecture. Therefore it is certain to have huge response among lay readers as well as among men of learning in various fields.

Milan Natek

SLOVENE ETHNOLOGICAL INSTITUTIONS AND ETHNOLOGISTS II

In this number we are publishing the directory of the ethnologists employed in the Scientific Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts in Ljubljana, at the Department of Ethnology of the Faculty of Arts in Ljubljana and at Offices for the Safeguard of Natural and Cultural Heritage, as well as the directory of independent ethnologists.

INSTITUTION — ADDRESS — TELEPHONE	NAME AND SURNAME — MAJOR, MINOR — KNOWLEDGE OF FOREIGN LANGUAGES — YEAR OF EMPLOYMENT	GENERAL LINE OF WORK — FIELD OF SPECIALIZATION FOR SEVERAL YEARS
AVDIOVIZALNI LA- BORATORIJ ZRC SAZU (Audiovisual Laboratory of the Scientific Research Cen- tre at the Slovene Academy of Sciences and Arts) Novi trg 5, 61000 Ljubljana (061) 331 021, ext. 50	NAŠKO KRIŽNAR — ethn., archeol., — Engl. — 1972 (Museum of Gorica, Nova Gorica), 1983	Visual anthropology.
INŠTITUT ZA SLO- VENSKO NARODOPIS- JE ZRC SAZU (Institute of Slovene Eth- nography of the Scientific Research Centre at the Slo- vene Academy of Sciences and Arts) Novi trg 3, 61000 Ljubljana (061) 331 021	DR. ANGELOS BAŠ — ethn., hist., — Germ., Fr., Rus., Lat. — 1963 (Slovene Ethnographic Mu- seum), 1979	History of material cul- ture, History of Slovene ethnology. Clothing, tools and interior deco- ration.
	DR. TONE CEVC — ethn., hist. of art — Engl., Germ. — 1971	Material culture. Archi- tecture.
	IGOR CVETKO — musicol. — Engl. — 1982	Slovene folk music, in- strumental and vocal. Role of sound in cus- toms.
	JURIJ FIKFAK, M. A. — ethn., Slov. — Germ., Engl. — 1982	Social culture. Popular theatre. Customs.
	MONIKA KROPEJ — ethn., hist. of art — Engl., Germ., Fr. — 1933 (Slovene Ethnographic Mu- seum), 1985	Oral literature. Karel Štrekelj and his ethno- graphic legacy.
	DR. ZMAGA KUMER — Slov., ethn. — musicol. — Germ., Fr. — 1949	Slovene folk songs seen through texts.
	ALENKA LOŽAR-POD- LOGAR, M. A. — ethn., Germ. — Germ., Engl. 1967	Customs. Customs of the life cycle.
	MIRKO RAMOVŠ — Slov. — Germ. — 1966	Slovene folk dances.
	MARIJA STANONIK, M. A. — Slov., ethn. — 1968 (Alpina Ziri), 1974	Literary folklore. The- ory of literary folklore.
	JULIJAN STRAJ- NAR — Romanic studies, ethn. — Fr., Ital. — 1964	Slovene folk music.
	MARKO TERSEGLAV, M. A. — Slavonic studies, com- par. lit. — Engl., Germ. — 1972	Texts of Slovene folk songs. History of folklo- re study and its the- ories.
	SINJA ZEMLJIČ-GO- LOB — ethn., hist. of art — Engl., Germ. — 1973	Library. Ethnological bibliography.

INSTITUTION — ADDRESS — TELEPHONE	NAME AND SURNAME — MAJOR, MINOR — KNOWLEDGE OF FOREIGN LANGUAGES — YEAR OF EMPLOYMENT	GENERAL LINE OF WORK — FIELD OF SPECIALIZATION FOR SEVERAL YEARS
<p>LJUBLJANSKI REGIONALNI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE <i>(Regional Office for the Protection of Natural and Cultural Heritage, Ljubljana)</i> Karlovska 1, 61000 Ljubljana — (061) 222 879</p>	<p>ADA BAR JANŠA — ethn., hist. of art — Engl. — 1963</p>	<p>Regional architecture in Central Slovenia.</p>
<p>LJUBLJANSKI REGIONALNI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE <i>(Regional Office for the Protection of Natural and Cultural Heritage, Ljubljana)</i> Stari trg 2, 61000 Ljubljana — (061) 224 963</p>	<p>BORIS MRAVLJE — ethn., sociol. — Engl., Hung. — 1983</p>	<p>Architectural heritage in Dolenjsko.</p>
<p>MEDOBSKI ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE <i>(Inter-communal Office for the Protection of Natural and Cultural Heritage)</i> Trg bratstva 1, 66330 Piran — (066) 73 562</p>	<p>MOJCA RAVNIK, M. A. — ethn., hist. of art — Engl., Fr., Pol. — 1971 <i>(Department of Ethnology of the Faculty of Arts, Ljubljana), 1983</i></p>	<p>Architecture of Slovene Istria. Social culture.</p>
<p>NEODVISNI ETNOLOGI, Biblioteka SAZU <i>(Independent ethnologists, Library of the Slovene Academy of Sciences and Arts)</i> Novi trg 5, 61000 Ljubljana — (061) 331 021</p>	<p>MAJDA FISTER — ethn., Slov. — Germ., Engl. — 1964 <i>(Museum of Kamnik), 1978</i></p>	<p>Slovene popular architecture, research and publications.</p>
<p>NEODVISNI ETNOLOGI, Pokrajinski arhiv <i>(Independent ethnologists, Regional Archives)</i> Čevljarska 22, 66000 Koper — (066) 21 824</p>	<p>DR. DUŠA KRNEL- UMEK — ethn., hist. of art — Ital., Engl. — 1970 <i>(Dept. of Ethnology of the Faculty of Arts), 1986</i></p>	<p>Social culture Communities institutions and social differences.</p>
<p>NEODVISNI ETNOLOGI <i>(Independent ethnologists)</i> Melikova 45, 61000 Ljubljana — (061) 224 787</p>	<p>MIRA OMERZEL- TERLEP — musicol. — Germ., Engl.</p>	<p>Restitution of instrumental and vocal music. A collection of musical and sound-instruments. Spiritual component of musical legacy.</p>

INSTITUTION — ADDRESS — TELEPHONE	NAME AND SURNAME — MAJOR, MINOR — KNOWLEDGE OF FOREIGN LANGUAGES — YEAR OF EMPLOYMENT	GENERAL LINE OF WORK — FIELD OF SPECIALIZATION FOR SEVERAL YEARS
NEODVISNI ETNOLOGI, Uredništvo Mladinske knjige <i>(Independent ethnologists, Editorial office of Mladinska knjiga)</i> Nazorjeva 1, 61000 Ljubljana — (061) 210 339	DAMJAN OVSEC, M. A. — ethn., hist. of art — Engl., Fr., Czech. — 1978	Comparative ethnology. Views on ethnology based on Indian philosophy. Study of symbols, myths, customs and superstitions of different cultures, and of the underlying psychology.
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE EDVARDA KARDELJA <i>(Department of Ethnology of the Faculty of Arts at the University of Edvard Kardelj)</i> Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana — (061) 332 611	DR. JANEZ BOGATAJ — ethn., hist. of art — Engl., Czech., Germ. — 1973.	Ethnology of the Slovenes. Methods and history of Slovene ethnology.
	DR. BOŽIDAR JEZERNIK — law, D. sc. — Engl., Germ., Czech., Rus. — 1984.	European ethnology. Life in concentration camps. Yugoslav workers and their culture.
	MARJANCA KLOBUČAR — ethn., Slov. — Engl., Germ. — 1982.	Ethnological topography.
	DR. SLAVKO KREMENSEK — Hist., ethn. — Rus., Germ. — 1960.	Life of the Slovenes in the 20 th century. Ethnological methods. General ethnology.
	MOJCA RAČIČ — ethn., sociol. — Engl., Fr. — 1987	Ethnological topography
	INGRID SLAVEC — ethn., Slov. — Germ., Fr., Engl. — 1981.	Theory in Slovene ethnology after 1945. History of ethnology and its theories.
	NIVES SULIČ-DULAR — ethn., Engl. — Engl., Germ. Fr. — 1982.	Life of the Slovenes. Ethnological topography of Ljubljana. Emigrants.
	DR. ZMAGO ŠMITEK — ethn., hist. of art — Engl., Germ., Fr., Czech. — 1973.	Contacts of the Slovenes with non-European cultures. Asian cultures.
ZAVOD SRS ZA VARNOST NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE <i>(Office of the SR of Slovenia for the Protection of Natural and Cultural Heritage)</i> Plečnikov trg 2, 61000 Ljubljana — (061) 213 083	ZVEZDANA KOZELJ — ethn., hist. of art — Engl., Fr., Germ. — 1982	Evaluation of popular architecture in Slovenia.

INSTITUTION — ADDRESS — TELEPHONE	NAME AND SERNAME — MAJOR, MINOR — KNOWLEDGE OF FOREIGN LANGUAGES — YEAR OF EMPLOYMENT	GENERAL LINE OF WORK — FIELD OF SPECIALIZATION FOR SEVERAL YEARS
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Delpinova 16, 65000 Nova Gorica — (065) 22 815	EDA DRAŠČEK — ethn., sociol. — Ital., Engl., Fr. — 1987	Topography of monuments.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Kidričev trg 3/III, 68000 Novo mesto — (068) 21 019	ANDREJKA PAVLIN — ethn., sociol. — Engl., Ital. — 1984	Analysis of the docu- mentation concerning the protection of natu- ral and cultural herita- ge. Classification of mo- numents.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Kidričev trg 3/III, 68000 Novo mesto — (068) 21 019	MARINKA DRAŽUME- RIČ — ethn., hist. of art — Engl., Fr., Germ. — 1981	Protection of immovable ethnological heritage. Typology of architectu- re in the commune of Novo mesto. — Ortho- dox settlements in Bela Krajina.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Trg svobode 10, 63000 Celje — (063) 23 114	VITO HAZLER — ethn., hist. of art — Engl., Germ. — 1979	Architectural heritage in Central Slovenia. To- pography of ethnologi- cal monuments. Skan- sen.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Tomšičeva 44, 64000 Kranj — (064) 21 163	VLADO KNIFIC — ethn., hist. of art — 1976	Settlements and archi- tecture in Gorenjska.
ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE IN KUL- TURNE DEDIŠČINE <i>(Office for the Protection of Natural and Cultural He- ritage)</i> Slomškov trg 6, 62000 Maribor — (062) 21 385	JELKA SKALICKY — hist. of art, ethn. — Germ., Engl. — 1976	Conservation program- mes and operations. To- pography of monuments. Ethnological topography of Slovenska Bistrica.

zanj odgovarja mag. Ingrid Slavec, *predsednica SED*.

Izdajanje glasnika omogočata
Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije.
Vsako leto izidejo štiri številke.

IZDAJATELJSKI SVET:

Slavko Kremenšek (predsednik), Marko Belavič, Marjan Gabrijelčič, Jože Osterman,
Alenka Puhar, Inja Smerdel, Marija Stanonik.

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Naško Križnar

ČLANI UREDNIŠTVA:

Ivana Bizjak, Damjan Ovsec, Mojca Ravnik, Ingrid Slavec, Nives Sulič-Dular,
Zmago Šmitek, Marko Terseglav, Miha Zadnikar.

Prevodi v angleščino: Bernarda Zupančič

Lektorica: Ina Ferbežar

Grafična zasnova in tehnična ureditev: Cveta Stepančič

Tisk: Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana

Naklada: 700 izvodov

NASLOV UREDNIŠTVA:

Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana

telefon: 332 601, int. 335, glavni urednik 331 021, int. 50.

Posamezna številka stane 1.000 din. Celoletna naročnina 4.000 din, dvojna številka 2.000 din.

Tekoči račun 50100-678-44338.

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo!

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

RAZPIS MURKOVIH PRIZNANJ ZA POSEBNE DOSEŽKE NA PODROČJU ETNOLOGIJE

Na podlagi 7. člena o podeljevanju Murkovih priznanj za posebne dosežke na področju etnologije, komisija objavlja razpis za Murkova priznanja.

Priznanja se podeljuje delavcem oz. institucijam, ki so s svojim delom pomembno prispevali k razvoju in uveljavitvi etnologije. Priznanja se lahko podeljuje tudi osebam, ki niso jugoslovanski državljani.

Med dosežki na področju etnologije, za katere podeljuje priznanje, so praviloma:

- izjemni znanstveno-raziskovalni dosežki ali
- izjemni dosežki na področju predstavitve etnoloških predmetov.

Kandidate za podelitev priznanj lahko predlagajo člani društva, družbene organizacije in občani.

Predlog za podelitev nagrad mora vsebovati poleg podatkov o kandidatu tudi podrobno utemeljitev.

Predloge je potrebno poslati najkasneje do **1. novembra 1988** na naslov Slovensko etnološko društvo, Komisija za Murkova priznanja, Aškerčeva 12, Ljubljana.

ZANIMIVEJŠI PRISPEVKI IZ NASLEDNJE ŠTEVILKE:

POGOVOR Z DR. ANGELOSOM BAŠEM
KOLINE IN IZRAŽANJE ISTOVETNOSTI V SLOVENSKI
O POTREBI KATEGORIZACIJE ETNOGRAFSKIH FILMOV

NA NASLOVNI STRANI:

VILJEM PETERNELJ, PO DOMAČE FIRBARJEV VILČK (CERKNO 1910)
(KOMENTAR GLEJ NA STRANI 32)

NA HRBTNI STRANI: ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH

IVAN ROMIH IN VILKO NOVAK PRED RUDARJEVO HIŠO V PODBORŠTU
(TEREN 5) LETA 1950.
IZ FOTOTEKE SEM (FOTO MILKO MATIČETOV)

